

**AALBORG
UNIVERSITET**

ER TILLIDEN FOR DE LÆRDE BLOT?

- En kvantitativ undersøgelse af de danske tillidsprofiler i lyset af det kulturelle tilbageslag.

Speciale, 10. semester, Samfundsfag (KA-centralfag)

Frederik Ventzel Jensen

Antal tegn: 179.930

Studienummer: 20164557

Svarende til antal normalsider: 74,9

Vejleder: Henrik Lauridsen Lolle

Dato: 31.05.2023

Til Thilde

FORORD

Dette speciale markerer kulminationen på mine bestræbelser som universitetsstuderende siden 2016. Jeg er evigt taknemmelig for de venskaber og den lærdom, der under min tid på universitetet har formet min tilværelse for fremtiden. En stor tak til Henrik Lauridsen Lolle for kyndig og tillidsvækkende vejledning under udformningen af specialet. Det har været en stor fornøjelse!

Til mine forældre: Tak for jeres vedvarende interesse i mit arbejde undervejs i mit studieforløb. Jeres råd og vejledning har været en kærkommen støtte, når jeg har været i vildrede. Jeg er jer dybt taknemmelig.

Til Thilde: Tak for din ubetingede kærlighed og støtte undervejs. Din stoiske ro og tålmodighed har været en tryk havn, hvorfra jeg med tiltro har kunnet begive mig på usikker grund. Uden din opmuntring og dedikation gennem årene, var jeg et fattigere menneske. Du har min dybtfølte taknemmelighed og livslange beundring. Jeg dedikerer dette arbejde til dig.

Frederik Ventzel Jensen
Aalborg, maj 2023

ABSTRACT

The concept of trust stands as a central element of importance for the social cohesion and integration between members of society and its institutions. The current thesis explores trust as a differentiated social mechanism among different socioeconomic population groups in Danish society. Drawing on the theoretical framework of the cultural backlash, trust is examined as a multidimensional concept affected by a backlash against liberal, secular, Postmaterialist, and Self-expression values. Previous studies have shown an empirical relationship between income, educational level, and the effects on social trust. However, studies of trust tend to rely on a restricted conception of trust, with different forms of trust (e.g., institutional, political, and inter-subjective) examined in separate studies. This thesis seeks to address this limitation by including eight empirically distinct forms of trust, which collectively constitute the differentiated forms of trust profiles among social groups in Denmark.

To investigate these different forms of trust, the study employs an iterative principal-factor analysis to empirically distinguish eight forms of trust based on theoretical conceptions and operationalizations presented in the current literature on trust. The results from the factor analysis also reveal two distinct value dimensions, representing the horizontal and vertical dimensions of the cultural backlash, i.e. traditional and survival-oriented values. To map out the different trust profiles among social groups, a statistical cluster analysis has been conducted using the empirical forms of trust. The results from the cluster analysis indicate that the Danish population can be categorized into six qualitatively different trust profiles, depending on their levels of trust in formal and informal institutions, political representatives and democratic procedures, generalized others, people in their local environment and family, and people of different races and religions. To test the effects of the two dimensions of the cultural backlash, a multinomial logistic regression model is applied to demonstrate how increasing traditional and survival-oriented values affect the predicted probability of being classified with a specific trust profile. Additionally, a series of background variables (educational level, income, age, and gender) are tested to examine how various socioeconomic factors influence trust-group affiliation.

The main finding of this study suggests that the cultural backlash affects the differentiated forms of trust in two distinct ways. The backlash related to an increase in survival-oriented values appears to have a broad impact across Danish trust profiles. This shift in values not only affects the trust of the underprivileged segment of the population but also influences the group affiliation of moderately trusting

population groups. However, the backlash of increasing traditional values seems to affect a more limited grouping, whose trust profile and group affiliation are accentuated by virtue of more radical traditional values. These results are discussed in relation to the institutional framework conditions, which may exacerbate social differentiation between trust profiles if social groups do not have equal access to the institutions necessary for reducing uncertainty and vulnerability. In this regard, citizenship and equal rights are highlighted as essential mechanisms for promoting trust and integration across social classes, as well as between citizens and society's institutions and political representatives. Consequently, the effects of the cultural backlash run the risk of further polarizing trust between privileged and underprivileged social groups in Denmark if the latter perceive that their interests are not encapsulated in those of the former.

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	II
LISTE OVER FIGURER	VII
LISTE OVER TABELLER	VII
DEL 1: INTRODUKTION TIL SPECIALETS PROBLEMSTILLING.....	1
1.1 Tillidens sociale differentiering.....	2
1.1.1 Dansk tillid: En humlebi? – udviklingstendenser i tillidsniveauet	4
1.1.2 Sociale brydninger og værdimæssige forandringer.....	7
1.2 Problemformulering	8
1.1.1 Arbejdsspørgsmål.....	9
1.3 Eksisterende forskning.....	9
DEL 2: TEORETISKE PERSPEKTIVER.....	12
2.1 Begrebsafklaring	13
2.1.1 Hvad taler vi om, når vi taler om tillid?	13
2.2 Konkurrerende forståelser af tillidens tilblivelse og reproduktion	15
2.2.1 Tillid som rationel kalkulation.....	15
2.2.2 Tillid som moralsk imperativ.....	16
2.2.3 Tillid som social kapital.....	18
2.2.3 Tillid som institutionaliseret effekt.....	18
2.3 Opsamling af tillidsperspektiverne	19
2.4 Den menneskelige udviklingssekvens - en stille revolution.....	20
2.4.1 Det kulturelle tilbageslag.....	22
2.5 Eklekticisme og synkretisme	23
DEL 3: OPERATIONELLE OVERVEJELSER.....	26
3.1 Begrebsanalyse: Et spørgsmål om ontologi.....	27
3.2 Social tillid.....	30
3.2.1 Generaliseret tillid	30
3.2.2 Partikulær tillid.....	33
3.2.2.1 In-group tillid.....	34
3.2.2.2 Out-group tillid.....	35
3.2.3 Opsamling af social tillid.....	37
3.3 Institutionel tillid.....	39
3.3.1 Formelle og uformelle institutioner.....	41

3.4 Politisk tillid	43
3.4.1 Procedural politisk tillid	43
3.5 Opsamling af tillidsbegrebet.....	45
3.6 Hvordan måles det kulturelle tilbageslag?	47
DEL 4: FORSKNINGSDESIGN & METODISKE TILGANGE	49
4.1 Et tværsnitsstudie	50
4.1.1 Den Danske Værdiundersøgelse 2017	51
4.2 Databehandling.....	53
4.3 Faktoranalyse	53
4.3.1 Faktoranalyse af tillidskonceptet.....	54
4.3.2 Opsamling af de empiriske tillidsdimensioner.....	60
4.3.3 Faktoranalyse af det kulturelle tilbageslag	62
4.4 Klyngeanalyse.....	64
4.5 Multinomial logistisk regression	67
DEL 5: ANALYSE	70
5.1 Deskriptiv delanalyse - de danske tillidsprofiler	71
5.1.1 De Mistroiske.....	74
5.1.2 De Systemkritiske.....	75
5.1.3 De Moderat Skeptiske	76
5.1.4 De Moderat Tillidsfulde	76
5.1.5 De Moralistiske.....	77
5.1.6 De Tillidsfulde	79
5.2 Forklarende delanalyse – effekten af det kulturelle tilbageslag	81
5.2.1 Effekten af overlevelsesværdier	81
5.2.1 Effekten af traditionelle værdier	87
DEL 6: TEORETISK DISKUSSION AF UNDERSØGELSENS RESULTATER	92
6.1 (Mis)tillid og klassetilhørsforhold	93
DEL 7: KONKLUSION.....	96
LITTERATURLISTE	99

LISTE OVER FIGURER:

Figur 1: De konstituerende dimensioner af tillidsbegrebet	29
Figur 2: Samlet tretrinsmodel: Illustration af operationaliseringen fra det overordnede tillidskoncept til indikatorniveauet.....	46
Figur 3: Eksemplificering af fremgangsmåden ved brug af multinomial logistisk regression.....	68
Figur 4: Andelen af respondenter i hver klynge, der har en oplevelse af stor kontrol med tilværelsen	78
Figur 5: Andelen af respondenter fra hver klynge, der er meget tilfredse med livet	78
Figur 6: Procentuel fordeling af klyngernes engagement i frivilligt arbejde.....	80
Figur 7: Marginsplot af de forudsagte sandsynligheder baseret på effekten fra overlevelsesværdier	86
Figur 8: Marginsplot af de forudsagte sandsynligheder baseret på effekten fra traditionelle værdier....	90

LISTE OVER TABELLER:

Tabel 1: Oversigt over indikatorniveauet for subdimensionen ”Generaliseret tillid”	32
Tabel 2: Oversigt over indikatorniveauet for underdimensionen ”In-group tillid”	34
Tabel 3: Oversigt over indikatorniveauet for subdimensionen ”Out-group tillid”	36
Tabel 4: Oversigt over sub- og underdimensionerne til ”Social tillid” samt indikatorniveau.....	38
Tabel 5: Oversigt over sub- og underdimensionerne til ”Institutionel tillid” samt indikatorniveau.....	42
Tabel 6: Oversigt over subdimensionerne til ”Politisk tillid” samt indikatorniveau	45
Tabel 7: Oversigt over indikatorvariable for værdier, der er knyttet til ”Det kulturelle tilbageslag”.	48
Tabel 8: Test af korrelationsmatricens egnethed til faktoranalyse.....	55
Tabel 9: Eigenvalues og forklaret varians på tværs af de ti første faktorer.	56
Tabel 10: Factor loadings for de syv første faktorer.. ..	58
Tabel 11: Resultater efter Cronbach’s alpha-test for alle sammensatte mål	59
Tabel 12: Oversigt over de empiriske tillidsdimensioner	61
Tabel 13: Bartlett- og KMO-test for variable vedr. det kulturelle tilbageslag.....	62
Tabel 14: Eigenvalues og forklaret varians for det fem første faktorer (det kulturelle tilbageslag).....	62
Tabel 15: Factorloadings efter oblique rotation	63
Tabel 16: Calinski & Harabasz indeks.....	65
Tabel 17: Duda-Hart indeks	65
Tabel 18: Respondenternes fordeling blandt klyngerne	66
Tabel 19: Klyngernes fordeling på de otte tillidsformer (på en skala fra 0-10).....	71
Tabel 20: Klyngernes procentuelle fordeling på tværs af udvalgte baggrundvariable	73
Tabel 21: Resultaterne fra multinomial logistisk regression: Påvirkning af klyngetilhørsforhold som følge af værdiforandringer (overlevelsesværdier) og baggrundvariable	83
Tabel 22: Forudsagte sandsynligheder baseret på overlevelsesværdier.....	85
Tabel 23: Resultaterne fra multinomial logistisk regression: Påvirkning af klyngetilhørsforhold som følge af værdiforandringer (traditionelle værdier) og baggrundvariable	88

DEL 1:
INTRODUKTION
TIL SPECIALETS
PROBLEMSTILLING

1.1 Tillidens sociale differentiering

“Without the general trust that people have in each other, society itself would disintegrate, for very few relationships are based entirely upon what is known with certainty about another person, and very few relationships would endure if trust were not as strong as, or stronger than, rational proof or personal observation”
(Simmel, 1990, s. 178).

Citatet af den tyske sociolog, Georg Simmel, indkapsler vigtigheden af en velinstitutionaliseret grad af social tillid blandt befolkningen i et givent samfund. Tillid er blevet fremhævet som en understøttende mekanisme for effektive demokratiske systemer og påvirker således positivt minimeringen af korruption, graden af styringseffektivitet, sammenhængskraften og tolerancen overfor andre, der er forskellige fra én selv (Torpe, 2013, s. 115; Inglehart & Welzel, 2005, s. 252; Uslaner, 2002, s. 245). En række empiriske studier understreger yderligere de gavnlige effekter af høj tillid, som knytter sig til en velvillighed blandt befolkninger til ikke at snyde i skat, at yde en indsats til løsningen af miljøproblemer samt støtte velgørende organisationer (Dinesen & Sønderskov, 2012; Scholz & Lubell, 1998). En høj grad af tillid reducerer desuden transaktionsomkostninger ved økonomiske byttehandler, da mistillid omvendt øger beredskabet og kræver foranstaltninger, der underminerer den økonomiske gevinst for begge parter (Henriksen, 2011, s. 58; Levi et al., 2004).

Niklas Luhmann fremhæver tillid som et særegent og nødvendigt træk ved moderniteten, da arbejdsdelingen og en øget specialisering blandt befolkningsgrupper i tiltagende abstrakte roller påkræver tillid som en kompleksitetsreducerende social mekanisme (Luhmann, 1999, s. 44). At sætte sin lid til andre mennesker kan anskues som et nødvendigt resultat af en tiltagende funktionel differentiering, som også for de klassiske sociologiske teoretikere udgjorde et kendetegn ved den organiske solidaritet, der i højere grad karakteriserer omgangsformerne i det moderne samfundsliv (Durkheim, 1933, s. 131). For Luhmann bliver tilliden desuden en nødvendighed i de sammenhænge, hvor det er svært at overskue fremtidens udfoldelse af potentielle muligheder, som kan aktualiseres i nutiden: *”Hvor der er tillid, findes der flere muligheder for oplevelse og handlen; dér vokser det sociale systems kompleksitet, altså mængden af de muligheder, som det kan forene med sin struktur, fordi der med tillid rådes over en mere virksom form til reduktion af kompleksitet.”* (Luhmann, 1999,

s. 38). Herved understøtter tillid et handlingspotentiale, der vokser i takt med øget tillid, som giver plads til nye sociale omgangsformer, hvorved tilliden selvforstærkes. Det er således, ifølge Luhmann, muligt at erhverve sig tillidskapital gennem kontinuerlig indladelse på risikable sociale interaktioner, der afhjælpes af samfundets institutionaliserede understøttelse af tillidsbetingelserne (Luhmann, 1999, s. 83).

Tillid er således både for den enkelte og for samfundet en central ressource som muliggør, at sociale praksisformer og interaktioner forløber gnidningsfrit og uden unødvendige forholdsregler. Luhmanns begreb om tillidskapital åbner imidlertid for den forståelse, at tilliden ikke er ligeligt fordelt blandt samfundets socioøkonomiske positioner, men at denne kapitalform hidrører bestemte privilegerede grupper. Personer i underprivilegerede positioner kan i kraft af deres omstændigheder opleve, at det kan være for risikabelt at udvise tillid, fordi deres potentielle tab ved fejlplaceret tillid kan være relativt store (Henriksen & Skjøtt-Larsen, 2011, s. 276). Tillid som socialt fænomen er derfor antageligt underlagt social differentiering, ulighed og magtforhold, som yder indflydelse på mulighederne for at udvise en fordelagtig grad af tillid til andre medmennesker eller samfundets institutioner (Henriksen & Skjøtt-Larsen, 2011, s. 276). Med afsæt heri undersøger jeg i dette speciale, hvordan tilliden er differentieret blandt den danske befolkning med henblik på at formulere en deskriptiv beskrivelse af de tillidsprofiler, der adskiller befolkningens tillidsniveauer fra hinanden. Denne analyse giver mulighed for at opnå indsigt i det differentierede tillidsmønster i den danske befolkning på tværs af forskellige typer af tillid og sociale grupper samt hvilke centrale faktorer, der yder indflydelse på tillidens fremtrædelsesform i Danmark. Med udgangspunkt i Luhmanns forestilling om erhvervelsen af tillidskapital er det således relevant at belyse, hvordan tilliden differentierer sig på tværs af socioøkonomiske positioner, og hvilken fremtrædelsesform tilliden har for disse befolkningsgrupper.

I en rational-choice-inspireret optik beror udvisningen af social tillid på en realistisk bedømmelse af, om man i sin sekundære kontakt med andre mennesker har registreret en overvægt af positive eller negative erfaringer (Borre, 2005, s. 136). En overvægt af positive erfaringer finder typisk sted i højstatuskredse, hvor mistillidsskabende, bedragerisk og løgnagtig adfærd udstødes fra disse sociale felter. Derimod er befolkningsgrupper i lavere klasse-mæssig position sjældnere i stand til at vælge, hvem man vil omgås (ibid.). Der kan således være mennesker, der i kraft af deres livsform eller klasse-mæssige position ikke har samme mulighed for at være tillidsfulde, og tilliden er i denne optik

derfor tæt knyttet til socioøkonomiske og klasseorienterede interesser. Den amerikanske tillidsforsker, Russel Hardin, abonnerer på en sådan forståelse af tillid; som en rationel vurdering af, om modparten har interesse i at være troværdig og pålidelig. Hardin teoretiserer desuden tillid som et forhold med indbefattede interesser, hvor årsagerne til tillid beror på rent rationelle kalkuler: *"I trust you because I think it is in your interest to take my interests in the relevant matter seriously [...] That is, you incapsulate my interests in your own interests"* (Hardin, 2004, s. 6). Tilliden opstår således dér, hvor man har god grund til at tro, at modparten vil medtænke mine interesser i sine egne; altså en tiltro til, at modparten har interesse i at agere pålideligt (Henriksen, 2011, s. 54). I lighed med Luhmanns forståelse af tillidskapital fremhæver Hardin, at der kan være forskel på den individuelle kapacitet for tillid afhængigt af individets forudgående erfaringer, som igen er afhængige af opvækstbetingelser og sociale vilkår (Henriksen, 2011, s. 55; Hardin, 1993, s. 508).

Hardins forståelse af tillid er dog snævert fokuseret på det intersubjektive aspekt af tilliden, som opstår gennem erfaringer i mødet med andre mennesker. Den generaliserede tillid (tilliden til ukendte andre) lader sig derfor svært forklare via Hardins rationelle teoretisering (Uslaner, 2002, s. 17). Interessen i det indeværende speciale beror desuden på en bredere fremtrædelsesform af tillid, som også inkorporerer institutionel, politisk og generaliseret social tillid - tillidsformer som ifølge Hardin ikke kan forklares på samme vis (Hardin, 2004, s. 12). Hardins pointer om indbefattede interesser kan dog alligevel være brugbare som forståelseshorisont til at anskueliggøre, hvordan differentieringer i tillidsprofiler blandt befolkningen kan være knyttet til systematiske skævheder og socioøkonomiske baggrundsfaktorer.

1.1.1 Dansk tillid: En humlebi? – udviklingstendenser i tillidsniveauet

For at forstå hvorfor tilliden er central at beskæftige sig med som et differentieret socialt fænomen, er det relevant med en kort redegørelse af en række væsentlige udviklingstendenser i den danske tillid. Danmark og de nordiske velfærdssamfund har i tværnationale sammenligninger længe befundet sig blandt de mest velstående lande i verden, hvis man fokuserer på BNP pr. indbygger (OECD, 2013). Årsagerne til denne velstand har været genstand for forundring, da velstanden ikke understøttes af naturlige rigdomme og ressourcer eller udelukkende kan forklares med en høj tilstand af højtuddannede befolkningsgrupper (Svendsen, 2011, s. 16). Den effektive samfundsøkonomi i

Danmark er derfor ofte karakteriseret som en humlebi, der formår at flyve på trods af høje skattetryk og betydelige ydelser til overførselsindkomster, som grundlæggende ikke burde give incitamenter til at yde frem for at nyde (Paldam, 2004). En væsentlig del af forklaringen på den danske velfærdsstats fornuftsstridige økonomiske effektivitet bør derimod findes i den høje beholdning af social kapital blandt befolkningen; det tillidsbaserede samarbejde, der dagligt finder sted borgerne imellem og på tværs af institutioner og borgerne i velfærdsstaten (Svendsen & Svendsen, 2006, s. 81). Flere studier har påvist sammenhænge mellem graden af national økonomisk velstand og tillidsniveauet blandt landenes befolkning samt sammenhænge mellem indkomstlighed og graden af social tillid (Delhey & Newton, 2003, s. 99; Wilkinson & Pickett, 2011, s. 64; Knack & Keefer, 1997). Tilliden synes således at være tæt forbundet med en række positive effekter for samfundet og fremstår som en væsentlig og bevaringsværdig ressource (Sønderskov, 2009, s. 54).

Udviklingen i den sociale tillid i Danmark har, modsat de generelle udviklingsmønstre for en stor del af de europæiske lande, været stødt stigende i perioden 1960-2008 målt via World Value Survey (WVS) (Larsen, 2013, s. 12; Rothstein & Uslaner, 2005; Frederiksen & Toubøl, 2019, s. 393). Årsagerne til Danmarks status som højtillidssamfund er bredt debatteret, og forskellige forklaringsmodeller peger på en række vidtforgrene kausale mekanismer. En del af forskningslitteraturen, der fokuserer på de institutionelle årsagsfaktorer, tilskriver den universelle velfærdsstatsmodel og robuste institutioner en betydelig forklaringskraft for den høje grad af social tillid (Kumlin & Rothstein, 2005; Larsen, 2007; Rothstein & Stolle, 2008; Nannestad et al., 2014). En mere kulturfokuseret del af forskningen peger derimod på, at mere tillidsfulde befolkninger er mere tilbøjelige til at etablere og understøtte universelle velfærdsstater, hvorfor kausalitetsretningen antageligt er vendt på hovedet (Bjørnskov & Bergh, 2011; Uslaner 2008; Heinrich, 2020, s. 47). Tillidsniveauet i Danmark er dog imidlertid stagneret i årene 2008-2017, og i slutningen af denne periode var den sociale tillid mærket af en tilbagegang på 3 procentpoint (Frederiksen & Toubøl, 2019, s. 394). Den politiske tillid steg imidlertid marginalt efter et historisk lavpunkt i 2015 fra 47%, til 2019, hvor 51% af befolkningen vurderede, at de havde ”ret stor” eller ”meget stor” tillid til politikerne i almindelighed (Stubager, 2021, s. 180). Det bemærkelsesværdige ved stagnationen i social tillid er dog, at tilliden synes at være polariseret mellem den rigeste tredjedel af befolkningen, som har øget deres tillid, hvorimod den tredjedel af befolkningen med den laveste indkomst oplever et fald i den sociale tillid. Derudover viser de overordnede tendenser, at den generaliserede tillid er hierarkisk inddelt efter

uddannelsesniveau og i stigende grad polariseres efter indkomst og helbred (Frederiksen & Toubøl, 2019, s. 424). Det er netop denne tillidspolarisering, som udgør undersøgelsesobjektet for det indeværende speciale, da fænomenet peger i retningen af tilstedeværelsen af en klassefraktion, som i kraft af en særligt udsat position er bundet sammen i et bestemt tillidsfællesskab. Hvad der konstituerer dette tillidsfællesskab, er endnu ikke åbenbart, da gruppernes tillidsprofiler forventeligt er kvalitativt forskellige fra hinanden. Der kan eksempelvis være grupper, som i kraft af deres omstændigheder har en høj grad af tillid til personer omkring sig, men lav grad af tillid til fremmede, høj grad af tillid til samfundets institutioner, men derimod lav tillid til samfundets politiske repræsentanter. De differentierede tillidsprofiler er interessante at belyse; ikke blot som et hierarkiseret fænomen, men som kvalitativt differentierede tillidsfællesskaber.

Forskningslitteraturen på området har imidlertid primært beskæftiget sig med analyser af et indskrænket udsnit af bestemte former for tillid. Således har den eksisterende forskning fokuseret på primært social tillid som et afgrænset undersøgelsesobjekt eller inddraget politisk eller institutionel tillid i separate undersøgelser (Uslaner, 2018, s. 11). Luhmann pointerer dog, at et indskrænket fokus på interpersonel tillid ikke er retvisende for de tillidsformer, der er påkrævet i det moderne samfund:

”... det moderne differentierede samfunds socialorden er alt for kompleks til, at den livsnødvendige sociale tillid alene skabes ved en sådan orientering efter personer; det burde være mere end åbenbart, at den sociale orden ikke står og falder med de få personer, som man kender, og som man kan have tillid til. Der må findes andre former for tillidsdannelse, som ikke er ledt ind over det personlige.” (Luhmann, 1999, s. 92).

Luhmanns pointe er her, at tilliden ikke udelukkende er et interpersonelt anliggende, men at det moderne samfund i tiltagende grad fordrer en omstilling fra persontillid til systemtillid rettet mod funktionssystemer og generaliserede kommunikationsmedier (eksempelvis penge) (Luhmann, 1999, s. 97). For at få en bred forståelse for, hvordan tillidens fremtrædelsesform er polariseret, er det derfor relevant at inddrage flere aspekter af relevante tillidsformer. Det indeværende speciale bidrager hermed ved at inkludere både partikulær tillid, generaliseret tillid, institutionel tillid og politisk tillid i en samlet analyse af, hvad der karakteriserer de forskellige tillidsprofiler på tværs af sociale positioner i Danmark - samt ved dette overblik at kunne komme til en større forståelse af tillidens opståen, og hvad der påvirker tillidsdifferentieringen mellem disse grupper.

1.1.2 Sociale brydninger og værdimæssige forandringer

Udviklingen i tillidsniveauet blandt den danske befolkning hænger antageligt tæt sammen med en række af de værdimæssige forandringer, som har været kendetegnende danskernes holdningsmønster de seneste år. Et stigende fokus på eksistentiel sikkerhed og overlevelsesværdier har skabt en tendens blandt dele af befolkningen til at vende sig mod mere materielle værdiorienteringer (Frederiksen, 2019, s. 35). Ronald Inglehart og Pippa Norris betegner denne værdimæssige forandring ”*the cultural backlash*” (det kulturelle tilbageslag), som henviser til en kulturel modreaktion mod en række aktuelle samfundsmæssige og kulturelle forandringer i de vestlige lande (Inglehart & Norris, 2017, s. 444). Det kulturelle tilbageslag giver sig i særdeleshed til udtryk gennem en tiltagende tendens til kollektive overlevelsesværdier fremfor selvudfoldelsesværdier. De postmaterielle værdier, som kendetegnede fødselskohorterne efter 2. Verdenskrig, er blevet udfordret af mere materielt orienterede værdimønstre. En stigende økonomisk ulighed og faldende realindkomst for de lavtuddannede har derfor medført en protektionistisk indstilling for bestemte befolkningsgrupper, som udfordrer de postmaterielle, kosmopolitiske og værdipolitiske fællesskaber (Inglehart & Norris, 2017, s. 443). Hermed udfordres også de af samfundets institutioner og politiske repræsentanter, der kædes sammen med understøttelsen af de postmaterielle værdier og den kosmopolitiske verdensorden.

Tesen er således her, at tilliden aktuelt påvirkes af økonomiske såvel som kulturelle værdimæssige forandringer, som polariserer befolkningsgrupper i kraft af deres sociodemografiske positioner. Disse skel forøges antageligt under økonomiske kriser, der truer den eksistentielle sikkerhed. En lignende tendens fandt sted årene efter den globale finanskrisen i 2008, hvor mistilliden til politikerne efter længere tids fald, steg markant – en udvikling som i øvrigt var præget af differentiering mellem uddannelsesgrupper, hvoraf gruppen med erhvervsuddannelse i markant højere grad oplevede mistillid (Frederiksen & Toubøl, 2019, s. 30). En stigende globalisering og øget jobkonkurrence på arbejdsmarkedet, som er blevet mere internationalt orienteret og kendetegnet ved fri bevægelighed, har medført en populistisk og nationalistisk mobilisering på den politiske højrefløj, som de facto kan ankues som en afvisning af de postmaterielle værdier (Inglehart & Norris, 2016). Denne udvikling yder antageligt indflydelse på tillidens fremtrædelsesform og polariseringen af bestemte former for tillid på tværs af sociale grupper. Det er dog ikke i overensstemmelse med specialets interesse at undersøge en udviklingstendens i tillidsniveauet, men nærmere at undersøge hvordan befolkningens tillidsprofiler differentierer sig som følge af værdier knyttet til det kulturelle tilbageslag. Derfor er

Den Danske Værdiundersøgelse 2017 inddraget som datamateriale, da dette datasæt sætter fokus på både værdier knyttet til det kulturelle tilbageslag og forskellige indikatorer for tillid.

1.2 Problemformulering

Ovenstående redegørelse for de relevante udviklingstendenser vedrørende tillidens aktuelle tilstand i Danmark leder til følgende problemformulering:

Hvordan er social-, institutionel- og politisk tillid differentieret på tværs af sociale grupper i Danmark, og hvilken effekt har det kulturelle tilbageslag for tillidens fremtrædelsesform?

Problemformuleringen består af henholdsvis et deskriptivt udgangspunkt og en forklarende interesse. Det deskriptive element i problemformuleringen søger at afdække, hvordan tilliden differentierer sig blandt befolkningen på baggrund af en række relevante tillidsformer. Det deskriptive element afdækkes primært via en statistisk klyngeanalyse, som grupperer befolkningsgrupperne på baggrund af deres tillidsprofil. Disse tillidsprofiler krydsrefereres med en række baggrundsvariable, som giver indsigt i klyngernes socioøkonomiske karakteristika. Resultaterne fra klyngeanalysen danner baggrund for den forklarende interesse, som søger at afdække, hvordan værdier knyttet til et kulturelt tilbageslag påvirker tillidens fremtrædelsesform. Disse værdier spænder fra nationalistiske, protektionistiske, og traditionelle holdningsmønstre, som kommer til udtryk i spørgsmål vedrørende demokrati, kønsroller, respekt for autoriteter m.fl. Da analysen ikke tager udgangspunkt i et longitudinelt design, men er struktureret som et tværsnitsstudie, er effekten af det kulturelle tilbageslag primært knyttet til undersøgelsen af, hvordan disse værdier påvirker sandsynligheden for en bestemt tillidsprofil. For at afdække problemformuleringen er specialet struktureret omkring en række arbejdsspørgsmål, som har til formål at fokusere besvarelsen og afgrænse undersøgelsen (Meltzoff & Cooper, 2018, s. 24).

1.1.1 Arbejdsspørgsmål

- 1) Hvordan kan tillidsbegrebet defineres i henhold til de konstituerende delelementer; social-, institutionel- og politisk tillid?
- 2) Hvordan differentierer sociale grupperingers tillidsprofiler sig i kraft af deres socioøkonomiske position i samfundet?
- 3) Hvilken effekt har værdier, der er knyttet til det kulturelle tilbageslag, for fremtrædelsesformen af gruppernes tillidsprofil?

1.3 Eksisterende forskning

Ved en gennemgang af litteraturen på området findes der en mangfoldig repræsentation af forskellige opfattelser af tillid, som er afdækket af en række forskellige forskningsdiscipliner. Der synes at være bred konsensus om det forhold, at tillid er et multidimensionelt koncept, men der fremgår ikke en entydig enighed om grænsedragningerne mellem de konstituerende delelementer af tillidens begrebsmæssige omfang. Derudover er feltet også præget af forskelligartede opfattelser af, hvor tillid kommer fra, og hvad der hæmmer den. Det følgende afsnit opsummerer derfor de forskellige opfattelser af tillid, der fremgår af forskningslitteraturen på området. Denne oversigt fokuserer primært på de eksisterende konceptualiseringer af tillidsbegrebet og de forskelligartede opfattelser af tillidsformer.

En ikke uvæsentlig del af forskningslitteraturen omkring tillid sidestiller social tillid med begrebet social kapital (Kwon, 2019; Merkulova & Bohdanova, 2021). Denne tilgang operationaliserer typisk social tillid som interpersonel tillid; adskilt mellem in-group (tillid blandt medlemmer af bestemte grupper – heriblandt naboer, kolleger, familie) og generaliseret tillid (tillid til ukendte andre eller fremmede). Social kapital fremgår dog ofte som en samlebetegnelse for interpersonel tillid samt institutionel tillid (Morrone et al., 2009, s. 9). Visse studier definerer derfor også social kapital som mængden af tillid inden for en bestemt gruppe, hvor gruppen principielt kan udbredes til at dække

hele samfundet. Dermed reduceres social kapital de facto til social tillid, og målinger af social tillid bruges i praksis som proxy for social kapital (Paldam & Svendsen, 2000; Fukuyama, 1995).

De mere rationelt orienterede repræsentanter af litteraturen på området understreger, at der eksisterer en grundlæggende forskel mellem institutionel tillid og social tillid. Social tillid teoretiseres her som et horisontalt fænomen, hvorimod tillid til institutioner, autoriteter og politiske repræsentanter karakteriseres som vertikal tillid (Eek & Rothstein, 2005; Offe, 1999). Ræsonnementet bag denne opdeling er, at de individuelle dispositioner til at udvise tillid til andre personer grundlæggende er forskellige fra de forventninger individerne har til institutioner eller den politiske overbygning (Hardin, 1999; Bauer & Freitag, 2018). Følger man Hardins forståelse af tillid er institutionel tillid slet ikke en mulighed, da tillid baserer sig på tilgængelig viden om, hvilken interesse modparten har ved at optræde pålideligt, og som Hardin pointerer: *"Because we generally think such collective bodies do not and cannot have intentions in the ordinary sense, we cannot say that they can be trustworthy in the ordinary sense. [...] it is, strictly speaking, a misnomer to talk of trust of an institution"* (Hardin, 2004, s 12). Hardins forståelse af de mulighedsbetingelser, der udgør grundlaget for selve definitionen af tillid, er dog ikke bredt repræsenteret i litteraturen, men udgør nærmere en snæver forståelse for tillidens mulige tilstedeværelse (Möllering, 2013; Torpe, 2013, s. 36).

Derudover peger visse studier på, at institutionel og interpersonel tillid ikke er gensidigt udelukkende, men at der hersker uenighed om de kausale relationer imellem tillidsformerne (Blind, 2006, s. 9). Institutionel tillid fremstår dog alligevel adskilt fra den sociale tillid med henhold til de vurderinger, der ligger bag tilliden i de to henseender. Institutionel tillid beror ikke på et konkret kendskab til, hvordan institutionerne fungerer i praksis, men nærmere på baggrund af forventninger om, hvordan institutionerne bør fungere; om de er forudsigelige og leverer de ydelser, der er tiltænkt (Grimen, 2009, s. 112f.). Det er derfor ikke uvæsentligt, at analyser af tillidens fremtrædelsesform tager højde for de forskelligartede tillidsformer og de differentierede grunde til at udvise bestemte former for tillid (Henriksen, 2011).

Den konceptuelle adskillelse mellem social tillid og politisk tillid lader derimod til at være bredt accepteret på tværs af forskningslitteraturen. Denne forståelse anføres eksempelvis af Kenneth Newton, som understreger, at forskellige former for tillid ikke nødvendigvis har samme affinitet, men

nærmere bør opfattes på baggrund af tillidsformernes specifikke relation til forskellige kognitive mekanismer: *"One can predict virtually nothing about a person's trust in other people from their trust in government; these are different forms of trust that are largely independent of each other. [...] they are neither different aspects of much the same thing, nor necessarily related to each other empirically"* (Newton, 2001a, s. 206). Hvorvidt det faktisk forholder sig sådan, at tillidsformerne absolut ingen affinitet har med hinanden, kan dog diskuteres, da den samme grundlæggende psykologiske mekanisme er på spil, men vurderingskriterierne for udvisningen af tillid beror på vidt forskellige rationaler og tillidsbetingelser. Pointen fra Newton er dog at eksplicitere, at social tillid og politisk tillid er adskilt fra hinanden både teoretisk og empirisk, hvilket betyder, at disse dimensioner af tillidsbegrebet bør måles som relativt autonome former for tillid.

Adskillelsen mellem institutionel og politisk tillid er i højere grad debatteret med henhold til den gensidigt påvirkende relation mellem tillidsformerne. Newton, Stolle og Zmerli (2018) pointerer i denne forbindelse, at der ved faktoranalyse af politisk tillid fremgår en tendens, hvor tillid til offentlige institutioner samler sig som én underliggende dimension med to overlappende sub-dimensioner under sig (s. 40). Institutionel tillid viser sig her at være adskilt mellem de mere neutrale og upartiske institutioner (domstolene, politiet og embedsværket) og institutioner relateret til den lovgivende og politiske forsamling (regeringen, Folketinget og politiske partier). Disse institutioner er igen adskilt fra internationale og overstatslige organisationer som eksempelvis NATO, FN og EU (ibid.). Politisk og institutionel tillid lader således til at være empirisk distinkte dimensioner af tillidsbegrebet med henhold til tillidsformernes målingsvaliditet. Dette leder i det indeværende speciale til den indledningsvise konceptuelle opdeling af tillidsbegrebet mellem institutionel-, social- og politisk tillid. Hvorvidt disse tre dimensioner faktisk er empirisk distinkte testes via eksplorativ faktoranalyse, som kan validere tillidsbegrebets konstituerende delelementer og simplificere mængden af dataspørgsmål som indikatorer.

Foruden diskussioner om tillidens begrebsmæssige omfang er forskningsfeltet også præget af en bred uenighed om, hvad der påvirker tilliden, hvordan den opstår, og hvordan tilliden vedligeholdes i et samfund. Disse konkurrerende teoretiske positioner præsenteres i afsnit 2.2 med henblik på at afdække, hvilke centrale effekter der er på tillidsfænomenet, og hvad tilliden er betinget af.

DEL 2:
TEORETISKE
PERSPEKTIVER

2.1 Begrebsafklaring

Tillidsfænomenet rummer en række centrale karakteristika, som er blevet belyst af både psykologiske, filosofiske, politologiske og økonomiske forskningsdiscipliner. Netop på grund af fænomenets brede appel er det nødvendigt at eksplicitere, hvad der kendetegner tilliden som et socialt, kognitivt og moralsk fænomen. Den følgende begrebsafklaring baseres derfor på de fremtrædende fremstillinger af tillidsfænomenet, som indkapsler hvad vi taler om, når vi taler om tillid.

2.1.1 Hvad taler vi om, når vi taler om tillid?

”Jeg vil hævde, at tillid er et grundlæggende fænomen for personlighedens udvikling, og at den har en særlig afgrænset betydning for udlejringsmekanismerne og de abstrakte systemer. I sin grundlæggende fremtrædelsesform er tillid direkte forbundet med skabelsen af en første følelse af ontologisk sikkerhed. [...] Tilliden tilvejebringer i denne sammenhæng den ”kasten sig ud i troen”, som praktisk engagement forudsætter”
(Giddens, 2004, s. 11f.).

Anthony Giddens fremhæver via ovenstående citat, hvordan tilliden bør opfattes som en grundlæggende psykologisk mekanisme, som sætter individet i det moderne samfund i stand til at træde i forbindelse med verden omkring sig. I kraft af modernitetens ekspansion af udlejringsmekanismer (den proces hvor sociale relationer løsrives eller frisættes fra lokale og bundne sammenhænge, og stedet rekonstrueres på tværs af tid og rum) udelukker tilliden potentielle farer og truende hændelser, og sætter individet i stand til at interagere med den risikofyldte omverden (Giddens, 1996, s. 12). Ikke ulig Luhmanns forståelse af tilliden som en kompleksitetsreducerende mekanisme, teoretiserer Giddens tilliden som en central nødvendighed under modernitetens vilkår; en form for forsvarsmekanisme, som muliggør følelsen af ontologisk sikkerhed.

Ifølge Lars Skov Henriksen (2011) kan tillidens karakteristika grundlæggende opsummeres i fire punkter. Det første karakteristikum vedrører det faktum, at tillid altid er rettet mod fremtiden, hvilket betyder, at tillidsfulde handlinger udføres med en forventning om et bestemt udfald i fremtiden (Henriksen, 2011, s. 49). Dette kendetegn ved tillid påpeges også af Luhmann, som ekspliciterer tillidens fremtidsorientering som følgende: *”Den, der udviser tillid, tager forskud på fremtiden. Han*

handler, som om han var sikker på fremtiden. Man kunne mene, at han overvandt tiden, eller i det mindste overvandt tidsforskelle” (Luhmann, 1999, s. 39). Tilliden griber således ind i fremtiden og tager forskud på de udfald, der endnu ikke er realiseret, men som tilliden knytter sig til. Tillid faciliterer og realiserer derved udfald, som under andre omstændigheder ikke var sket uden tillid (Barbalet, 2009, s. 369).

Den tillidsfulde handling er dog ikke uden risiko, og tillid er derfor også karakteriseret ved risici, usikkerhed og begrænset viden. Tillidsudvisning indeholder et moment af risiko, da der ikke er garanti for, at tilliden gengældes (Pedersen, 2009, s. 65). Da fremtiden er kontingent, uforudsigelig og ofte svært lader sig beregne gennem rationelle kalkuler, er tillidens andet karakteristikum derfor, at den er behæftet med en risiko, som gør tillidsgiveren sårbar: *”The cost of trust in the vulnerability of the trust giver [...] is the purchase price of a future that would otherwise not be achieved”* (Barbalet, 2009, s. 369). På trods af denne implicite sårbarhed ved udvisningen af tillid, er tilliden dog en nødvendighed, foruden hvilken man ville blive overmandet af lammende angst, når man træder ud af sengen om morgenen (Luhmann, 1999, s. 31).

Tillidens tredje karakteristikum lægger sig til det faktum, at tilliden ikke udspiller sig i et socialt vakuum, men opstår som følge af en relationel erfaring eller socialisering. Tilliden er derfor ikke noget man besidder, men et fænomen der opstår i mødet med andre (Henriksen, 2011, s. 49). Dette kan i første instans forekomme konkurrerende med Luhmanns opfattelse af tillidskapital, som kan erhverves gennem kontinuerlig indladelse på risikable interaktioner. Det er dog væsentligt at fremhæve, at dét, man i virkeligheden erhverver sig gennem tillidskapital, er en øget disposition for i fremtiden at udvise tillid (Petersen, 2009, s. 65; Uslaner, 2002). Derudover er tilliden ikke udelukkende betinget af en ansigt-til-ansigt-relation, men kan ifølge andre teoretiske positioner opstå som følge af en menneskelig disposition (moralistisk tillid) eller i kraft af en overleveret kultur (Uslaner, 2002, s. 23; Bourdieu, 2010, s. 171). Det relationelle aspekt af tillidsdefinitionen er derimod essentielt for Hardins perspektiv om indbefattede interesser, fordi tillid her er defineret ved en treleddet størrelse; A har tillid til, at B gør X (Hardin, 2006, s. 19). Her er tilliden derved specificeret og betinget af forholdet mellem A og B, hvorfor tilliden ikke kan fremtræde som en ubetinget og absolut størrelse (Henriksen, 2011, s. 49; Grimen, 2009, s. 13). Denne udlægning er dog forøget med yderligere parametre, som har indvirkning på tillidsforholdet mellem A og B, da tilliden ydermere

kan være betinget af konteksten Y i en bestemt tid t (Bauer & Freitag, 2018, s. 16). Tilføjelsen af disse parametre understreger, at tilliden kan forandre sig afhængigt af konteksten, og at tillidsgiveren kan revidere sine forventninger og tillid over tid.

Slutteligt er tilliden karakteriseret ved et afhængighedsforhold mellem tillidsgiver og tillidsmodtager, hvorved tillidsgiveren gør sig afhængig af den modpart, tilliden rettes imod (Henriksen, 2011, s. 49). I forventning om at modparten er pålidelig, overleveres noget af værdi i modtagerens varetægt, og tillidsgiveren afstår fra at tage forholdsregler i betragtning. Jo større grad af tillid, desto færre forholdsregler indgår der i den sociale interaktion mellem de involverede parter, og desto færre ressourcer allokeres til kontrol- og transaktionsomkostninger (Torpe, 2013, s. 37). Tillidens mest almene kendetegn er derfor få forholdsregler (Henriksen, 2011, s. 49).

2.2 Konkurrerende forståelser af tillidens tilblivelse og reproduktion

Forskningsfeltet inden for tillid er splittet mellem forskellige paradigmatisk opfattelser af, hvordan tillid opstår, hvordan det reproduceres, og hvorvidt sociale, psykologiske og kulturhistoriske mekanismer er udslagsgivende for tillidens beståen. De forskellige teoretiske forklaringsmodeller vægter forskellige faktorer, der kan være brugbare til at forklare, hvad tilliden påvirkes af. Disse forklaringsmodeller er desuden forskellige med henhold til, om der fokuseres på individniveau eller samfundsniveau, og yderligere hvorvidt de teoretiske forklaringer centrerer om et bottom-up- eller top-down-inspireret udgangspunkt. Det følgende afsnit søger derfor at afklare, hvilke centrale effekter der er på tilliden på tværs af teoretiske positioner, og hvordan tilliden opstår.

2.2.1 Tillid som rationel kalkulation

Som tidligere nævnt teoretiserer eksponenterne fra rational-choice-paradigmet tillid som en kalkuleret risiko, hvor individer vælger af stole på andre, når de vurderer, at fordelene ved tillid opvejer de mulige omkostninger og risici ved at blive såret eller skuffet. Herved forstås, at ingen af de involverede parter vil forsøge at skaffe sig fordele på bekostning af modpartens sårbarhed, selv hvis dette medfører en (kortsigtet) økonomisk gevinst (Svendsen & Svendsen, 2006, s. 62). Tillid anskues i denne forbindelse derfor mere strategisk end moralistisk (Uslaner, 2018, s. 10). Dette kan formentlig

forklares med, at det generelt set er mere risikabelt at satse på andre menneskers moralske dyder end deres basale rationalitet, hvorfor den moralske tillid i dette paradigme ofte betegnes som aksiologisk tillid (Sztompka, 1999, s. 54). Hvad der medfører tillid i første instans, og hvordan den vedligeholdes, er i dette paradigme således et spørgsmål om, hvilke praktiske erfaringer individet gør sig i mødet med andre mennesker og sociale institutioner. Karen S. Cook og Jessica J. Santana beskriver præcist, hvilke centrale antagelser rational-choice-teorien gør sig som forklaringsmodel for de effekter, der kan yde indflydelse på tillidens fremtrædelsesform:

“... much of the trust we do see in society is based on reasoned assessments of the evidence at hand that lead one to evaluate others as trustworthy given past performance, reputational information, and the incentives at play, including those derived from network embeddedness or the institutional context” (Cook & Santana, 2018, s. 273).

Tilliden påvirkes således, ifølge rational-choice-tænkerne, af forandringer i omstændighederne og tillidsbetingelserne, hvoraf ændringer i risikovurderingen og de potentielle belønninger og tab ved tillid også er centralt. Årsagerne til hæmmet eller øget tillid kan heraf både forklares med henvisning til individorienterede faktorer samt institutionelle faktorer, som fokuserer på de organisatoriske indretninger af institutionernes evne til at understøtte tilgængeligheden af relevant information og i nødvendige tilfælde forsyne et minimum af forsikring mod fejlslagen tillid (Cook & Santana, 2018, s. 253). Denne paradigmatisk forståelse af tillid lægger således også øget vægt på tillidens formbarhed og omskiftelighed og anskuer derfor ikke tilliden som et stabilt personlighedstræk eller en vedvarende disposition (Paxton & Glanville, 2015, s. 195).

2.2.2 Tillid som moralsk imperativ

Som modsætning til rational-choice-paradigmets strategiske opfattelse af tillid findes en teoriretning, som abonnerer på den opfattelse, at tilliden opstår som følge af socialisering og opdragelse tidligt i barndommen. En fremtrædende eksponent for denne opfattelse er Erik M. Uslaner, som teoretiserer tillid som et moralsk imperativ: *“... trust is not a prediction of how others will behave. Even if other people turn out not to be trustworthy, moral values require you to behave as if they could be trusted”* (Uslaner, 2002, s. 23). Dette moralske imperativ overflødiggør de førnævnte parametre (B, X, Y og t) og devisen lyder i stedet; ”A har tillid” (Uslaner, 2002, s. 21). Denne reducerede påstand indeholder i stedet en forestilling om en generaliseret og basal egenskab ved individet, som muliggør tillid

uafhængigt af særlige situationelle betingelsesvilkår. Dette moralistiske synspunkt minder om den etiske fordring formuleret af den danske filosof og teolog, K.E. Løgstrup, som beskriver tilliden som en suveræn eksistentiel livsytring (Løgstrup, 2008, s. 27). Den primære forskel ligger dog i, at Uslaner teoretiserer tilliden som et produkt af socialisering og tillæring, hvorimod Løgstrup anskuer tillid som en iboende menneskelig egenskab (Torpe, 2013, s. 29).

Tillidens tilblivelse og reproduktion tilskrives blandt teoretikere fra denne position i højere grad socialiseringsforklaringer, hvor normer, kulturel socialisering og opvækstbetingelser er centrale for skabelsen af basal moralsk tillid samt udviklingen og opretholdelsen af en grundlæggende ontologisk sikkerhed (Giddens, 2004; Uslaner, 2002, s. 19). En øget disposition for at udvise tillid udvikles derfor primært gennem normer, værdier og praksisser, som tillæres gennem den tidligere opvækst: *"Our parents are our first moral teachers [...] We develop our disposition to trust or distrust early in life, which explains why trust is so stable"* (Uslaner, 2002, s. 26). Hermed adskiller socialiseringsparadigmet sig fra den rationelt baserede forståelse af tillid, da tillidsdispositionerne fikses tidligt i et livsforløb og forbliver relativt stabile over tid.

Uslaner fremhæver selv, at det teoretiske fundament for forståelsen af, hvad der skaber social tillid, kan betegnes som en bottom-up-inspireret tilgang (Uslaner, 2018, s. 9). De negative eller positive effekter på social tillid kan ifølge Uslaner ikke reduceres til velfungerende institutioner eller økonomisk lighed, men et højt tillidsniveau stammer nærmere fra et optimistisk verdenssyn og en personlig oplevelse af kontrol; værdier og dispositioner som tillæres gennem primærsocialisering (Uslaner, 2002, s. 21). Socialiseringsprocessen påvirkes dog også af ydre faktorer, hvor de sociale omstændigheder og opvækstvilkår på samfundsmæssigt niveau yder indflydelse på individets oplevelse af ontologisk sikkerhed (Delhey & Newton, 2003, s. 95). Hermed kan graden af materiel sikkerhed og det overordnede konfliktniveau i et samfund også yde indflydelse på den senere disposition til at udvise tillid, og Uslaner påpeger hertil, at sammenhængen mellem økonomiske rammevilkår og tillid er kendetegnet ved et reciprok forhold (Uslaner, 2018, s. 9).

2.2.3 Tillid som social kapital

Et yderligere centralt teoretisk perspektiv på, hvad der påvirker tilliden i et givent samfund, er forestillingen om det civile samfunds betydning. Dette paradigme, indkapslet i forenings- og netværksteorien, fokuserer på tilliden som en væsentlig effekt af civilt engagement i politiske sammenslutninger og et positivt tilhørsforhold til frivillige organisationer. Især Robert Putnams tungtvejende bidrag til tillidsforskningen har været toneangivende for denne teoretiske forståelse af, hvordan tilliden opstår som følge af civilt engagement. Putnams analyseobjekt er dog social kapital, som defineres som følgende: ” *...social capital refers to connections among individuals - social networks and the norms of reciprocity and trustworthiness that arise from them. In that sense social capital is closely related to what some have called ‘civic virtue’*” (Putnam, 2000, s. 25). Putnam forstår hermed tillid som et centralt delelement af social kapital, men kapitalbegrebet udvides også til at inkludere både mængden og kvaliteten af de sociale netværk, som individet kan mønstre, samt de gensidighedsnormer, der fremmer samarbejde og faciliterer koordination inden for et bestemt fællesskab (Putnam, 1993, s. 167).

Grundtanken for Putnam er således den, at deltagelse i civile organiseringer fremmer den sociale kapital, som giver sig til kende gennem en øget empati for andre mennesker, en bedre forståelse for det fælles bedste og udviklingen af et demokratisk sindelag (Delhey & Newton, 2003, s. 97). Hertil fremhæver Putnam, at direkte ansigt-til-ansigt-relationer og vedvarende engagement i lokalsamfundet har udpræget effekt. Deltagelsen i disse organisationer har dog bedst effekt, hvis fællesskabet er organiseret som en heterogen medlemssammenslutning, da disse sammenslutninger kan skabe forbindelse og forståelse mellem sociale positioner (Putnam, 2000, s. 185). Dog viser Putnam samtidigt, at lokalområder i USA med stor etnisk diversitet og immigranstillutning har tendens til at reducere social solidaritet og social kapital (Putnam, 2007).

2.2.3 Tillid som institutionaliseret effekt

Forenings- og netværksteorien er dog blevet kritiseret for at overse væsentligheden af andre kollektive institutioner end det civile samfund i analyserne af de primære effekter på den sociale tillid. Sammenhængen mellem deltagelse i civilsamfundet og de positive udfald på tilliden viser sig ofte i bivariate korrelationsanalyser, men kontrolleres der for andre faktorer (alder, uddannelse, indkomst

m.fl.) forsvinder denne positive sammenhæng (Henriksen, Koch-Nielsen & Rosdahl, 2008; Nannestad, 2008). Dette har ledt til et paradigmeskift mod en institutionalistisk forklaringsmodel, som i højere grad tilskriver den institutionelle kontekst, hvori de sociale interaktioner udspiller sig, en fundamental rolle for produktionen af tillid. Tillid tilskrives således ikke personlighedstræk eller psykologiske dispositioner, men opstår i en top-down-proces som følge af tillidsvækkende samfundsinstitutioner (Delhey & Newton, 2003, s. 97). Velfungerende institutioner er i denne forståelse centrale, da de først og fremmest reducerer sårbarhed og usikkerhed, hvilket skaber gro-bunden for at udvise tillid (Henriksen, 2011, s. 55). En høj grad af tillid understøttes herved af legitime og velfungerende samfundsinstitutioner, da eksempelvis universelle velfærdsydelser og social sikring muliggør bestemte handlingsformer, som under andre omstændigheder potentielt ville være for risikable (Kumlin & Rothstein, 2005, s. 361). Reduktionen af korruption og nepotisme gennem institutionelle samfundsindretninger og retsstatsprincipper sikrer yderligere en social kontekst, som understøtter tillidsfuld handlen på tværs af befolkningsgrupper. Den strukturelle organisering af kollektive institutioner udgør således en nævneværdig årsag til tillidsniveauet i en befolkning, og som Rothstein og Stolle (2008) påpeger: *"... governments can not blame their citizens for the lack of social capital. Instead, the policy message becomes a very different one: that the lack of social capital is caused by dysfunctional government institutions"* (s. 457).

Opsummerende kan det understreges, at institutionernes indvirkning på tilliden betinges ved tre dimensioner af institutioners funktion; institutionernes kvalitet (de leverer de ydelser, der er dem tiltænkt), institutionernes legitimitet (der er kollektiv opbakning til deres virke) og institutionernes rækkevidde (institutionerne har en tilpas berøringsflade med de inkluderede medlemmer af samfundet, hvilket minimerer rigiditet og muliggør, at tilliden også kan flyde på tværs af samfundslag) (Henriksen, 2011, s. 58).

2.3 Opsamling af tillidsperspektiverne

På trods af de teoretiske positioners forskellige forståelser af, hvad der i særdeleshed påvirker tilliden i befolkningen, hersker der også konceptuelle og teoretiske overlap mellem de forskellige tillidsperspektiver og deres forklaringsmodeller. Uslander beskriver eksempelvis, at sammenhængen mellem økonomisk lighed og tilliden i et givent samfund er kendetegnet ved et reciprok forhold, hvor

den institutionelle kontekst og tillidsniveauet antager et gensidigt påvirkende feedbackforhold (Uslaner, 2018, s. 9). Et snævert fokus på én forklaringsmodel kan derfor lede til et teoretisk tunnelsyn, som ikke tilgodeser andre plausible effekter eller logiske sammenhænge. At henlede opmærksomheden på institutionernes rolle i formningen af tillidsniveauet er af samme årsag derfor ikke partout en afvisning af betydningen af individuelle sociale baggrunde og psykologiske prædispositioner. Faktorer som uddannelse, indkomst, klassetilhørsforhold, alder, køn, religion og etnicitet spiller alle en væsentlig rolle i formningen af politiske holdninger og social adfærd og derfor også formningen af tillidens fremtrædelsesform (Newton, Stolle & Zmerli, 2018, s. 47). Forklaringsmodellerne er således ikke nødvendigvis gensidigt udelukkende, men stiller hver især skarpt på en række konstituerende egenskaber ved tillidsfænomenet. For at forstå hvordan tilliden differentieres i befolkningen kan det derfor være brugbart at inddrage eklektisk udvalgte forklaringsmodeller, som på trods af forskellige teoretiske udgangspunkter er relevante i den givne kontekst, eller med henblik på at forklare en bestemt type af tillid. Argumentet for den eklektiske udvælgelse uddybes i afsnit 2.5.

2.4 Den menneskelige udviklingssekvens - en stille revolution

Specialets primære forklarende teori tager udgangspunkt i de værdimæssige forandringer, som har ledt til teorien om det kulturelle tilbageslag. Denne teori er relevant som forklaringsmodel til at begribe, hvordan tillidens fremtrædelsesform polariseres mellem forskellige sociodemografiske samfundsgrupper, men kan ikke stå alene. Derfor er de ovenstående forklaringsmodeller inddraget som supplerende forståelser af, hvad der generelt påvirker tilliden, og hvordan den opstår i samfundet.

Teorien om det kulturelle tilbageslag er først og fremmest knyttet til de værdimæssige forandringer, som har været kendetegnende for moderniteten og de dertilhørende socioøkonomiske og kulturelle udviklingstendenser i de postindustrielle samfund. Det underliggende tema, der har formet tilstedeværelsen af mere postmaterielle værdier, er udbredelsen af mere humanistiske samfund i takt med forøgelsen af en materiel og eksistentiel sikkerhed blandt samfundenes befolkninger (Inglehart & Welzel, 2005, s. 3). De postmaterielle værdier udvikler sig langs to dimensioner; en vertikal dimension fra traditionelle værdier mod mere sekulære eller rationelle værdier i takt med stigende oplysning, og en horisontal dimension fra overlevelsесværdier mod selvudfoldelsesværdier i takt med stigende materiel og eksistentiel sikkerhed. De traditionelle værdier knyttes typisk an til traditionens

normative autoritet, hvor religion, nationalisme, traditionelle familieværdier og kønsroller samt respekt for autoriteter holdes i ave (Frederiksen, 2019, s. 15). De sekulære værdier betegner i stedet værdier, som i højere grad er rationelt funderet. Disse værdier inkluderer eksempelvis værdier som ligestilling, pluralisme, multikulturalisme, tolerance og en kritisk indstilling til autoriteter. Udviklingen langs den vertikale dimension mod mere rationelle og sekulære værdier er muliggjort af både et stigende oplysnings- og uddannelsesniveau og udviklingen af den individuelle autonomi, der knytter an til mere materiel velstand og demokratiske udviklingstendenser (ibid.). Udviklingen langs den horisontale dimension betegner i stedet en række værdimæssige forandringer fra overlevelsесværdier til selvudfoldelsesværdier. Overlevelsесværdierne involverer værdier, der er koncentreret omkring håndteringen af materiel, social og kulturel sikkerhed gennem stærke autoriteter, job-sikkerhed og politisk og kulturel stabilitet. I takt med den stigende velstand og materielle sikkerhed udvikler befolkningens værdimæssige orienteringer sig i tiltagende grad mod selvudfoldelsesværdier som frihed, tolerance, kreativitet, tillid, identitet og selvbestemmelse (Frederiksen, 2019, s. 16).

Den beskrevne værdimæssige udvikling fra materielle mod postmaterielle værdier er tæt knyttet til en historisk set kontinuerlig emancipationsproces, hvor fleksible arbejdsopgaver, opløsningen af bindende sociale fællesskaber og øget uafhængighed fra familien har været kendetegnede for selvudfoldelsesmulighederne i moderniteten. Det er denne proces, som Inglehart benævner den menneskelige udviklingssekvens (Inglehart & Welzel, 2005, s. 47). Udviklingssekvensen udmønter sig i en intergenerationel værdiforandring, som politisk set har ført til en stille revolution blandt de postmaterielle fødselskohorter omkring år 1968 og frem (Inglehart, 1977, s. 363). Denne stille revolution betød, at de yngre generationer efter 1968 mobiliserede sig om postmaterielle værdifællesskaber, som skabte en politisk skillelinje til de ældre protektionistiske og materielt orienterede generationer (Inglehart, 1977, s. 366). Denne skillelinje er dog i dag mere kendetegnet ved den intergenerationelle værdiforandring fra overlevelsес- til selvudfoldelsesværdier i takt med, at yngre generationer erstatter de ældre generationer i vest- og nordeuropæiske befolkningsgrupper (Inglehart, 2008, s. 145).

2.4.1 Det kulturelle tilbageslag

Fremkomsten af postmaterielle fødselskohorter, som ledte til den stille revolution imod udbredelsen af politiske tiltag til understøttelsen af den materielle og eksistentielle sikkerhed, synes dog i dag at være under pres fra protektionistiske og nationalpopulistiske strømninger. Ronald Inglehart og Pippa Norris påpeger, at den stille revolution er vendt på hovedet de seneste år, hvor bestemte grupper mobiliserer en kulturel modreaktion mod de postmaterielle værdier og i stedet lukker sig om de traditionelle konservative familieværdier og protektionistiske holdningstendenser (Inglehart & Norris, 2017, s. 444). Dette kulturelle tilbageslag fører til en politisk mobiliseret modstand mod indvandring, øget globalisering, kosmopolitiske værdier og multikulturalisme. Stigende økonomisk ulighed og udsigterne til, at realindkomsten ikke følger den generelle samfundsøkonomiske udvikling, har medført fortørnelse, vrede og en følelse af statustab blandt store dele af den vestlige verdens middel- og underklasse (Inglehart & Norris, 2016; Hochschild, 2016).

Disse ”globaliseringens tabere” oplever ikke kun at blive økonomisk udsat, men at deres værdimæssige, kulturelle og ontologiske sikkerhed trues af pluralistiske, multikulturelle og postmaterielle bevægelser, som kan anskues som en elitær fordømmelse af deres, fra elitens synspunkt, anakronistiske levevis. Derfor er det kulturelle tilbageslag også tæt forbundet med de populistiske bevægelser, som i midten af 2010’erne gav sig til udtryk gennem styrkede kulturelle identiteter blandt dem, der oplevede at deres sikkerhed blev truet: *“Insecurity encourages an authoritarian xenophobic reaction in which people close ranks behind strong leaders, with strong ingroup solidarity, rejection of outsiders, and rigid conformity to group norms”* (Inglehart & Norris, 2017, s. 443). Forringelsen af status og følelsen af manglende anerkendelse har således medført et livspolitisk skel mellem eliten og arbejderklassen; mellem de undertrykte og de dominerende værdier. Det kulturelle tilbageslag er derfor i særdeleshed tilvejebragt af en for arbejderklassen kollektiv følelse af tabt status og anerkendelse, som afspejler sig i konflikten mellem de livspolitiske positioner i samfundet. Dette giver sig til udtryk via et tilbageslag på den vertikale akse; en tiltagende orientering mod traditionelle værdier, og den horisontale akse; stigende eksistentiel og materiel usikkerhed, som giver sig til kende gennem faldende tiltro til de institutioner og systemer, som tidligere har været garanter for selve opretholdelsen af stabilitet og sikkerhed (Frederiksen, 2019, s. 23).

Teorien om det kulturelle tilbageslag er antageligt forbundet med undersøgelsen af tillidens fremtrædelsesform, da oplevelsen af statustab, eksistentiel usikkerhed og manglende anerkendelse leder til indadvendt og specifik gruppertilid, som ikke nødvendigvis generaliseres til resten af samfundet. Derudover medfører utilfredsheden med institutionerne og deres manglende indvirkning på begrænsningen af borgernes materielle og eksistentielle usikkerhed til en, i udgangspunktet, specifik form for tillid til bestemte institutioner. Det samme gælder den politiske tillid, som i kraft af det populistiske tilbageslag skifter fremtrædelsesform afhængigt af sociodemografiske og klassemæssige tilhørsforhold. Teorien om det kulturelle tilbageslag kan således være brugbar som forklaringsmodel til at begribe, hvordan tillidens polarisering opstår som følge af de værdimæssige skillelinjer, der aktuelt har manifesteret sig i det politiske landskab.

2.5 Eklekticisme og synkretisme

Den eklektiske udvælgelse af elementer fra de forskellige teoretiske forklaringsmodeller har visse videnskabsteoretiske følgevirkninger, som er væsentlige at eksplicitere. Først og fremmest er eklekticismen ikke sjældent forvekslet med en opstilling af kunstige terminologier og sammenlægningen af inkonsistente og uforbundne teorier, som relativt ukritisk og reflektionsløst tages i brug og kombineres i en homogen forståelsesramme (Sonne-Ragans, 2019, s. 45). Der kan selvsagt være dele af teorierne som, står i direkte opposition til hinanden, men konkurrerende teorier og forklaringsmodeller med samme afgrænsede fænomenområde kan dog alligevel beskrive aspekter af fænomenet, som er gensidigt korrekte eller som forklarer delelementer af fænomenets tilblivelse og forandring (Køppe, 2008, s. 29). Der kan således i praksis være epistemologiske uoverensstemmelser mellem de teoretiske positioners anskuelse af tillidens tilstedeværelse og undersøgelsen heraf. Som eksempel kan der fremhæves Hardins snævre forståelsesramme for, hvornår tilliden er til stede og under hvilke betingelser, der kan være tale om tillid, som er radikalt forskellig fra den mere almene forståelse af begrebets rækkevidde. Ikke desto mindre kan det være gunstigt at betjene sig af en moderat eklekticisme, hvis det aktivt leder til en nuancering uden at opløse teoridannelsernes enkeltstående forklaringskraft. Dette gør sig særlig gældende ved belysningen af komplekse genstandsfelter med flere vidtforgrenede forbindelseslinjer og forklaringsmodeller, hvor eklekticismen kan bidrage til en synkretiserende samling af de forskellige tilgange (Sonne-Ragans, 2019, s. 39). Forskellige positioners forklaringskraft er derfor i særlig grad relevante under bestemte vilkår, og Hardins

tillidsforståelse kan eksempelvis være central for at forstå, hvad der påvirker den partikulære tillid til personer, som individet er i direkte kontakt med, men ikke nødvendigvis brugbar når analysen vedrører generaliseret og institutionel tillid.

Den eklektiske tilgang til forståelsen af hvad der påvirker tillidens fremtrædelsesform i Danmark og hvilke centrale effekter, der samvirker med det kulturelle tilbageslag, danner således en analytisk forståelsesramme, som er antireduktionistisk i udgangspunktet. Hermed drager specialet også inspiration fra den kritisk-realistiske kausalitetsforståelse af forklaringsmodellernes indbyrdes relevans. Dette betyder, at tillidens fremtrædelsesform ikke entydigt kan tilskrives én forklaringsmodel, men at flere årsager samvirker i et åbent system, hvor effekterne kan betinge hinandens aktualisering og grad af påvirkning (Wad, 2015, s. 380). Dette betyder konkret, at jeg gennem analysen forholder mig åben for forklaringer af tillidens fremtrædelsesform, som ikke alene fokuserer på opvækstbetingelser, institutionelle vilkår, kulturforklaringer eller psykologiske dispositioner, men at disse faktorer samvirker og gensidigt påvirker hinanden. Det er således ikke svært at forestille sig, at tillidens differentiering eksempelvis både påvirkes af effekter fra primærsocialisering og moralsk opvækst, men samtidigt kan formes af individets erfaringer i mødet med andre mennesker eller samfundets institutioner, som påvirker dets rationelle grunde til at udvise tillid eller mistillid. Afhængigt af hvad der konstituerer en bestemt tillidsprofil og hvad der sociodemografisk kendetegner grupperne, kan betjeningen af forskellige forklaringsmodeller derfor være brugbare i den bestemte kontekst.

At betjene sig af et kritisk-realistisk videnskabsteoretisk udgangspunkt afhjælper til dels også den kausalitetsproblematik, som præger forskningsfeltet. Som tidligere beskrevet hersker der uenighed om, hvorvidt institutionernes kvalitet er bestemmende for tillidsniveauet i en given befolkning, eller om tillidsniveauet muliggør velfungerende og egalitære samfundsinstitutioner (Nannestad et al., 2014). Denne struktur-aktør-problematik redresseres af den kritisk-realistiske kausalitetsforståelse, som forlader sig på TMSA-modellen (transformationel model for social handling), hvormed social struktur og individuel handling anskues som ontologisk distinkte niveauer, der gensidigt påvirker og betinger hinanden. Denne proces medieres gennem socialisering (fra samfund til individ) og reproduktion (fra individ til samfund) (Wad, 2015, s. 376). I denne optik anskues tilliden både som et

afhængigt fænomen af de strukturer og den institutionelle kontekst, fænomenet optræder i, og som et fænomen der tilbagevirker på de sociale strukturer og betinger deres udformning.

Der er selvsagt også problematikker forbundet med en eklektisk tilgang, som ikke kun kan imødekommes af det anti-reduktionistiske argument fra den kritisk-realistiske videnskabsteori. Ved en eklektisk tilgang er det centralt, at sammenstillingen mellem de teoretiske positioner er konsistent, og hvis ikke grundlaget for denne sammenstilling ekspliciteres, eller hvis positionerne sammenblandes kritik- og reflektionsløs, medfører det ofte en manglende systematik og ulogiske modsigelser (Sonne-Ragans, 2019, s. 40). Denne problematik er også fremhævet af Simo Køppe, som beskriver faren for at udvande fænomenets eksistensmodus gennem reflektionsløs eklekticisme: *”Det er jo nærliggende at konstatere, at en overdreven eklekticisme i sidste ende vil ophæve det præcise og afgrænsede erkendelsesobjekt og lade det fremtræde i en opløsende kalejdoskopisk gengivelse, som ikke har noget centrum”* (Køppe, 2008, p. 34). For at undgå en sådan opløsning er det centralt at angive en tydelig og systematisk operationalisering, som kan indtolkes i en overordnet teori. Dette nødvendiggør, at operationaliseringen ekspliciterer fænomenets grænser (hvilke konstituerende elementer indgår i forståelsen af fænomenet, og hvilke udelades), samt at angive hvordan disse delelementer måles, og hvordan resultaterne dermed kan fortolkes (Køppe, 2008, s. 34).

DEL 3:
OPERATIONELLE
OVERVEJELSER

3.1 Begrebsanalyse: Et spørgsmål om ontologi

“... it makes little sense to use the term trust as a generic analytical concept, for there seems to be no such thing. We must stop talking about trust as if it were a single, indivisible entity, or part of a basic personality syndrome, and remember to qualify the term with a context-specific prefix” (Newton, 2001b, s. 7).

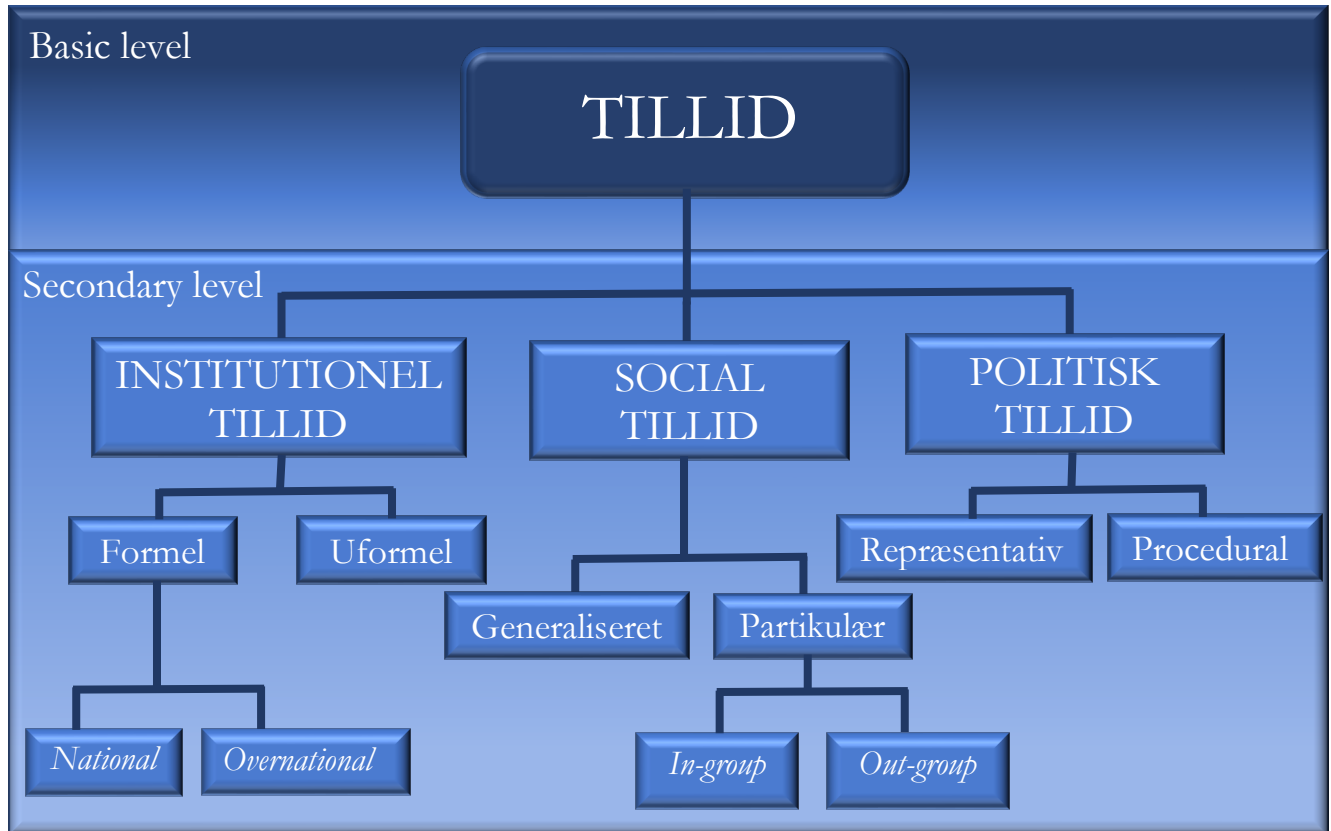
Som det fremgår af citatet af Kenneth Newton, er tillidsbegrebet ikke i sig selv retvisende for de komplekse og differentierede former for tillid, som tages i brug i sociale sammenhænge. Af samme årsag hviler den følgende operationalisering på en forståelse af tillid som et mangefacetteret fænomen med forskellige konstituerende delformer, som kan identificeres uafhængigt af hinanden. Tillid forstås hermed som en samlebetegnelse for de adskilte tillidsformer, som tilsammen udgør fænomenets fremtrædelsesform i et bestemt samfund. Af denne årsag giver det ikke mening at tale om tillid som et uspecificeret fænomen, men nærmere som et overordnet beskrivende koncept.

Den følgende operationalisering af tillidsbegrebet drager inspiration fra Gary Goertz’ metodologiske arbejde i bogen *Social Science Concepts and Measurement* (2020), hvori det gennemgående hævdes, at videnskabelige koncepter og begreber er multidimensionelle fænomener. Goertz anlægger en realistisk, kausal og ontologisk forståelsesramme til grundlag for den operationelle fremgangsmåde, hvorved man ved systematisk metodologi kan erkende sit forskningsobjekts objektive eksistens (Goertz, 2020, s. 24). I overensstemmelse med specialets videnskabsteoretiske standpunkt konceptualiseres tilliden som et intransitivt fænomen, som eksisterer uafhængigt af erkendelsen af fænomenet. Denne realistiske ontologi gør sig dermed gældende i begrebsanalysen af tillidsfænomenets konstituerende delelementer, da det antages, at sociale fænomener har et iboende ontologisk indhold. For at kunne fastlægge begrebets ontologiske indhold beskæftiger begrebsanalysen sig med de konstituerende delelementer, som tilsammen udgør begrebets kerne-karakteristika. Denne multidimensionelle forståelse af begrebet er central, da operationaliseringen ellers forfalder til en rent semantisk beskrivelse af begrebets karakter (Goertz, 2020, s. 7). Derfor kan begrebets ontologi kun afdækkes ved at analysere de underliggende konstituerende niveauer, som tilsammen udgør begrebets fundamentale kvalitet. Dette betyder endvidere, at begrebet der søges operationaliseret, ikke kan reduceres til underkategoriernes partikulære egenskab, men opnår sin

kvalitativt distinkte karakter gennem delelementernes samlede konstituerende effekt (Goertz, 2020, s. 40).

Den multidimensionelle opbygning af begrebets ontologi fremgår af tre distinkte ,men interrelaterede analyseniveauer. Det første niveau, *basic level*, henviser til den nominelle definition og semantiske forståelse af det begreb, der søges operationaliseret (Goertz, 2020, s. 27). I relation til dette speciale fremgår den nominelle definition af tillid af begrebsafklaringen i afsnit 2.1.1 *Hvad taler vi om, når vi taler om tillid?*, som indholdsbestemmer og afgrænser den specifikke forståelse af tillid som både kognitiv og social mekanisme. Det næste niveau, *secondary level*, henviser til de konstituerende delelementer og egenskaber ved begrebet, som tilsammen udgør begrebets ontologiske indhold. På det sekundære niveau kan der indgå flere dimensioner, således at der kan findes subdimensioner som er afledt af hoveddimensionerne og så fremdeles (Nielsen, 2007, s. 84). Det er på det sekundære niveau, at begrebets multidimensionelle karakter befinder sig, hvor multiple definerende egenskaber og karakteristika fremhæves (Goertz, 2020, s. 27). Dimensionerne på det sekundære niveau danner dog også genstand for *operationelle definitioner*, hvormed det angives, hvordan (sub)dimensionerne skal identificeres og klassificeres (Nielsen, 2007, s. 84). Disse operationelle definitioner er væsentlige for validiteten, da efterprøvningspotentialet afhænger af den præcise angivelse af, hvordan dimensionerne er defineret. Slutteligt danner de operationelle definitioner af dimensionerne grundlag for etableringen af indikatorer (*data-indicator-level*), som henviser til de empirisk målbare dataenheder. Her er altså tale om empiriske måleenheder, som indirekte måler det bagvedliggende komplekse fænomen gennem simplificerede spørgsmålskonstruktioner (Goertz, 2020, s. 68). Billedligt talt kan de forskellige niveauer anskues som en abstraktionsstige, hvor det komplekse begreb konkretiseres i takt med den trinvis bevægelse fra det abstrakte niveau til indikatorniveauet (Nielsen, 2007, s. 84). Figur 1 nedenfor illustrerer konceptualisering af tillidsbegrebet med de konstituerende sub- og underdimensioner, som tilsammen udgør den nominelle definition af tillid i det indeværende speciale.

Figur 1: De konstituerende dimensioner af tillidsbegrebet

Note: Figuren indeholder kun niveauerne *basic level* og *secondary level*. For en samlet oversigt over dimensionernes indikatorniveau se Figur 2.

Udover den eksisterende forskning og teoretiske overvejelser, som ligger til grund for udvælgelsen af tillidsfænomenets konstituerende dimensioner, drages der også nytte af faktoranalyse for at afgøre indikatorniveauets empiriske brugbarhed. Faktoranalysen bruges således til at teste spørgsmålskonstruktionernes interne kovarians, hvilket skaber empirisk rygdækning for, at indikatorerne faktisk måler dimensionerne af tillid. Den statistiske efterprøvning bidrager således til at højne validiteten, da gyldigheden af de operationelle mål for tillid understøttes af statistiske beregninger. Dermed bidrager faktoranalysen med at etablere overensstemmelse i form af korrekt afspejling mellem de teoretiske koncepter og de operationelle empiriske indikatorer (Nielsen, 2007, s. 88). I de følgende afsnit indgår dog kun de teoretiske overvejelser om tillidens (sub)dimensioner og deres indikatorniveau før faktoranalysen. Den reviderede operationelle model efter faktoranalysen kan ses på Tabel 12, afsnit 4.3.2.

3.2 Social tillid

Som det fremgår af afsnittet om den eksisterende forskning, anlægger flere klassiske studier et simpelt binært syn på forholdet mellem social tillid og institutionel tillid, hvoraf den politiske tillid indgår som en subdimension af institutionel tillid. Denne binære distinktion er dog ikke nødvendigvis retvisende, da social tillid angår flere typer af tillid rettet mod forskellige persongrupper (Newton, Stolle & Zmerli, 2018, s. 40). Social tillid betegner i dette speciale derfor også en samlet dimension af tillid, som involverer tillidsformerne *partikulær tillid* og *generaliseret tillid*. Partikulær tillid, sådan som den optræder i dette speciale, angår tillid til personer, man kender, eller bestemte grupper, og som man føler sig knyttet til. Generaliseret tillid rettes derimod mod en ”generaliseret anden”, og angår derfor en vurdering af, om mennesker i bred almindelighed er til at stole på. Denne distinktion minder om det, Putnam (2000) har kategoriseret som tyk og tynd tillid. Den tykke tillid binder folk sammen i kraft af deres indbyrdes relation (enten som venner eller familie), hvorimod tynd tillid opstår mellem mennesker, der ikke kender hinanden personligt. Der er således forskellige psykologiske og sociale mekanismer på spil, når der er tale om henholdsvis generaliseret eller partikulær tillid. De følgende afsnit præsenterer mere indgående distinktionen mellem partikulær og generaliseret tillid, samt hvordan disse subdimensioner måles via indikatorerne.

3.2.1 Generaliseret tillid

Generaliseret tillid angår som nævnt tillid til fremmede, eller mere udførligt; vurderingen af, hvorvidt man i almindelighed kan have tillid til andre mennesker i det samfund, man er en del af. Der er således tale om en upersonlig og indirekte tillid, som er anonymiseret i dets retning mod andre mennesker (Torpe & Lolle, 2011, s. 482). Følger man Hardins rationelle forståelse, kan generaliseret tillid i bedste fald karakteriseres som en indikation på risikovillighed hos tillidsgiveren fremfor egentlig tillid, da tilliden opstår i mødet mellem to konkrete parter (Hardin, 2006, s. 126). Eksponenter fra det rationelle paradigme har dog påpeget, at generaliseret tillid kan anskues som en evaluering af den generelle troværdighed af andre mennesker baseret på tidligere erfaringer og konkrete informationer. I denne optik vedrører generaliseret tillid således nærmere en form for tillid, som opstår på baggrund af generaliserede erfaringer fra tidligere møder med andre mennesker (Freitag & Traunmüller, 2009, s. 287). Den rationelle og erfaringsbaserede forståelse af generaliseret tillid udfordres dog af den

moralistiske forståelse, hvor generaliseret tillid kobles til rækkevidden af individets moralske fællesskab: *“The central idea distinguishing generalized from particularized trust is how inclusive your moral community is. When you only trust your own kind, your moral community is rather restricted. And you are likely to extend trust only to people you think you know”* (Uslaner, 2002, s. 26). En medierende position, der kombinerer elementer fra både den erfaringsbaserede og den moralistiske forståelse, findes hos Torpe og Lolle (2011), som med udgangspunkt i Rothstein (2003), definerer generaliseret tillid som følgende: *“... a standing inclination – on the basis of experience together with moral convictions – to give the other person the benefit of the doubt”* (Torpe & Lolle, 2011, s. 483). Tilbøjeligheden til at udvise en generaliseret form for tillid hviler i denne forståelse både på tidligere erfaringer samt et moralsk håb om, at tvivlen bør komme modparten til gode. Operationaliseringen af generaliseret tillid hviler tillige på denne forståelse; en tilbøjelighed til at lade tvivlen komme andre fremmede mennesker til gode.

I en hovedsagelig del af litteraturen måles generaliseret tillid gennem en enkelt variabel (også kaldet Rosenberg-spørgsmålet), som er blevet anset for at være standardmålet for at indfange generaliseret tillid. Dette spørgsmål lyder: *“Alt i alt - mener du, at de fleste er til at stole på eller mener du, at man ikke kan være for forsigtig, når man har med mennesker at gøre?”*. At benytte sig af en enkelt variabel til at indfange det generelle tillidsniveau i en befolkning er blevet kritiseret fra flere sider, da en enkelt indikator typisk ikke afspejler fænomenets komplekse karakter, hvorfor validiteten hæmmes (Putnam, 1995; Reeskens & Hooghe, 2008). Herudover er spørgsmålsformuleringen kritiseret for at være upræcis, abstrakt og subjektiv, da betegnelsen *“... de fleste mennesker”* kan fortolkes på mange forskellige måder fra individ til individ. Spørgsmålsformuleringen hviler på en antagelse om en fælles referenceramme for respondenterne, som man i sagens natur ikke kan vide sig sikker på (Torpe & Lolle, 2011, s. 484). Denne problematik er i litteraturen kendt som *radiusproblemet*, som henviser til, at man ikke systematisk og metodisk stringent kan fastlægge, hvad respondenternes sociale radius er, når man tænker på folk, som de er flest (Stephany, 2017, s. 879).

Omvendt er det blevet hævdet, at standardmålet er en robust indikator for generaliseret tillid, som er relativt stabilt over tid (Bjørnskov, 2006). Delhey, Newton og Welzel (2011) fremhæver eksempelvis, at: *“In spite of some misgivings about this question it turns out to be reasonably reliable and a valid way of tapping general trust”* (s. 800). Dette er i særdeleshed gældende, hvis ens analyser er situeret

i vestlige samfund, hvor standardmålet har vist sig at være validt på tværs af nationale kontekster, hvorimod der ved transnationale komparative analyser på tværs af vestlige og asiatiske eller afrikanske lande, er store kulturelle og geografiske forskelle (Torpe & Lolle, 2011). Derudover er det hævdet, at standardmålet netop har sin styrke ved dets tvetydige og abstrakte formulering, da det potentielt inkluderer en stor radius af fremmede individer og derudover indeholder to underliggende præmisser. For det første; hvor meget respondenten stoler på personer, der er fremmede, og for det andet; hvor ofte respondenten er i kontakt med fremmede mennesker. Dette er centralt, da personer i lavtillidskredse oftere er i kontakt med venner og familie, hvorimod interaktionen mellem nære familiemedlemmer og venner er sjældnere i højtillidskredse (Knack & Keefer, 1997). Spørgsmålsformuleringen muliggør desuden, at det er muligt at svare ”ja” til, at de fleste mennesker er til at stole på, selvom respondenterne kan være bevidste om, at der kan være bestemte situationer eller personer, som indgyder til mistillid. På den måde fanger spørgsmålet det kernekaraktistikum af usikkerhed, som er forbundet med udvisningen af tillid (Torpe & Lolle, 2011, s. 484).

Indikatorniveauet for subdimensionen generaliseret tillid er foruden standardmålet også indkredset ved et specifikt spørgsmål om tillid til fremmede. Freitag og Traunmüller (2009) finder to distinkte faktorer af interpersonel tillid, som hver især måler henholdsvis partikulær og generaliseret tillid gennem forskellige spørgsmål. Partikulær tillid måles gennem tillid til familie, venner og naboer, og generaliseret tillid måles via standardmålet samt tillid til personer, man møder for første gang (s. 786). Da de samme items er til stede i Den Danske Værdiundersøgelse (DDV17) forventes det, at generaliseret tillid kan måles gennem standardmålet (Q7) og tillid til mennesker man møder for første gang (Q8, V41). Nedenstående Tabel 1 viser indikatorniveauet for subdimensionen ”Generaliseret tillid” samt de tilhørende variable og spørgsmålsformuleringer.

Tabel 1: Oversigt over indikatorniveauet for subdimensionen ”Generaliseret tillid”

Subdimension	Spørgsmål nr.	Variabel nr.	Indikatorniveau
Generaliseret tillid	Q7	V37	”Alt i alt - mener du, at de fleste er til at stole på eller mener du, at man ikke kan være for forsigtig, når man har med mennesker at gøre?”
	Q8	V41	”... hvor stor tillid du har til [Mennesker, du møder for første gang?”

3.2.2 Partikulær tillid

Partikulær tillid adskiller sig som nævnt fra generaliseret tillid ved dets retning mod kendte personer i individets nærmiljø eller personer, som individet på anden måde føler sig knyttet til (Torpe, 2013, s. 69). Partikulær tillid betegner således en tillidsform, som modsat generaliseret tillid er stærkt betinget af personlig erfaring og konkrete oplevelser af andre mennesker eller bestemte sociale grupper. Dette karakteristikum er ligeledes fremhævet af Uslaner, som beskriver tillidsformen som følgende:

“... particularized trusters rely heavily upon their experiences (strategic trust) or stereotypes that they believe to be founded in knowledge in deciding whom to trust. But they are not agnostic about strangers. Particularized trusters assume that people unlike themselves are not part of their moral community, and thus may have values that are hostile to their own” (Uslaner, 2002, s. 27).

Som anvist på Figur 1 konceptualiseres partikulær tillid i denne operationalisering som et fænomen, der grundlæggende består af tillid til personer fra individets *in-group* og medlemmer af individets *out-group*. Forskellen mellem in- og out-group-tillid minder om forholdet mellem dét, Putnam har betegnet *bonding* og *bridging* i henhold til social kapital. Idéen er her, at vi skaber *bånd* til personer vi kender, vores venner og folk som os selv, hvorimod der potentielt etableres *broer* til folk, der er forskellige fra os selv (Putnam, 2000, s. 22). Distinktionen mellem in-group og out-group er central, da den åbner op for muligheden af, at den partikulære tillid ikke blot knytter an til en snæver forbindelse mellem mennesker, der har en personlig relation til hinanden, men at partikulær (mis)tillid også kan opstå som følge af stereotypiske forestillinger om bestemte grupper med distinkte karakteristika. Denne adskillelse tager udgangspunkt i en klassisk socialpsykologisk forståelses-ramme anført af Roderick Kramer (2004), hvor der fokuseres på de sociale effekter af selve den kognitive kategorisering eller skemakonstruktion, som individer gør brug af for at overskueliggøre den sociale omverden. Kramer beskriver konsekvenserne af denne mekanisme som følgende:

“... categorization of individuals into distinct groups can lead individuals to perceive out-group members as less trustworthy, less honest, and less cooperative than other members of their own group, even when those group boundaries are based on arbitrary and transient criteria. According to this perspective, trust often begins and ends at the social category or group boundary” (Kramer, 2004, s. 138).

Grænsedragningerne mellem in-group og out-group trækkes således både på baggrund af personlige erfaringer, men i lige så høj grad som følge af de motiver og interesser der tillægges bestemte grupper, og som kategoriserer grupperne i henhold til kulturelle, moralske eller socioøkonomiske kriterier (Henriksen & Skjøtt-Larsen, 2011, s. 279). Disse grænser er altså ikke udelukkende rationelle og erfaringsbaserede, men drages også i henhold til et specifikt identifikationsgrundlag og dertilhørende inklusions- og eksklusionskriterier; eksempelvis baseret på etnicitet eller religion, uagtet om man kender modparten personligt eller ej (Yamagishi & Yamagishi, 1994, s. 161). Indikatorerne på partikulær tillid er derfor inddelt efter in-group og out-group tillid.

3.2.2.1 *In-group tillid*

Underdimensionen *in-group* betegner tillid til personer i individets nærmiljø, som man regelmæssigt er i personlig kontakt med. Dette gælder eksempelvis tillid til personer fra samme familie (V38), nabolag (V39) og folk, man kender personligt (V40). Indikatorerne på denne form for partikulær tillid er indfanget via spørgsmålet (Q8): ”... *hvor stor tillid har du til mennesker fra forskellige grupper?*” (DDV, 2017). I dette spørgsmål er udvalgt bestemte items, som forventes at måle en bestemt form for partikulær tillid til personer, som er en del af respondentens in-group. Indikatorniveauet for underdimensionen *in-group tillid* fremgår af nedenstående Tabel 2.

Tabel 2: Oversigt over indikatorniveauet for underdimensionen ”in-group tillid”

Underdimension	Spørgsmål nr.	Variabel nr.	Indikatorniveau
In-group tillid	Q8	V38	Tillid til egen familie.
	Q8	V39	Tillid til mennesker i sit nabolag.
	Q8	V40	Tillid til mennesker, man kender personligt.

In-group tillid er antageligt bundet sammen af et særligt gruppetilhørsforhold og identifikationsgrundlag gruppemedlemmerne imellem. Denne form for tillid er således betinget af et fælles identifikationsgrundlag, som leder til en særlig gruppesolidaritet og indbyrdes tiltro til gruppe-medlemmernes troværdighed og pålidelighed. Portes og Sensenbrenner (1993) har benævnt dette

fænomen som *bounded solidarity*, hvormed der produceres en særlig form for social kapital mellem gruppens medlemmer (s. 1324). Som eksempel herpå henvises der til det særlige åndsfællesskab, der binder proletariatet sammen i en fælles klassebevidsthed. På lignende vis kan in-group tillid anskues som et særligt åndsfællesskab, som producerer en bestemt form for ekskluderende tillidsform, der udelukkende hidrører en bestemt gruppe med fælles identifikationsgrundlag (Henriksen & Skjøtt-Larsen, 2011, s. 279).

3.2.2.2 *Out-group tillid*

Underdimensionen out-group betegner en tillidsform, som er rettet mod mennesker fra andre sociale grupper end individets egen in-group. Denne tillidsform er karakteriseret ved at være rettet mod stereotypiske gruppeidentifikationer, hvormed individet tilskriver out-group medlemmerne gruppens overordnede distinkte karakteristika. Der er altså tale om tilskrivninger af negativ eller positiv karakter afhængigt af individets egne forudgående stereotypiske forestillinger eller erfaringer med repræsentanter for en bestemt gruppe (Kramer, 2004, s. 141) . Dette leder til en særlig form for (mis)tillid, som generaliseres til andre gruppemedlemmer med lignende karakteristika. Out-group tillid er målt gennem spørgsmål, der retter sig mod, hvor stor tillid respondenter har til folk af anden religion (Q8, V42), og hvor stor tillid respondenter har til mennesker af anden nationalitet (Q8, V43). Derudover måles out-group (mis)tillid også via en proxyvariabel (Q6), der lyder: *"På denne liste er angivet forskellige grupper af mennesker. Er der nogen, du ikke ville synes om at have som nabo?"* (DDV, 2017). Grupperne er repræsenteret ved personer af anden race (V27), alkoholikere (V28), indvandrere/udenlandske arbejdstagere (V29), narkomaner (V30), homoseksuelle (V31), kristne (V32), muslimer (V33), jøder (V34) og romaer (V35). Derudover er item V36 også inkluderet, som lyder *"Nej, har ikke noget imod at have disse personer som nabo"*. Nedenstående Tabel 3 viser en oversigt over indikatorniveauet for underdimensionen out-group tillid med tilhørende spørgsmåls- og variabelnummer.

Tabel 3: Oversigt over indikatorniveauet for subdimensionen ”Out-group tillid”

Underdimension	Spørgsmål nr.	Variabel nr.	Indikatorniveau
Out-group tillid	Q8	V42	Tillid til mennesker af anden religion .
	Q8	V43	Tillid til mennesker af anden nationalitet .
	Q6	V27	Synes ikke om at have [person af anden race] som nabo.
	Q6	V28	Synes ikke om at have [alkoholikere] som nabo.
	Q6	V29	Synes ikke om at have [indvandrere/udenlandske arbejdstagere] som nabo.
	Q6	V30	Synes ikke om at have [narkomaner] som nabo.
	Q6	V31	Synes ikke om at have [homoseksuelle] som nabo.
	Q6	V32	Synes ikke om at have [kristne] som nabo.
	Q6	V33	Synes ikke om at have [muslimer] som nabo.
	Q6	V34	Synes ikke om at have [jøder] som nabo.
	Q6	V35	Synes ikke om at have [romaer] som nabo.
	Q6	V36	Har ikke noget imod at have disse personer som nabo.

Spørgsmålene fra Q6, angående respondenternes holdning til at have bestemte grupper som nabo, er ikke direkte associeret med tillid eller mistillid til disse grupper, men antages at måle tillid indirekte. Der er altså tale om en proxy for mistillid, hvis respondenterne tilkendegiver ikke at ville have en af ovenstående grupper som nabo. Antagelsen er således den, at en eventuel modvillighed angående naboskab med en særlig gruppe, er et udtryk for enten usikkerhed, hvorfor der må tages flere forbehold i den daglige omgang med den potentielle nabo, eller at respondenterne tilskriver den bestemte gruppe særlige negative karakteristika (Henriksen & Skjøtt-Larsen, 2011, s. 279). Da tillidens mest almene karakteristika, som tidligere beskrevet, er få forholdsregler, er ræsonnementet således, at en modvillighed mod naboskab med bestemte grupper vil øge beredskabet og antallet af eventuelle forholdsregler, som i sig selv er et udtryk for mistillid. At tilliden er associeret med sociale kategoriseringer og gruppetilhørsforhold er også empirisk understøttet af studier, der har påvist en sammenhæng mellem etnisk diversitet i et givent lokalområde og graden af social tillid (Putnam, 2007). I et metastudie finder Dinesen, Schaeffer og Sønderskov (2020) en statistisk signifikant negativ sammenhæng mellem etnisk diversitet og social tillid på tværs af alle de undersøgte studier (s. 441). Forklaringer på, hvorfor det forholder sig sådan, er mange, men en ikke ubetydelig del af litteraturen fremhæver, at mennesker har tendens til såkaldt heterogenitetsaversion, hvor tilliden først og

fremmest rettes mod et fælles socialt sammenlignelighedsgrundlag, da dette er en indikator på fælles normer og andre centrale adfærdsregulerende mekanismer, som er væsentlige for den indledningsvise tillid mellem mennesker (Alesina & La Ferrara, 2002; Olsson et al., 2005).

3.2.3 Opsamling af social tillid

Som det fremgår af de ovenstående afsnit, er social tillid et bredt differentieret fænomen, som sjældent kan afdækkes ved blot enkelte variable eller konceptualiseres som et enkeltstående generisk begreb. Social tillid består i den indeværende operationalisering af forskellige tillidsformer, som tilsammen konstituerer den potentielle tillid, der opstår mennesker imellem. Nedenstående Tabel 4 opsummerer de konstituerende subdimensioner af den sociale tillid (generaliseret og partikulær), og de tilhørende underdimensioner (in- og out-group), samt sub- og underdimensionernes indikatorniveau.

Tabel 4: Oversigt over sub- og underdimensionerne til ”social tillid”, spørgsmåls- og variabelnumre og indikatorniveau.

Sub- og underdimensioner		Spørgsmål-nummer	Variabel-nummer	Indikatorniveau
Generaliseret tillid		Q7	V37	”Alt i alt - mener du, at de fleste er til at stole på eller mener du, at man ikke kan være for forsigtig, når man har med mennesker at gøre?”
		Q8	V41	Tillid til mennesker man møder for første gang.
Partikulær tillid	In-group tillid	Q8	V38	Tillid til egen familie.
		Q8	V39	Tillid til mennesker i sit nabolag.
		Q8	V40	Tillid til mennesker, man kender personligt.
	Out-group tillid	Q8	V42	Tillid til mennesker af anden religion.
		Q8	V43	Tillid til mennesker af anden nationalitet
		Q6	V27	Synes ikke om at have [personer af anden race] som nabo.
		Q6	V28	Synes ikke om at have [alkoholikere] som nabo.
		Q6	V29	Synes ikke om at have [indvandrere/udenlandske arbejdstagere] som nabo.
		Q6	V30	Synes ikke om at have [narkomaner] som nabo.
		Q6	V31	Synes ikke om at have [homoseksuelle] som nabo.
		Q6	V32	Synes ikke om at have [kristne] som nabo.
		Q6	V33	Synes ikke om at have [muslimer] som nabo.
		Q6	V34	Synes ikke om at have [jøder] som nabo.
		Q6	V35	Synes ikke om at have [romaer] som nabo.
		Q6	V36	Har ikke noget imod at have disse personer som nabo.

3.3 Institutionel tillid

På trods af Russel Hardins skarptskårne betingelser for tilliden og sin afvisning af institutionel tillid som en reel mulighed, indgår tillid rettet mod institutioner dog alligevel som en væsentlig tillidsform i den indeværende operationalisering. Hardins erfaringsbaserede udgangspunkt umuliggør som tidligere nævnt de facto institutionel tillid, da man først og fremmest ikke kan vide sig sikker på den kollektive institutions hensigter og interesser. Det er altså ikke muligt at stifte bekendtskab med alle de aktører, der konstituerer institutionens virke. Derudover kan man ikke vide sig sikker på institutioners intentioner, da institutioner i sagens natur er dynamiske og omskiftelige og på sigt kan forandre sit normative grundlag, hvorfor tilliden som indbefattede interesser svært lader sig udfolde i henhold til institutioner (Hardin, 2004, s. 10). Hardins udgangspunkt er i særdeleshed brugbart til at forstå den partikulære tillid, men tillid rettet mod mere abstrakte systemer må forklares og defineres på anden vis.

Giddens opererer derimod med en, i dette tilfælde, mere omfavnende forståelse af institutionel tillid. Den erfaringsbaserede forståelse er ikke helt udeladt af Giddens' forståelse, da han teoretiserer personer og grupper inden for en bestemt institution som *adgangsporte*; ansigt-til-ansigt relationer, som agerer mødested mellem individet og det abstrakte system (Giddens, 1994, s. 75). På denne måde kan mødet med disse institutionelle repræsentanter fungere som adgangsporte, hvorigennem tilliden til selve institutionen kan generaliseres. Mødet med disse adgangsporte gør det således muligt at ekstrapolere sin tillid til den pågældende institution - eksempelvis i mødet med en politimand (tillid til politiet) eller frontlinjemedarbejderen i socialrådgivningen (tillid til det sociale sikringssystem). Kort sagt fungerer disse adgangsporte og deres adfærd som vigtige signaler for den moralske tilstand af samfundets institutioner (Rothstein & Stolle, 2008, s. 446). Institutionel tillid kan så og sige anskues som en abstrakt form for tillid, der ikke nødvendigvis er baseret på konkret kendskab til, hvordan institutionen fungerer, men nærmere på en forestilling om, hvordan institutionerne *bør* fungere (Torpe, 2013, s. 36; Grimen, 2009). Af samme årsag er den institutionelle tillid ofte undersøgt ved spørgsmålskonstruktioner, som i højere grad måler borgernes tiltro eller tilfredshed fremfor egentlig tillid, da vurderingskriterierne for institutioner er forskellige fra vurderingskriterierne blandt individer (Blind, 2006, s. 3). Den indeværende operationalisering holder dog fast i tillidsbegrebet vedrørende institutionerne, da tillid imidlertid stikker dybere end tilfredshed. Man kan således være utilfreds med en given institution, men alligevel have tillid til den (Torpe, 2013, s. 38).

Udvisningen af institutionel tillid beror på en række vurderingskriterier, som er aktuelle i henhold til de parametre, man vurderer institutionernes virke på baggrund af. Tillid til institutioner beror på en vurdering af, om de er troværdige, retfærdige, kompetente og gennemsigtige (Sønderskov & Dinesen, 2016, s. 181). Den norske filosof, Harald Grimen, peger på at institutionerne er troværdige, hvis de opretholder deres normative standarder internt i institutionen og yder hensigtsmæssig indflydelse på personerne eksternt selve institutionen (Grimen, 2012, s. 95). Institutionens troværdighed hviler på en forudsætning af, at institutionen kan kontrollere følgende potentielle organisatoriske problemer: ”... *problemet med innovervendt rasjonell lojalitet, utovervendt normativ troverdighet, innovervendt selvjustis og omhegning av eget rykte*”¹ (Grimen 2012: 91). Derudover beror den institutionelle tillid på vurderingen af institutionernes retfærdighed, hvilket vil sige, at institutionernes funktion ikke diskriminerer og forskelsbehandler borgerne. Her kan som eksempel fremhæves universelle velfærdsydelser (modsat selektive) eller universelle uddannelsesinstitutioner, som kompenserer underprivilegerede grupper for deres relativt færre ressourcer (principielt uden at stigmatisere dem), hvilket giver mulighed for deltagelse i væsentlige samfundsarenaer (Henriksen, 2011, s. 57). Foruden retfærdigheds- og troværdighedskriteriet spiller det også en rolle, om institutionerne er kompetente og gennemsigtige. Dette betyder, at tilliden også afhænger af, om institutionerne opfører sig i overensstemmelse med deres formål og under hensyn til gældende regler og procedurer, og at deres funktionelle virke er umiddelbart gennemskueligt og tilgængeligt for borgerne (Torpe, 2013, s. 36).

Som tidligere anført er institutionernes primære opgave at reducere sårbarhed og usikkerhed hos borgerne i en given kontekst, og som Douglas North pointerer: ”*Throughout history, institutions have been devised by human beings to create order and reduce uncertainty in exchange*” (North, 1991, s. 97). Sårbarheden reduceres ved institutionalisering af systemer og praksisser, der fungerer som enten forsikringsordninger eller afskrækningsmekanismer. Rejsegarantifonden eller A-kasser er eksempler på sådanne forsikringsbaserede institutioner, som reducerer sårbarheden ved eventuelle tab og muliggør, at vi våger os ud i tillidsbaserede transaktioner eller udbyder vores arbejdskraft til ukendte andre. Politiet og domstolene fungerer omvendt som afskrækningsmekanismer, som i kraft af deres

¹ For en uddybning af de fire organisatoriske problemer og deres betydning for institutioners troværdighed, se Grimen, 2012, s. 97-101.

virke ligeledes reducerer sårbarheden blandt borgerne (Henriksen, 2011, s. 55). Hvis institutionerne derudover skal være i stand til at reducere usikkerhed, er der tale om en institutionel reducere af den uvished, der kendetegner tilliden mellem to parter. Institutioner kan i denne forbindelse være brugbare til at producere foranstaltninger (eksempelvis via uddannelse), der sikrer, at modparten har de fornødne og tilstrækkelige kompetencer til at udføre et bestemt stykke arbejde eller lignende. Standardiserede eksamenssystemer og formelle kvalitetskriterier kan fremhæves som eksempler herpå, da disse foranstaltninger garanterer en ensrettet viden om kompetenceniveau på tværs af individer og reducerer herigennem usikkerheden (Henriksen, 2011, s. 56).

3.3.1 Formelle og uformelle institutioner

Institutionel tillid måles gennem spørgsmål Q38, hvor respondenterne bedes angive hvor stor tillid de har til en række institutioner på en skala, der spænder fra ”Meget stor tillid”, ”Ret stor tillid”, ”Ikke særlig stor tillid” og ”Slet ingen tillid” (DDV, 2017). Typerne af institutioner er bredt repræsenteret og er derfor vidt forskellige fra hinanden i deres normative grundlag og funktionelle virke. Det er derfor muligt at skelne mellem tillid til formelle institutioner (eks. retsvæsenet, politiet, uddannelsessystemet m.fl.) og tillid til uformelle institutioner (fagforeninger, miljøorganisationer og store virksomheder m.fl.) (Li, 2015, s. 39). Denne adskillelse hviler på det ræsonnement, at de formelle institutioner repræsenterer mere statslige og centraliserede institutioner, som rammesætter borgernes levevilkår på en særlig måde, der yder direkte indflydelse på borgernes liv. De uformelle institutioner er nærmere kendetegnet ved ikke på samme måde at være underlagt den statslige styring, og er karakteriseret ved en højere grad af selveje. En lignende opdeling er også fundet empirisk hos Mishler og Rose (2001), hvor der ved faktoranalyse fremgår to distinkte institutionskategorier, som på samme vis er differentieret mellem de formelle statslige institutioner og civile institutioner (s. 43).

Blandt de formelle institutioner indgår også spørgsmål vedrørende tilliden til internationale institutioner som EU og FN. Da disse institutioner er radikalt forskellige fra de nationale institutioner, og opererer på et niveau, som er fjernt fra den direkte kontakt med borgerne i de enkelte medlemslande, er tilliden til formelle institutioner konceptuelt adskilt i underdimensionerne *national* og *overnational* tillid til formelle institutioner. Tabel 5 nedenfor viser en oversigt over indikatorniveauet for sub- og underdimensionerne af den institutionelle tillid.

Tabel 5: Oversigt over sub- og underdimensionerne til "Institutionel tillid", spørgsmåls- og variabelnumre og indikatorniveau.

Sub- og underdimensioner		Spørgsmål-nummer	Variabel-nummer	Indikatorniveau
Tillid til <u>formelle</u> institutioner	Over-nationale	Q38	V132	Tillid til EU
		Q38	V133	Tillid FN
	Nationale	Q38	V124	Tillid til Forsvaret
		Q38	V125	Tillid til Uddannelsessystemet
		Q38	V128	Tillid til Politiet
		Q38	V130	Tillid til Det offentlige
		Q38	V131	Tillid til Det sociale sikringssystem
		Q38	V134	Tillid til Sundhedssystemet
		Q38	V135	Tillid til Retsvæsenet
Tillid til <u>uformelle</u> institutioner		Q38	V127	Tillid til Fagforeningerne
		Q38	V136	Tillid til store virksomheder
		Q38	V137	Tillid til miljøorganisationer
		Q38	V126	Tillid til medierne
		Q38	V140	Tillid til sociale medier

Som det er beskrevet i afsnittet om den eksisterende forskning, er den konceptuelle opdeling mellem politiske institutioner og institutioner vedrørende statslig styring ikke entydigt fastlagt. Spørgsmålet om, hvorvidt tillid til den politiske overbygning også er et udtryk for institutionel tillid (eller omvendt), er behæftet med stor usikkerhed (Morrone et al., 2009, s. 9). Af denne årsag måler politisk tillid ofte også tillid til formelle institutioner, og institutionel tillid måler også ofte tillid til politiske institutioner (Folketinget, regeringen, centraladministrationen, osv.). Med inspiration fra Rothstein og Stolle (2008), vælger jeg dog alligevel den konceptuelle opdeling mellem de mere neutrale og apolitiske institutioner som udtryk for institutionel tillid, hvorimod institutioner vedrørende den politiske repræsentation konceptualiseres som objekter for politisk tillid. Tillid til de overnationale institutioner (FN og EU) udgør i denne sammenhæng eksempler på institutioner, som principielt bevæger sig i grænselandet mellem både politiske og formelle institutioner. Hvorvidt tilliden til disse institutioner i højere grad kan karakteriseres som politisk tillid, vil afgøres på baggrund af faktoranalysens resultater.

3.4 Politisk tillid

I den indeværende operationalisering angår politisk tillid en tillidsform, som primært er rettet mod det politiske system og de forsamlinger, der repræsenterer borgernes politiske interesser. På lignende vis som den institutionelle tillid, er politisk tillid objektspecifik; dvs. tilliden er rettet mod konkrete politiske institutioner (i særdeleshed Folketinget, regeringen og de politiske partier) og mod de politiske procedurer (van der Meer, 2017). Denne definition udelukker således mere abstrakte tillidsformer til eksempelvis demokratiske principper, som typisk er mindre omstridte. Derudover sikrer en objektspecifik definition også, at den politiske tillid ikke influeres af personafhængige faktorer – altså at den politiske tillid ikke påvirkes af (mis)tilliden til specifikke politikere, men at den udelukkende angår de politiske institutioner og deres virke:

“... the definition of political trust [...] excludes the individual political actors that populate the institutions and the individual policies that are the output: actors and policies should not directly concern the stability of the regime and its institutions as long as citizens are enabled institutionally to “throw the rascals out”” (van der Meer, 2017, s. 5).

Det er denne del af den politiske tillid, som jeg i Figur 1 har betegnet *repræsentativ* politisk tillid. Her er tale om politiske institutioner, som repræsenterer borgernes politiske interesser og dermed er kendetegnet ved at være en del af den politiske udbudsside. Tilliden til disse institutioner er målt gennem spørgsmål Q38 og involverer borgernes tillid til Folketinget (V129), politiske partier (V138) og tilliden til regeringen (V139).

3.4.1 Procedural politisk tillid

Udover den repræsentative politiske tillid rettet mod forsamlingen af politiske repræsentanter indgår der også en subdimension af procedural tillid, som i højere grad er rettet mod tilliden til de demokratiske procedurer i Danmark. Procedural tillid er typisk en variant af institutionel tillid, men da der kun indgår spørgsmål om procedurer vedrørende det demokratiske system, bruges procedural tillid som en indikator for tillid til demokratiske praksisser og tillid til valgprocessen. Denne tillidsform betegner tillid til institutionaliserede praksisser og procedurer på baggrund af en

forestilling om, at disse procedurer leder til det bedste resultat i sidste ende (Sztompka, 1999, s. 44). Som eksempel herpå kan procedural tillid til videnskaben fremhæves som et udtryk for, at denne praksis er det bedste udgangspunkt for at opnå sand viden. I en politisk sammenhæng kan tilliden til demokratiske procedurer fremhæves som udtryk for, at disse fremgangsmåder indeholder den bedste måde at tilfredsstille den største andel af befolkningens ønsker, samtidigt med, at de muliggør de mest fornuftige kompromisser på tværs af konflikterende interesser (Sztompka, 1999, s. 44). Tillid til de demokratiske procedurer er en væsentlig del af den politiske tillid, da disse procedurer har været mærket af stigende mistillid blandt flere europæiske nationalpopulistiske bevægelser (Inglehart & Norris, 2017, s. 446). Den procedurale tillid er således inddraget til at måle den demokratiske krise, som flere højindustrielle lande har været mærket af. Som helhed giver den politiske tillid både en indsigt i tilliden til de demokratiske repræsentanter, men i lige så høj grad den differentierede skepsis over for de demokratiske institutioner og deres virkemåde (van der Meer & Zmerli, 2017, s. 2).

Indikatorerne for procedural tillid er af pragmatiske årsager indsamlet som proxyvariable, da DDV2017 ikke indeholder spørgsmålskonstruktioner, som direkte henvender sig til borgernes tillid. Der indgår dog spørgsmål som Q42 (V152), hvor respondenterne på en likert-skala fra 1 ("slet ikke tilfreds") til 10 ("meget tilfreds") bedes besvare: "Hvor tilfreds er du med måden, det politiske system i dit land fungerer i dag?" (DDV, 2017). Dette spørgsmål suppleres også med Q43 (V156), hvor respondenterne bedes vurdere, hvor godt eller dårligt de synes om det demokratiske politiske system, som en måde at regere landet på. Disse spørgsmål angår indirekte den procedurale tillid til det demokratiske system målt gennem tilfredsheden med disse procedurer som den, under omstændighederne, bedste regeringsmæssige praksis. Derudover indeholder den procedurale tillid også et batteri af spørgsmål (Q50), som mere indgående forholder sig til tilliden til den demokratiske valgproces. Her spørges respondenterne "Hvor ofte vurderer du, at følgende sker, når der er valg her i landet?", hvor valgmulighederne strækker sig fra eksempelvis; "Kandidater fra oppositionen forhindres i at stille op" (V185), "Vælgere bestikkes" (V187) og "Rige mennesker køber stemmer" (V190) (DDV, 2017). Igen er der ikke tale om direkte tillid, men nærmere en indirekte vurdering af, hvor stor tiltro respondenterne har til den demokratiske valgproces – uagtet legitimiteten af deres udsagn. Nedenstående Tabel 6 viser en oversigt over den politiske tillid med subdimensionerne *repræsentativ* og *procedural* samt indikatorniveauet for hver dimension.

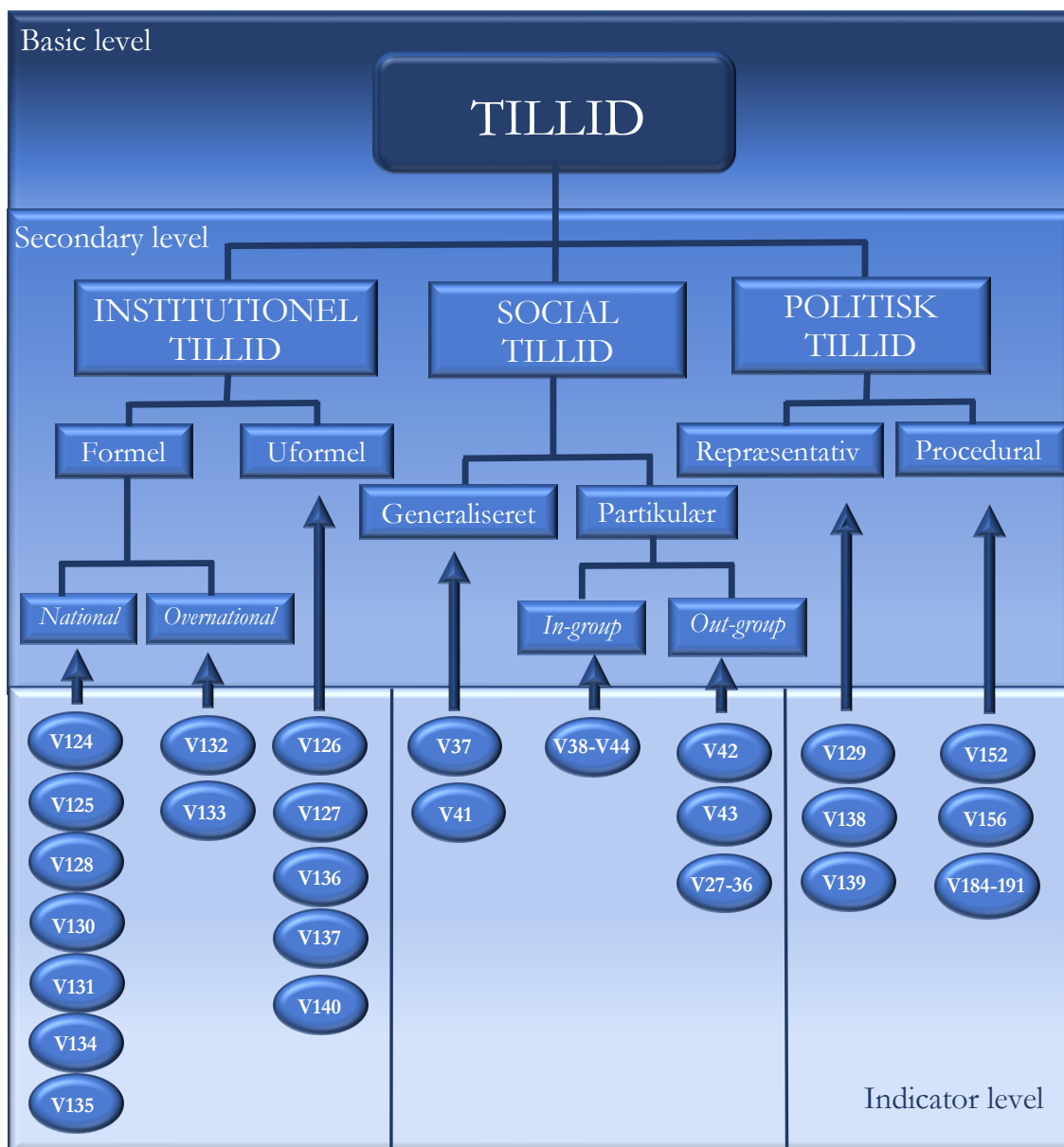
Tabel 6: Oversigt over subdimensionerne til ”Politisk tillid”, spørgsmåls- og variabelnumre og indikatorniveau.

Subdimensioner	Spørgsmål-nummer	Variabel-nummer	Indikatorniveau
Repræsentativ politisk tillid	Q38	V129	Tillid til Folketinget .
	Q38	V138	Tillid til politiske partier .
	Q38	V139	Tillid til regeringen .
Procedural politisk tillid	Q42	V152	Tilfredshed med måden det politiske system fungerer på .
	Q43	V156	Hvor godt/dårligt er det demokratiske politiske system som måde at regere landet på?
	Q50	V184	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Stemmeoptællingen foregår korrekt] .
	Q50	V185	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Kandidater fra oppositionen forhindres i at stille op] .
	Q50	V186	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Tv-nyhederne favoriserer regeringspartiet] .
	Q50	V187	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Vælgere bestikkes] .
	Q50	V188	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Den journalistiske dækning af valget er fair] .
	Q50	V189	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [De valgtillforordnede er fair] .
	Q50	V190	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Rige mennesker køber stemmer] .
	Q50	V191	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Vælgerne trues med vold ved valgstederne] .

3.5 Opsamling af tillidsbegrebet

Som det fremgår af de ovenstående afsnit, betegner tillidsbegrebet i dette speciale et vidtforgrenet og mangefacetteret fænomen, som ikke kan reduceres til en enkeltstående og altomfavnende tillidsform. Nedenstående Figur 2 viser en samlet modeloversigt over de konstituerende dimensioner af tillidsbegrebet og indikatorniveauet med variabelnumre til hver sub- og underdimension. For en samlet tabeloversigt med spørgsmålsformuleringer og variabelnumre se Bilag 1, Tabel A.

Figur 2: Samlet tretrinsmodel: Illustration af operationaliseringen fra det overordnede tillidskoncept til indikatorniveauet.

3.6 Hvordan måles det kulturelle tilbageslag?

Som beskrevet i teoriafsnittet hænger det kulturelle tilbageslag sammen med den tilbagevendende fremkomst af materielt orienterede og protektionistiske værdier. Det er værdier som nationalistisk orientering, antipluralistiske holdninger og traditionelle kulturelle holdningsmønstre, som vil indgå som indikatorer på tilbageslaget. De udvalgte variable er valgt med udgangspunkt i indikatorer for den vertikale akse af værdiforandringen; traditionelle indstillinger over for kønsroller, familieværdier, respekt for autoriteter og nationalisme, og den horisontale akse; overlevelsesværdier udtrykt gennem et fokus på sikringen af den materielle, kulturelle og sociale sikkerhed, jobsikkerhed, velfærdsstatens opretholdelse gennem prioritering af den etnisk danske befolkning og at landet ledes af en stærk autoritetsfigur. Der kan imidlertid ikke knyttes specifikke partipolitiske præferencer til det kulturelle tilbageslag, da der generelt ikke nødvendigvis er en kausal forbindelse mellem folks værdimæssige orienteringer og deres partipolitiske ståsted (Frederiksen, 2019, s. 21). Dette hænger sammen med, at dele af de politiske emner, som vedrører det kulturelle tilbageslag (indvandring, identitetspolitik, kønsdebatter m.fl.), har været underlagt issuekonkurrence mellem visse partier på tværs af det traditionelle højre-venstre-spektrum (Hansen, 2021, s. 53). Derfor måles det kulturelle tilbageslag udelukkende på baggrund af værdiorienteringer, som intuitivt er relateret til et tilbageslag i retning af traditionelle, nationalistiske og overlevelsesorienterede værdier.

Operationaliseringen af det kulturelle tilbageslag hviler på en mere eksplorativ tilgang, hvor konceptet ikke på samme udførlige måde som tillidsbegrebet er prædefineret gennem teoretiske argumenter for begrebets konstituerende dimensioner. Derimod indgår de relevante variable som indikatorer på det kulturelle tilbageslag på baggrund af de to dimensioner; den horisontale og vertikale dimension mellem sekulære/traditionelle værdier og overlevelses-/selvudfoldelsesværdier. Hvorvidt disse dimensioner er empirisk distinkte testes også via eksplorativ faktoranalyse, hvilket potentielt skaber rygdækning for at inddrage flere faktorer end en enkelt variabel. Nedenstående Tabel 7 viser, hvilke variable der er udvalgt som indikatorer på værdier, der er knyttet til det kulturelle tilbageslag.

Tabel 7: Oversigt over indikatorvariable for værdier, der er knyttet til ”det kulturelle tilbageslag”

Dimension	Spørgsmål-nummer	Variabel-nummer	Indikatorniveau
<u>Vertikal dimension</u> Sekulære værdier vs. Traditionelle værdier	Q24	V79	Enig/uenig: Ægteskabet er en forældet institution.
	Q25	V83	Mandens opgave at tjene penge, kvindes opgave at passe hjemmet og familien.
	Q25	V84	Generelt er mænd bedre politiske ledere end kvinder.
	Q27	V90	Homoseksuelle par er lige så gode forældre som andre par.
	Q37	V122	Mulig samfundsændring (godt eller dårligt): [At der i fremtiden vises mere respekt for autoriteter].
	Q44	V161	I hvilken grad synes du homoseksualitet er acceptabelt?
	Q44	V162	I hvilken grad synes du abort er acceptabelt?
	Q51	V192	Hvordan påvirker indvandrere udvikling i Danmark?
	Q52	V196	Samfundet er bedst tjent med, at indvandrere <u>ikke</u> fastholder deres skikke.
<u>Horisontal dimension</u> Overlevelsesværdier vs. Selvudfoldelsesværdier	Q26	V88	Hvis der er få jobs, bør arbejdsgiverne prioritere danskere frem for indvandrere.
	Q43	V153	Synes godt eller dårlig om måden at regerer vores land på: [At landet har en stærk leder, der ikke behøver bekymre sig om folketing og valg].
	Q52	V193	Indvandrere tager jobs fra danskere.
	Q52	V194	Indvandrere gør problemerne med kriminalitet værre.
	Q52	V195	Indvandrere belaster velfærdssystemet.

DEL 4:
FORSKNINGSDESIGN &
METODISKE TILGANGE

4.1 Et tværsnitsstudie

I dette speciale er der anlagt et tværsnitsdesign som grundlag for analysen af danskernes tillidsprofiler og påvirkningen af det kulturelle tilbageslag. Dette design er valgt med henblik på at opnå et øjebliksbillede af, hvordan tilliden differentieres blandt samfundets medlemmer, og hvilken indvirkning det kulturelle tilbageslag har på tillidens fremtrædelsesform. Tværsnitsdesignet er således først og fremmest valgt med henblik på specialets deskriptive interesse; at opnå kendskab til de måder, tilliden kan differentiere sig blandt befolkningen. I dette henseende er designet ideelt, da tværsnitsundersøgelser ofte benyttes til deskriptive analyser: *"Cross-sectional designs can be ideal for descriptive analysis. If we simply want to describe the characteristics of a population, their attitudes, their voting intention or their buying patterns then the cross-sectional survey is a most satisfactory way of obtaining this descriptive information"* (de Vaus, 2001, s. 176). Tværsnitsundersøgelser er dog ikke udelukkende begrænset til deskriptive analyser, men kan også være velvalgte til korrelationsanalyser og kausale modeller, hvis analysen suppleres med statistisk kontrol for tredjevariable (ibid.). Den deskriptive beskrivelse af tillidsprofilerne er yderligere ikke afhængig af en tidsmæssig dimension, men søges derimod afklaret på baggrund af de inddragne baggrundfaktorer og klyngeanalysens resultater.

Der er dog en række væsentlige begrænsninger, som bør ekspliciteres i henhold til tværsnitsdesignet. Analysen af, hvordan det kulturelle tilbageslag påvirker tillidens fremtrædelsesform, baseres i dette forskningsdesign på en antagelse om den tidsmæssige rækkefølge (altså at årsag kommer før virkning). For at understøtte rimeligheden af denne antagelse gøres der brug af teoretiske forklaringsmodeller, eksisterende empiriske studier og logiske betragtninger (Voigt & Klemmensen, 2017, s. 154). Det antages altså, at det kulturelle tilbageslag yder indvirkning på tillidens fremtrædelsesform og ikke omvendt. Denne generiske betragtning om sammenhængen mellem det kulturelle tilbageslag og dets indflydelse på tilliden er isoleret set svært at afgøre med et tværsnit. Dette kan skabe endogenitetsproblemer, som hæmmer den interne validitet, da kausalitetsretning ikke kan bestemmes ved brugen af flere dataindsamlinger over tid, men må etableres på baggrund af teoretiske og logiske argumenter (Bryman, 2012 s. 59). Antagelsen om sammenhængen mellem det kulturelle tilbageslag og dets indflydelse på tilliden er dog også understøttet af empiriske såvel som teoretiske argumenter (se Kafka & Kostis, 2021; Frederiksen & Toubøl, 2019; Stubager, 2021).

Derudover er antagelsen også understøttet af commonsense-betragtninger angående de kulturelle værdiers inkrementelle forandring på tværs af generationer, hvorimod tilliden ifølge visse teoretiske positioner er mere påvirkelig og omskiftelig (Paxton & Glanville, 2015). Dette leder til antagelsen om, at kulturelle værdiforandringer går forud for forandringer i tillidsniveauet.

Et yderligere endogenitetsproblem, som tværsnitsdesignet typisk hæmmes af, er en tendens til *omitted variable bias*, hvor den manglende tidsmæssige differentiering i dataindsamlingsprocessen kan lede til ubevidst påvirkning fra ukontrollerede tredjevariable (Hill et al., 2021, s. 109). Dette betyder, at faktorer, som ikke er direkte inddraget i analysen, yder indvirkning på både den afhængige og uafhængige variabel. Denne type problemer kan typisk afværges i dataindsamlingsprocessen, hvis der er tale om eksperimentelle forskningsdesigns, men må i dette tilfælde kontrolleres statistisk i analyseprocessen (de Vaus, 2001, s. 177). For at imødekomme indirekte påvirkning fra andre faktorer, kontrolleres der for bagvedliggende variable, som kan påvirke sammenhængen mellem det kulturelle tilbageslag og tillidens fremtrædelsesform. Til dette er der inddraget baggrundvariable (køn, indkomst, alder, uddannelsesniveau), som kontrolleres i analysen, da disse faktorer forventes at påvirke klyngernes tillidsniveau (Treiman, 2009, s. 12). Disse baggrundvariable indgår på baggrund af en række deduktive hypoteser om de sociodemografiske faktoreres indvirkning på tilliden, hvor eksempelvis alder har vist sig positivt korreleret med tillid (Li & Fung, 2013), og lignende tendenser ses med uddannelsesniveau i samfund med lav korruption (Frederiksen, Larsen & Lolle, 2016).

4.1.1 Den Danske Værdiundersøgelse 2017

Datamaterialet, der ligger til grund for analysen af de danske tillidsprofiler, er sekundærdata, som af pragmatiske og ressourcemæssige årsager ikke er indsamlet til selve formålet (Hansen, 2012 s. 287). Den danske værdiundersøgelse (DDV2017) er en del af en omfattende spørgeskemaundersøgelse, The European Value Study, som har været gentaget i flere år fra 1981 til 2017. Som det fremgår af DDVs projektbeskrivelse, benyttes det samme spørgeskema på tværs af de deltagende europæiske lande og revideres kun minimalt fra år til år. Det estimeres, at omkring 80% af spørgsmålene fremtræder gentagende gange fra år til år (DDV, 2017). Undersøgelsen er udført på baggrund af gentagende tværsnitsundersøgelser og ikke panelstudier. Dataindsamlingen i DDV2017 er foretaget

med to stikprøver fra samme population (den danske befolkning på 18 år og derover). Den ene type dataindsamling er interviewadministreret CAPI-metode (Computer-Assisted-Personal-Interview), som resulterede i 1696 valide besvarelse med en svarprocent på 50%, og den anden var en selvadministreret indsamlingsmetode med en kombination af primært CAWI (Computer-Assisted-Web-Interview) og sekundær opfølgning med PAPI (Pen-And-Paper-Interview) sendt med posten, som resulterede i 1666 valide svar med en svarprocent på 42% (DDV, 2017). Dette giver en samlet samplestørrelse på 3362 respondenter.

Valget af datasættet DDV2017 kan umiddelbart kritiseres for, at den inddragne empiri ikke er aktuel, men at dataindsamlingen er seks år gammel. Inddragelsen af DDV2017 er dog valgt med henblik på at højne generaliserbarheden, da de sociale omvæltninger i forbindelse med Covid-19-epidemien har haft en radikal indvirkning på tillidsniveauet til både institutionerne, politikerne og den sociale tillid (Andersen, Andersen & Hede, 2021, s. 18). Af denne årsag er de nyeste serier af World Value Survey eller Tryghedsmålingens datasæt fravalgt, da disse tal er indsamlet under relativt unikke omstændigheder, som ikke nødvendigvis er retvisende for tillidens faktiske fremtrædelsesform på længere sigt. Empiriske studier viser desuden, at tillidsmålinger under Covid-19-epidemien er behæftet med stor usikkerhed og lav målingsvaliditet. Det kan eksempelvis fremhæves, at standardmålet for generaliseret tillid ("Alt i alt - mener du, at de fleste er til at stole på eller mener du, at man ikke kan være for forsigtig, når man har med mennesker at gøre?") under coronaepidemiens omstændigheder, måler to interrelaterede, men separate dimensioner; tillid og forsigtighed. Formuleringen "... man kan ikke være for forsigtig, når man har med andre mennesker at gøre" aktiverer under disse omstændigheder en tilbøjelighed til forsigtighed, da spørgsmålet kan tolkes som en måde at undgå infektioner eller smittespredning (Wollebæk, Fladmoe & Steen-Johnsen, 2022). Derudover skabte epidemien en række særegne rammer for tillidens fremtrædelsesform, da tilliden til de politiske institutioner fluktuerede kraftigt i perioden 2019-2021 med et historisk toppunkt umiddelbart efter epidemiens udbrud (Andersen, Andersen & Hede, 2021, s. 18).

Hertil kan der argumenteres for, at effekterne af det kulturelle tilbageslag kan overestimeres ved brug af datasæt fra 2021 eller senere, da Covid-19-epidemien har medført store økonomiske konsekvenser for dele af befolkningen, som vil opleve en tiltagende grad af materiel og eksistentiel usikkerhed. På lignende vis som finanskrisen, den voksende flygtningestrøm i Europa og den stigende usikkerhed

om den Europæiske Unions fremtid i årene efter 2008, satte sine spor i den kollektive bevidsthed og usikkerhed, forventes det, at værdiforandringerne i forbindelse med Covid-19 epidemien blot er i sin spæde begyndelse. Det kan derfor være fordelagtigt at benytte sig af data, som ikke er indsamlet under denne tumultariske tidsperiode, da disse begivenheder kan skævvride resultaterne. Spørgsmålet er imidlertid, hvor langtrækkende konsekvenser epidemien har haft for tillidsniveauet, og om værdiforandringerne markerer en ny normaltilstand. Dette vil fremtiden vise.

4.2 Databehandling

De følgende statistiske analyser er baseret på en række forudgående metodiske overvejelser og databehandlinger, som bør ekspliciteres i henhold til gennemsigtigheden og efterprøvningspotentialitet af specialet. Først og fremmest er de inddragne variable til den afhængige og uafhængige variabel kodet på en sådan måde, at alle "ved ikke"-kategorierne er trukket ud af variablene. Disse svar er derimod kodet som "missing values" for alle efterfølgende variable. Derudover er variablene vendt således, at mindsteværdien måler den laveste form for tillid, og størsteværdien måler den højeste form for tillid. Dette gælder også variable, der antages at måle værdier, der er knyttet til det kulturelle tilbageslag, hvor mindsteværdien enten måler en sekulær eller selvudfoldende værdi, hvorimod størsteværdien måler en traditionel eller overlevelsessorienteret holdning - afhængigt af hvilken dimension der er tale om. For variable knyttet til tillidsmålet er udfaldsrummet for samtlige variable indledningsvist kodet fra 1-4, da langt størstedelen af variablene havde samme skalerings- og udfaldsrum. Udfaldsrummet revideres dog efter faktoranalysen ved konstruktionen af de sammensatte mål. For variable knyttet til det kulturelle tilbageslag er udfaldsrummet kodet fra 1-10. Dette gøres, da det intuitivt er lettere at fortolke og sammenligne simple bivariate analyser og faktoranalysens output, når variablene har samme retning og udfaldsrum.

4.3 Faktoranalyse

Som tidligere beskrevet er både tillidskonceptet og det kulturelle tilbageslag målt via forholdsvis mange forskellige variable, som hver især indfanger en delmængde af de overordnede begrebsdimensioner. Faktoranalyse er et statistisk redskab, som kan være gavnligt netop i tilfælde som disse, hvor man søger at reducere antallet af variable til et mindre antal underliggende faktorer. En faktor kan betragtes som en latent bagvedliggende dimension, der ikke er direkte målbar, men som

antagelsesvis korrelerer med et udsnit af de inddragne variabler i modellen. Faktoranalysen er således behjælpelig med at identificere mønstre i den måde respondenterne har svaret på - på tværs af udvalgte spørgsmål – som gør det muligt at skabe et eller flere sammensatte mål, der fungerer som indikatorer på et latent underliggende fænomen (Hansen, 2017, s. 275). I forhold til de to koncepter; tillid og det kulturelle tilbageslag, er idéen med faktoranalysen at opsummere mest muligt af de enkelte variables korrelation eller samvarians på så få faktorer som muligt. Dermed samles variable, der har størst mulig kovarians i et færre antal faktorer, som danner grundlag for konstruktionen af sammensatte mål.

4.3.1 Faktoranalyse af tillidskonceptet

Til reduktionen af antallet af variable, der antages at måle de forskellige dimensioner af tillidskonceptet, benyttes der i praksis en eksplorativ faktoranalyse (*iterated principal-factor*). Den eksplorative faktoranalyse er typisk mere induktiv og lader i højere grad datamaterialet bestemme antallet og sammensætningen af de latente dimensioner (Jensen, 2017, s. 198). Denne tilgang er valgt, da udgangspunktet for faktoranalysen ikke er at bekræfte en fast antagelse om, hvor mange dimensioner der er relateret til tillidskonceptet (modsat den konfirmative faktoranalyse), men at undersøge konceptets konstituerende delelementer gennem en eksplorativ tilgang. Hertil skal det dog fremhæves, at udvælgelsen af variable baserer sig på en teoretisk funderet forestilling om, hvor mange og hvilke underliggende dimensioner, der udgør tillidskonceptet (jf. operationaliseringen), men disse dimensioner fungerer som vejledende rammer, der revideres i henhold til faktoranalysens resultater. Operationaliseringen ligger således til grund for udvælgelsen af relevante variabler, men udgør ikke et fastdefineret teoretisk framework for tillidskonceptet, som søges bekræftes via faktoranalysen.

Faktoranalysen udføres på baggrund af en korrelationsmatrice (se Bilag 1, Tabel B), hvormed man forsøger at reproducere den oprindelige matrice (Hansen, 2017, s. 285). Da faktoranalysen tager udgangspunkt i den samlede varians mellem antallet af inddragne variable, kan der principielt dannes lige så mange faktorer som antallet af variable. Som det fremgår af korrelationsmatricen, er der ingen af de 44 medtagede variabler, som ikke har korrelationer på mindst 0,3 med mindst én anden variabel, hvilket kan indikere en fornuftig validitet af spørgsmålene i første instans (Hansen, 2017, s. 282). Udover at inspicere korrelationsmatricen er der dog yderligere gjort brug af to statistiske tests for, om korrelationsmatricen egner sig til at udføre faktoranalysen. *Bartlett's Test of Sphericity* tester,

hvorvidt der faktisk er signifikante korrelationer mellem de individuelle variabler i korrelationsmatricen og *Kaiser-Meyer-Olkin-testen* (KMO) undersøger korrelationerne parvist mellem de enkelte variable og undersøger dem i forhold til de partielle relationer, når der justeres for de andre spørgsmål i matricen (Hansen, 2017, s. 283). Mere enkelt beskrevet kan KMO-testen teste, hvorvidt de forskellige items kan bruges til at danne underliggende dimensioner af et givent fænomen, som kan indfange en stor nok del af variationen. Som det fremgår af Tabel 8, er Bartlett's sfæricitetstest signifikant på 0,000, hvilket indikerer at H_0 -hypotesen om, at samtlige korrelationer er lig med 0, må forkastes. Korrelationsmatricen indeholder altså signifikante korrelationer mellem de forskellige variable. KMO-koefficienten har et udfaldsrum mellem 0 og 1, hvor der som tommelfingerregel benyttes en kritisk grænse på 0,60. En koefficient på 0 antyder i denne kontekst, at der ingen lineær sammenhæng er mellem variablene, hvorimod en værdi på 1 antyder en høj grad af samvarians mellem variablene. Som det yderligere fremgår af Tabel 8, er KMO på 0,860, hvilket med al tydelighed vidner om variablenes egnethed til at indgå i faktoranalysen.

**Tabel 8: Test af korrelationsmatricens
egnethed til faktoranalyse**

BARTLETT'S SFÆRICITETSTEST
$\chi^2 = 28767,693$
Frihedsgrader = 703
P-værdi < 0.000
KAISER-MEYER-OLKIN-TEST
KMO = 0,860

På baggrund af operationaliseringen blev der udført en række indledningsvise forsøg med faktoranalyse med en fastsat grænse på 8 faktorer (de 8 sub- og underdimensioner som tilsammen udgør tillidskonceptets konstituerende karakteristika). Resultaterne fra disse forsøg medførte, at følgende variable blev trukket ud af de efterfølgende faktorløsninger: V37 (som i stedet måler generaliseret tillid som et enkeltstående mål), V41, V36, V136, V152 og V156. Resultaterne viste desuden en række kontraintuitive faktorløsninger, som stred imod logiske og teoretiske forestillinger om tillidsformernes fremtrædelsesform. Som løsning herpå er de efterfølgende analyser kørt med udgangspunkt i respondenter, som har besvaret spørgeskemaet gennem selvevaluering (PAPI+CAWI). Denne beslutning er truffet for at minimere en tendens til *social desirability bias*

blandt respondenter, som har besvaret spørgeskemaer gennem de interviewbaserede indsamlingsmetoder (Krysan et al., 1994; Kreuter et al., 2008; Tourangeau & Smith, 1996).

For at fastsætte hvor mange faktorer, der er fordelagtigt at arbejde videre med, er det relevant at undersøge faktorernes eigenvalues og forklarede varians. Nedenstående Tabel 9 viser en oversigt over de ti første faktorer og deres tilhørende eigenvalues og delte varians. Typisk anvendes Kaiser-kriteriet for at vurdere, om en faktor kan medtages i den endelige løsning. Ifølge dette kriterie skal faktorens eigenvalue være over 1 (Hansen, 2017, s. 286).

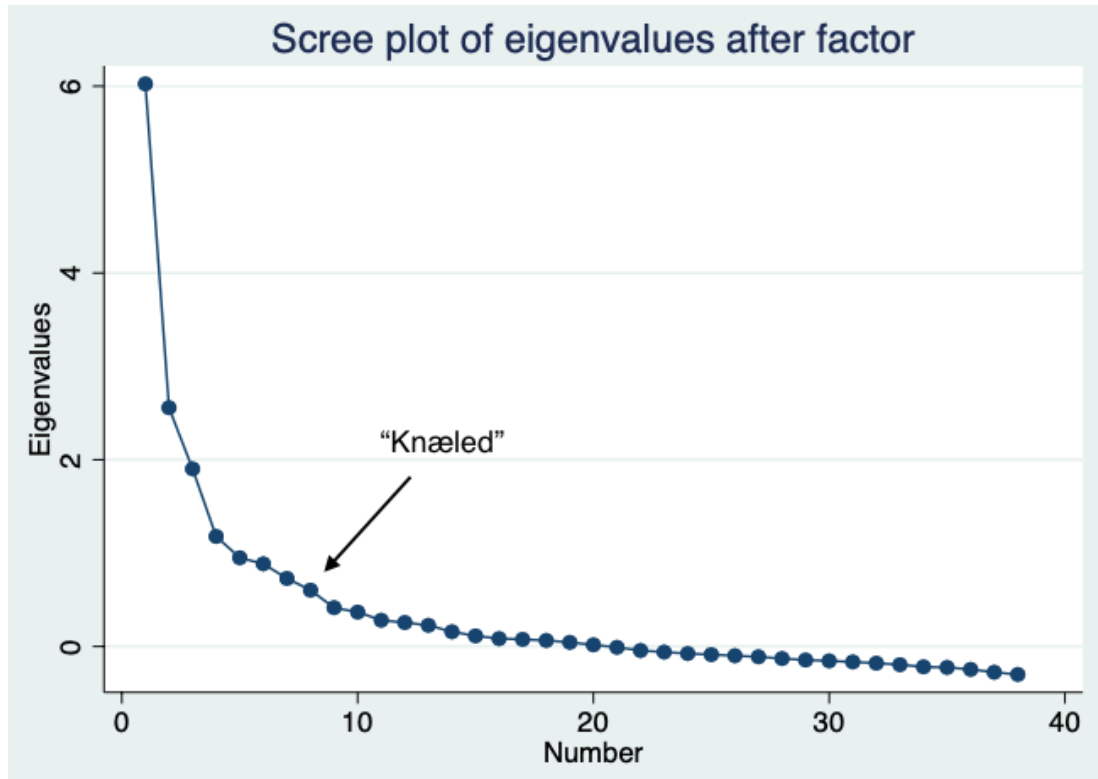
Tabel 9: Eigenvalues og forklaret varians på tværs af de ti første faktorer.

<i>Factor</i>	<i>Eigenvalue</i>	<i>Difference</i>	<i>Proportion</i>	<i>Cumulative</i>
<i>Factor1</i>	6.23785	347.409	0.2711	0.2711
<i>Factor2</i>	2.76376	0.61634	0.1201	0.3913
<i>Factor3</i>	2.14742	0.70559	0.0933	0.4846
<i>Factor4</i>	1.44183	0.32215	0.0627	0.5473
<i>Factor5</i>	1.11969	0.05857	0.0487	0.5960
<i>Factor6</i>	1.06111	0.11873	0.0461	0.6421
<i>Factor7</i>	0.94239	0.06926	0.0410	0.6830
<i>Factor8</i>	0.87313	0.17191	0.0380	0.7210
<i>Factor9</i>	0.70122	0.06137	0.0305	0.7515
<i>Factor10</i>	0.63984	0.10725	0.0278	0.7793

<i>Factor analysis/correlation</i>	<i>Number of obs. = 1,216</i>
<i>Method: iterated principal factors</i>	<i>Retained factors = 37</i>
<i>Rotation: (unrotated)</i>	<i>Number of params = 703</i>

Som det fremgår af tabellen, vil det umiddelbart være mest hensigtsmæssigt at medtage seks faktorer, da ingen af de efterfølgende faktorer opnår den kritiske grænse på eigenvalue > 1 . En vurdering alene på faktorernes eigenvalues er dog typisk ikke tilfredsstillende, hvorfor der i vurderingen ofte suppleres med et screeplot af faktorløsningen. Figur 3 nedenfor viser et screeplot at faktorernes eigenvalues, hvoraf det fremgår, at den syvende faktor kan medtages i faktorløsningen. Måden at fortolke screeplottets resultater tager udgangspunkt i det punkt, hvor der sker et markant knæk i kurven. Dette punkt benævnes ofte ”knæleddet” (som markeret på figuren) og markerer i dette tilfælde den ottende faktor. Som tommelfingerregel medtages alle faktorer til venstre for knæleddet i de efterfølgende analyser, hvilket betyder at faktorløsningen indeholder 7 faktorer (Hansen, 2017, s. 286).

Figur 3: Screeplot af egenværdierne før rotation

På baggrund af en kombineret tolkning af Tabel 9 og Figur 3 kan det udledes, at syv faktorer er mest hensigtsmæssige i de efterfølgende analyser. Faktor 7 har en eigenvalue på 0,94, hvilket er så tæt på grænseværdien, at en smule afvigelse kan godtages, når man samtidigt betragter indikationerne fra screeplottet. Derudover hæver syv faktorer den kumulative forklarede kovarians til 68,30 %, hvilket sikrer, at en stor del af den samlede varians opsummeres på syv faktorer. Dette er også i overensstemmelse med de gængse retningslinjer for, hvornår en faktor bør inddrages i den endelige løsning, såfremt den opsummerer en tilstrækkelig del af den samlede varians (Hansen, 2017, s. 286).

Eftersom faktoranalysens indledende resultater gav flere faktorer, hvoraf en stor andel af den samlede varians (27,1%) blev opsummeret på den første faktor, er det nødvendigt at rotere akserne. Dette er yderligere nødvendigt, da flere variable loadede på forskellige faktorer. Rotationen muliggør, at hver faktor forklarer en lige stor del af den samlede varians, og at variablenes samvarians med andre faktorer minimeres (Jensen, 2017, s. 205). Nedenstående Tabel 10 viser et *pattern matrix*, som udgør en oversigt over de forskellige variables *factor loadings* på de syv faktorer efter rotation. Factor

loadings under 0,30 er ikke gengivet i tabellen. For en samlet oversigt over alle factor loadings se Bilag 1, Tabel D.

Tabel 10: Factor loadings for de syv første faktorer. Principal axis factoring med direct oblimin rotation. Pattern matrix.

Variable	Factor1	Factor2	Factor3	Factor4	Factor5	Factor6	Factor7	Uniqueness
NV38								0.9275
NV39		0.4490						0.7310
NV40		0.4477						0.7836
NV42		0.8744						0.2064
NV43		0.8520						0.2787
NV27					0.5965			0.5776
NV28							0.5615	0.6814
NV29					0.4117			0.6184
NV30							0.8215	0.3701
NV31					0.5886			0.6628
NV32					0.5337			0.7372
NV33					0.4636			0.5384
NV34					0.5200			0.7243
NV35							0.4012	0.7171
NV132	0.3902							0.6696
NV133	0.4404							0.6858
NV124	0.3622							0.8221
NV125	0.4507							0.7103
NV128	0.5843							0.6310
NV130	0.4904							0.4836
NV131	0.5308							0.5790
NV134	0.6753							0.5748
NV135	0.6629							0.4879
NV127						0.3735		0.7150
NV137						0.4886		0.6814
NV126						0.5122		0.6002
NV140						0.4226		0.7334
NV129			0.6372					0.3611
NV138			0.5895					0.4578
NV139			0.7797					0.2949
NV184				0.3603				0.8206
NV185				0.5403				0.6431
NV186				0.5282				0.6650
NV187				0.6184				0.6316
NV188				0.3357		0.3006		0.7629
NV189				0.5151				0.6905
NV190				0.5324				0.6879
NV191				0.4108				0.8297

Som det fremgår af tabellen, loader NV38 ikke tilstrækkeligt på nogen af faktorerne og udelades derfor af de sammensatte mål på baggrund af faktorerne. Derudover loader NV188 både på faktor 4 (0,3357) og faktor 6 (0,3006), men medtages dog kun i faktor 4, da der er den største korrelation med denne faktor. Ved nærmere gennemgang af faktor 2 blev det tydeligt, at denne tillidsdimension var konstraintuitiv, da faktoren var konstitueret af spørgsmål vedrørende tillid til personer i sit nabolag (V39), tillid til mennesker man kender personligt (V40), tillid til mennesker af anden religion (V42)

og tillid til mennesker af anden nationalitet (V43). Denne faktor er derfor revideret og består i stedet af et indeks, der måler in-group-tillid gennem følgende indikatorer: Tillid til egen familie (V38), tillid til personer i sit nabolag (V39) og tillid til personer i sit nabolag (V40).

Slutteligt er det væsentligt at teste pålideligheden af de udtrukne faktorer for at kontrollere den interne konsistens af de efterfølgende sammensatte mål. Til dette benyttes Cronbach's alpha-testen, som har til formål at teste reliabiliteten af faktorerne, hvilket bidrager til en vurdering af, om faktorerne med rimelighed kan bruges som sammensatte mål for tillidsdimensionerne. Hvert indeks er testet og resultaterne af alpha-testen for hver faktor kan ses i Bilag 1, Tabel E1-E7. Nedenstående Tabel 11 angiver en samlet oversigt over gennemsnitsværdierne af hver alpha-test.

Tabel 11: Resultater efter Cronbach's alpha-test for alle sammensatte mål

<i>Faktorer</i>	<i>Obs.</i>	<i>Tegn</i>	<i>Antal Variable</i>	<i>Gns. inter-item correlation</i>	<i>Gns. alpha</i>
<i>In-group</i>	3322	+	3	0.3617	0.5154
<i>Faktor 1</i>	3243	+	9	0.3153	0.8056
<i>Faktor 3</i>	3266	+	3	0.5779	0.8042
<i>Faktor 4</i>	2904	+	8	0.3048	0.7781
<i>Faktor 5</i>	3340	+	6	0.2736	0.6932
<i>Faktor 6</i>	3175	+	4	0.2547	0.5775
<i>Faktor 7</i>	3340	+	3	0.2854	0.5450
<i>Gennemsnit</i>				0.3352	0.7006

Note: Alle koefficienterne er gennemsnitsværdier udregnet på baggrund af de separate alpha-tests for hvert indeks. "Tegn" angiver, at alle variable i indekset korrelerer positivt.

Som hovedregel bør alpha-koefficienten antage en værdi på $> 0,70$, men der bør tages forbehold for mængden af variable i det pågældende indeks og den gennemsnitlige inter-item korrelation (Cortina, 1993, s. 101). Alpha-værdier er typisk sensitive overfor antallet af items, og med korte indeks (færre end ti items) er det ikke ualmindeligt med lave alpha-værdier under 0,5 (Pallant, 2011, s. 97). I tilfælde som disse er det fordelagtigt at supplere sin vurdering med en rapportering af de gennemsnitlige inter-item korrelationer, som bør ligge mellem 0,2-0,4 (ibid.). Som det fremgår af Tabel 11, har de samlede indeks en alpha-værdi på 0,7006, men flere af faktorerne er dog væsentligt under grænsen. Her er det væsentligt at påpege, at ingen af faktorerne har en lavere inter-item korrelation end 0,2, hvilket er et

væsentligt parameter i forbindelse med indeks, der har få items. Alle de målte faktorer medtages derfor i den videre analyse som sammensatte mål.

4.3.2 Opsamling af de empiriske tillidsdimensioner

Til den videre analyse af de danske tillidsprofiler er der udtrukket seks distinkte faktorer, som hver især måler et bestemt udsnit af tillidskonceptet. Udover faktoranalysens resultater suppleres de seks faktorer yderligere med dimensionen ”Generaliseret tillid”, som er målt gennem en enkelt variabel (V37), og dimensionen ”In-group tillid” som er et sammensat mål af tre variable (V38, V39, V40). Nedenstående Tabel 12 viser en samlet oversigt over alle variable til den videre analyse og deres korrelation med de dertilhørende faktorer eller sammensatte mål.

Faktor 1 har jeg betegnet som ”formel institutionel tillid”, da dette indeks opsummerer tillid til alle offentlige institutioner inklusiv overnationale institutioner. Faktor 3 er betegnet ”repræsentativ politisk tillid”, da denne faktor måler tillid rettet mod en sammensætning af den repræsentative politiske udbudsside, der er i direkte forbindelse med den udøvende og den lovgivende magt. Faktor 4 angår tillid til det politiske system og dets procedurer, hvorfor denne dimension er betegnet som ”procedural tillid”. Faktor 5 har jeg valgt at betegne ”pluralistisk tillid”, da indikatorerne for denne tillidsform peger i retningen af, at et højt tillidsniveau på denne faktor er sammenligneligt med en positiv holdning til de mangfoldige og modsætningsfyldte værdier og kulturer, der hersker i det danske samfund. Faktor 6 er betegnet ”uformel institutionel tillid” og består bl.a. af tillid til private virksomheder, NGO’er, sociale medier og fagforeninger. Faktor 7 er betegnet som solidarisk tillid, da denne tillidsform er rettet mod en bestemt underprivilegeret gruppering af alkoholikere, narkomaner og romaer. En høj tillid til disse samfundsgrupper kan således anskues som et solidarisk personlighedstræk. Alle tillidsformerne er dog sammensat som skalaer, hvor hver dimension selvsagt også kan falde ud som mistillid til de ovennævnte sociale, institutionelle eller politiske kategorier.

Tabel 12: Oversigt over de empiriske tillidsdimensioner

	Q-#	V-#	Indikatorniveau	Faktorer
SOCIAL TILLID	Q7	V37	Alt i alt – mener du, at de fleste er til at stole på eller mener du, at man ikke kan være for forsigtig, når man har med mennesker at gøre?	Generaliseret tillid
	Q8	V38	Tillid til egen familie	In-group tillid
	Q8	V39	Tillid til mennesker i sit nabolag.	
	Q8	V40	Tillid til mennesker, man kender personligt.	
	Q6	V27	Synes (ikke) om at have [personer af anden race] som nabo.	Faktor 5 ”Pluralistisk tillid”
	Q6	V29	Synes (ikke) om at have [indvandrere/udenlandske arbejdstagere] som nabo.	
	Q6	V31	Synes (ikke) om at have [homoseksuelle] som nabo.	
	Q6	V32	Synes (ikke) om at have [kristne] som nabo.	
	Q6	V33	Synes (ikke) om at have [muslimer] som nabo.	
	Q6	V34	Synes (ikke) om at have [jøder] som nabo.	Faktor 7 ”Solidarisk tillid”
	Q6	V28	Synes (ikke) om at have [alkoholikere] som nabo.	
	Q6	V30	Synes (ikke) om at have [narkomaner] som nabo.	
	Q6	V35	Synes (ikke) om at have [romaer] som nabo.	
INSTITUTIONEL TILLID	Q38	V132	Tillid til EU	Faktor 1 ”Formel institutionel tillid”
	Q38	V133	Tillid til FN	
	Q38	V124	Tillid til Forsvaret	
	Q38	V125	Tillid til Uddannelsessystemet	
	Q38	V128	Tillid til Politiet	
	Q38	V130	Tillid til Det offentlige	
	Q38	V131	Tillid til Det sociale sikringssystem	
	Q38	V134	Tillid til Sundhedssystemet	
	Q38	V135	Tillid til Retsvæsenet	Faktor 6 ”Uformel institutionel tillid”
	Q38	V127	Tillid til Fagforeningerne	
	Q38	V136	Tillid til store virksomheder	
	Q38	V137	Tillid til miljøorganisationer	
	Q38	V126	Tillid til medierne	
	Q38	V140	Tillid til sociale medier	
POLITISK TILLID	Q38	V129	Tillid til Folketinget.	Faktor 3 ”Repræsentativ Politisk tillid”
	Q38	V138	Tillid til politiske partier.	
	Q38	V139	Tillid til regeringen.	
	Q50	V184	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Stemmeoptællingen foregår korrekt].	Faktor 4 ”Procedural tillid”
	Q50	V185	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Kandidater fra oppositionen forhindres i at stille op].	
	Q50	V186	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Tv-nyhederne favoriserer regeringspartiet].	
	Q50	V187	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Vælgere bestemmes].	
	Q50	V188	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Den journalistiske dækning af valget er fair].	
	Q50	V189	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [De valgtforordnede er fair].	
	Q50	V190	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Rige mennesker køber stemmer].	
	Q50	V191	Hvor ofte vurderer du at følgende sker: [Vælgerne trues med vold ved valgstederne].	

4.3.3 Faktoranalyse af det kulturelle tilbageslag

Faktoranalysen af det kulturelle tilbageslag antager stort set samme fremgangsmåde som analysen af tillidsdimensionerne. Derfor vil der i det følgende afsnit ikke fremgå detaljerede beskrivelser af faktoranalysens trinvis forløb, men i stedet redegøres der for analysens resultater og tolkninger heraf. Nedenstående Tabel 13 viser variablenes egnethed til at indgå i faktoranalysen. Som det fremgår af tabellen, er variablene signifikant interkorrelerede, og KMO-værdien på 0,809 betyder også her, at faktoranalyse kan berettiges.

Tabel 13: Bartlett- og KMO-test for variable vedr. det kulturelle tilbageslag

BARTLETT'S SFÆRICITETSTEST
Chi ² = 10630,479
Frihedsgrader = 91
P-værdi < 0.000
KAISER-MEYER-OLKIN-TEST
KMO = 0,809

Det kulturelle tilbageslag består som tidligere beskrevet af to dimensioner, som henholdsvis vedrører traditionelle og overlevelsessorienterede værdier i samfundet. Tabel 14 viser også, at det er overvejende fordelagtigt at udtrække to faktorer, da disse har en kumulativ forklaret varians på 71,9%. Hertil kan det fremhæves, at den tredje faktor har en eigenvalue på 0,62, hvilket er langt under de fornødne 1,0. Derudover bidrager denne faktor også kun med at forklare 8,3% af den samlede varians.

Tabel 14: Eigenvalues og forklaret varians for det fem første faktorer (det kulturelle tilbageslag)

<i>Factor</i>	<i>Eigenvalue</i>	<i>Difference</i>	<i>Proportion</i>	<i>Cumulative</i>
<i>Factor 1</i>	3.67465	1.99158	0.4931	0.4931
<i>Factor 2</i>	1.68307	1.05843	0.2259	0.7190
<i>Factor 3</i>	0.62464	0.11328	0.0838	0.8028
<i>Factor 4</i>	0.51136	0.20450	0.0686	0.8714
<i>Factor 5</i>	0.30686	0.11861	0.0412	0.9126

Factor analysis/correlation
Method: iterated principal factors
Rotation: (unrotated)

Number of obs. = 1494
Retained factors = 13
Number of params = 91

Den indledende analyse viser således, at to faktorer er mest hensigtsmæssigt til at reducere antallet af variable, der måler det kulturelle tilbageslag. For en samlet oversigt over alle faktorerens eigenvalues og forklarede varians se Bilag 1, Tabel F.

Da der igen arbejdes med multiple faktorer, roteres akserne således at størstedelen af variabelnes varians forklares af en enkelt faktor, samtidig med at den varians, variablene deler med øvrige faktorer tilsvarende minimeres (Jensen, 2017, s. 205). Rotationen foretages med en oblique rotation, hvor faktorerne tillades at korrelerer med hinanden. Dette giver en mere realistisk faktorstruktur, men påvirker også hvor intuitivt man kan tolke faktorerens variansfordeling (Jensen, 2017, s. 207). Tabel 15 viser en oversigt over variabelnes loadings på de to faktorer og deres indbyrdes unikhed.

**Tabel 15: Factorloadings efter oblique rotation
– Det kulturelle tilbageslag**

<i>Variable</i>	<i>Factor 1</i>	<i>Factor 2</i>	<i>Uniqueness</i>
NV79	0.1045	-0.0268	0.9901
NV83	0.0121	0.6044	0.6300
NV84	0.0470	0.5544	0.6741
NV90	0.1131	0.4797	0.7230
NV122	0.1441	0.0454	0.9731
NV161	-0.0380	0.7380	0.4716
NV162	-0.0988	0.5614	0.7099
NV192	0.7097	0.0623	0.4647
NV196	0.5441	0.0019	0.7033
NV88	0.5723	0.2478	0.5220
NV153	0.0283	0.3332	0.8823
NV193	0.4988	0.1876	0.6572
NV194	0.8303	-0.0715	0.3428
NV195	0.8845	-0.1035	0.2645

Note: Alle factorloadings over 0,3 er markeret med grøn.

Som det fremgår af Tabel 15, indgår hverken NV79 og NV122 i nogen af de udtrukne faktorer. Disse variable udelades derfor fra det samlede mål af det kulturelle tilbageslags dimensioner. Variabel V153 (holdning til om det er godt eller skidt, at landet har en stærk leder, der ikke behøver bekymre sig om folketing og valg) var indledningsvist antaget at være en del af den horisontale dimension, men denne variabel indgår i stedet som en del af den vertikale akse; traditionelle vs. sekulære værdier (faktor 2).

For at teste faktorernes egnethed er der også udført en alpha-test på hver faktor for at vurdere, om disse faktorer med fordel kan konstrueres som et samlet mål af hhv. den horisontale og vertikale akse af det kulturelle tilbageslag. For en oversigt over resultaterne af alpha-testen se Bilag 1, Tabel G1-G2. Alpha-testen for faktor 1 viste en alpha-koefficient på 0,81 og en gennemsnitlig inter-item korrelation på 0,41. Resultaterne for faktor 2 viste en alpha-koefficient på 0,71 og en gennemsnitlig inter-item korrelation på 0,29. Begge faktorer kan således indgå som mål for hhv. den horisontale og vertikale akse af det kulturelle tilbageslag. Faktor 1 måler den horisontale akse (selvudfoldelses- vs. overlevelseseværdier), og faktor 2 måler den vertikale akse (sekulære vs. traditionelle værdier). For en samlet oversigt over variablene og deres spørgsmålsformulering vedrørende hver faktor, se Bilag 1, Tabel H.

4.4 Klyngeanalyse

Klyngeanalyse hører, sammen med faktoranalyse, til gruppen af såkaldte strukturanalyser, som har til formål at afdække latente strukturer i datamaterialet. Modsat faktoranalysen, som søger ligheder mellem bestemte variable, bruges klyngeanalysen som et statistisk redskab til at samle grupper af personer, som har samme karakteristika på en række udvalgte områder/variable (Jensen, 2017, s. 195). Klyngeanalyse bruges i dette tilfælde til at beskrive og klassificere grupperinger af den danske befolkning, som på baggrund af deres svar på de sammensatte mål for tillidsdimensionerne (tillidsfaktorerne), danner en fælles klynge af individer med en bestemt tillidsprofil.

Målet er således at danne klynger, som har den størst mulige interne homogenitet, men samtidigt at grupperne differentierer sig fra hinanden ved at opnå størst mulig ekstern heterogenitet. På denne måde sikres det, at individerne i gruppen har mest muligt tilfælles og samtidigt adskiller sig tilstrækkeligt fra andre mulige klynger (Karlsson, 2017, s. 312). Der findes forskellige kriterier som på forskellig vis afgør, om respondenter klynges sammen i en gruppe. I den indeværende analyse er *Ward's linkage* brugt som kriterie, hvormed variansen mellem respondenterne inden for en klynge minimeres og forskellene mellem klyngerne maksimeres (Everitt et al., 2011, s. 77). Dernæst vælges den enhed, hvormed man vurderer graden af lighed mellem to respondenter eller klynger – også kaldet *afstandsmålet*. Her tages der udgangspunkt i den euklidiske afstand mellem respondenternes svar på de udvalgte variable. Dette afstandsmål bruges typisk i forbindelse med intervallskallerede variable,

men kan også tages i brug når udfaldsrummet er ens for alle ordinalskalerede variable (Karlsson, 2017, s. 313). Det skal derfor fremhæves, at V37 (generaliseret tillid) ikke indgår i selve klyngeanalysen, da denne dummy-variabel forvrænger klynge-løsningen betydeligt. Klyngerne kryds-tabuleres dog senere med de forskellige tillidsdimensioner, hvor også V37 indgår i analysen.

Slutteligt udvælges et passende antal klynger med udgangspunkt i klyngeanalysens resultater. Der findes få formelle retningslinjer til at afgøre, hvorvidt et antal klynger er mere fordelagtigt end et andet antal. Selektionskriteriet beror derfor typisk både på en deduktiv tolkning af resultaterne og en vurdering på baggrund af udvalgte matematiske metoder (Karlsson, 2017, s. 313). Til den indeværende klyngeanalyse er der udvalgt en kombination af Calinski & Harabasz pseudo-F-indekset (Tabel 16) og Duda-Hart-indekset (Tabel 17). På Calinski & Harabasz-indekset ønskes der en så høj værdi som muligt. Da indekset er progressivt, er dette ikke altid ønskværdigt og i stedet vælges den klynge-løsning, hvor der sker det største spring i pseudo-F-værdien mellem klynge-løsningerne. Duda-Hart-indekset er inddelt i to indekseringer; $Je(2)/Je(1)$ som angiver graden af intern homogenitet inden for klyngerne, og pseudo T-squared-værdien, der angiver graden af ekstern kovarians mellem klyngerne (Rabe-Hesketh & Everitt, 2004, s. 276). Der ønskes almindeligvis en så høj $Je(2)/Je(1)$ -værdi som muligt, hvorimod Pseudo T-squared-værdien bør være relativt lav.

Tabel 16: Calinski & Harabasz indeks

Number of clusters	Calinski/Harabasz pseudo-F
2	977.55
3	681.31
4	558.87
5	493.18
6	446.73
7	413.23
8	387.66
9	365.32
10	345.13
11	326.13
12	310.14
13	297.24
14	286.58
15	277.48

Tabel 17: Duda-Hart indeks

Number of clusters	Duda/Hart	
	$Je(2)/Je(1)$	Pseudo T-squared
1	0.7368	977.55
2	0.8470	255.93
3	0.8464	231.44
4	0.8623	210.38
5	0.8397	189.16
6	0.8818	146.26
7	0.8377	129.20
8	0.7481	47.14
9	0.8588	100.47
10	0.8458	88.99
11	0.7957	58.30
12	0.7877	101.86
13	0.7475	36.81
14	0.8121	97.66
15	0.7142	68.43

Som det fremgår af Tabel 16, sker der et nævneværdigt spring på pseudo-F indekset ved både seks og syv klynger på hhv. 46,45 mellem klynge 5 og 6, og 33,50 mellem klynge 6 og 7. Forskellene mellem pseudo-F-værdierne bliver progressivt lavere desto flere klynger der dannes, og derfor er denne værdi relativ til mængden af klynger. Tabel 17 bidrager derimod med en mere klar indikation på, hvad den mest optimale klyngeløsning kan være. $Je(2)/Je(1)$ -værdien og pseudo T-squared-værdien tolkes i kombination og udgør derfor tilsammen et selektionskriterie for den optimale mængde klynger. Som det fremgår af tabellen, kan både 4, 6 og 9 klynger vælges på baggrund af høje $Je(2)/Je(1)$ -værdier $> 0,85$. I kombination med pseudo-T-værdien vælges dog seks klynger, da denne løsning både har en relativt lav værdi på højre side (146,26) og den absolut højeste værdi på venstre side (0,88). Denne klyngeløsning maksimerer således klyngernes interne homogenitet.

De seks klynger krydstabuleres senere i analysen med de forskellige tillidsformer, og beskrivelsen af klyngerne og deres karakteristika kan derfor læses i afsnit 5.1 *Deskriptiv delanalyse - de danske tillidsprofiler*. Tabel 18 viser dog en indledningsvis oversigt over andelen af respondenter i hver klynge og klyngernes procentvise størrelse ift. stikprøven. Som det fremgår af tabellen, udgør klynge 2 og klynge 3 kun hhv. 6,72% og 5,19% af det samlede antal respondenter, og klynge 1 er markant større end de andre klynger med hele 39,92% af stikprøvens respondenter.

Tabel 18: Respondenternes fordeling blandt klyngerne

<i>Klynger</i>	<i>Antal respondenter (n)</i>	<i>Procentvis andel</i>
<i>Klynge 1</i>	1.093	39,92%
<i>Klynge 2</i>	184	6,72%
<i>Klynge 3</i>	142	5,19%
<i>Klynge 4</i>	613	22,39%
<i>Klynge 5</i>	380	13,88%
<i>Klynge 6</i>	326	11,91%
<i>Total</i>	2.738	100,00

4.5 Multinomial logistisk regression

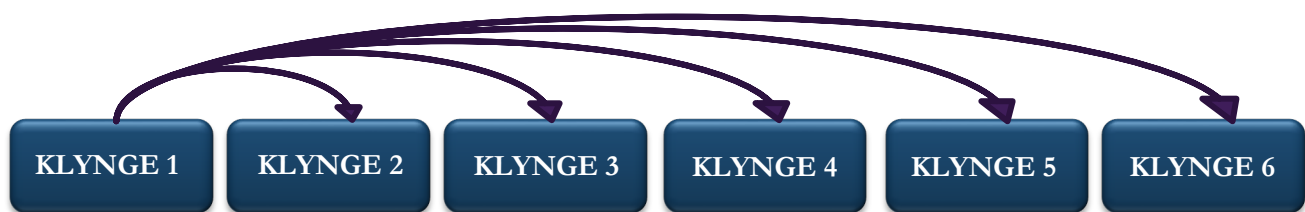
Til at undersøge hvordan det kulturelle tilbageslag påvirker tillidens fremtrædelsesform tages der udgangspunkt i multinomial logistisk regression. Forudsætningen for at gøre brug af denne model er, at den afhængige variabel er kategorisk med nominelle udfald. I dette tilfælde er der tale om seks uafhængige klynger af respondenter, som tilhører kvalitativt forskellige grupper af mennesker med lignende tillidsprofil. Disse grupper er ikke rangordnet numerisk, da deres tillidsprofil udgøres af kvalitativt differentierede former for tillid. Klyngerne behandles således som kategoriske variable med nominelle udfald på baggrund af deres differentierede tillidsprofiler. Dimensionerne af det kulturelle tilbageslag udgør derimod aktive variable; uafhængige variable, der påvirker tillidens fremtrædelsesform gennem sandsynligheden for at tilhøre en bestemt klynge afhængigt af niveauet af tilbageslaget. Hertil tages også passive variable i brug; baggrundsvariable, der påvirker sammenhængen mellem tilbageslaget og tillidens fremtrædelsesform, samt sandsynligheden for at tilhøre en særlig gruppe med udgangspunkt i bestemte socioøkonomiske faktorer.

Tillidens fremtrædelsesform er således forbundet med den forudsagte sandsynlighed for at befinde sig i en bestemt klynge afhængigt af graden af værdier, der er knyttet til det kulturelle tilbageslag. Mere enkelt beskrevet, kan den multinomiale logistiske regression være en brugbar metode til at undersøge, hvordan det kulturelle tilbageslag påvirker sandsynligheden for at tilhøre en bestemt gruppe med en særlig tillidsprofil. Det er dog væsentligt at påpege, at der ved multinomial logistisk regression tages udgangspunkt i den naturlige logaritme til odds, som udmønter sig i *forudsagte sandsynligheder*, hvilket er centralt at holde for øje, når man skal foretage den substantielle fortolkning af koefficienterne fra regressionen. Koefficienterne udtrykker således den forudsagte ændring i logaritmen til oddsene for et positivt udfald på den pågældende kategori (set i relation til reference-kategorien), når den uafhængige variabel ændres med +1 (Sønderskov, 2014, s. 260; Larsen, 2016, s. 50). Udfordringen ved at måle effekten af det kulturelle tilbageslag i forudsagte sandsynligheder er dog, modsat hvad der gælder effekterne i lineære modeller, at effekterne ikke er konstante i logit-modeller. Effekten udtrykt med den naturlige logaritme af odds er konstant, men effekterne af det kulturelle tilbageslag på sandsynligheden for at tilhøre en bestemt klynge afhænger af både niveauet af tilbageslaget samt niveauet af eventuelle baggrundsvariable (ibid., s. 261). Effekten af den uafhængige variabel kan således ved denne statistiske model antage relativt store

ændringer i sandsynligheden for et positivt udfald på den afhængige variabel. Ved andre niveauer af den uafhængige variabel kan koefficienterne dog antage negative udfald på sandsynligheden for et positivt udfald. Modellen er således dynamisk og udfaldet afhænger af x-variablens niveau.

I praksis fungerer den multinomiale regression på lignende vis som den ordinale logistiske regression, hvor den afhængige variabel behandles som en kategorisk variabel med binære udfald. Den multinomiale model behandler således hvert udfald på den afhængige variabel som særskilte binære analyser. Til dette angives en baseline-klynge, der fungerer som referencekategori for de andre udfald (klynger). Rækkefølgen af de inddragne klynger er principielt arbitrær, da modellen behandler responsskalaen som nominalskaleret (Agresti & Finlay, 2009, s. 501). Nedenstående Figur 3 visualiserer regressionsmodellens fremgangsmåde.

Figur 3: Eksemplificering af fremgangsmåden ved brug af multinomial logistisk regression

Note: Klynge 1 fremgår i figuren som referencekategori. Dette er en eksemplificering og betyder derfor ikke, at klynge 1 er valgt som baseline i praksis.

Med udgangspunkt i ligningen for den naturlige logaritme af odds for udfaldene 0 (referencekategorien) og 1 (at tilhøre én af udfaldsklyngerne) beregnes betakoefficienterne for hver udfaldsvariabel. Betakoefficienterne angiver ændringen i den naturlige logaritme til odds for hvert binært udfald i forhold til referencekategorien, når der foretages en enhedsændring i den tilsvarende uafhængige variabel. Betakoefficienterne kan således være brugbare som et mål for den relative påvirkning af hver uafhængig variabel på sandsynlighederne for at observere hver af de mulige kategorier i den afhængige variabel, når andre uafhængige variabler holdes konstante (Tufté, 2000, s. 56).

For at forenkle de intuitive fortolkningsmuligheder kan der også gøres brug af odds ratio (OR), som udtrykker det relative forhold mellem to odds. Odds ratio angiver det relative forhold mellem oddsene for at observere en bestemt kategori i den afhængige variabel i forhold til oddsene for at observere referencekategorien ved en enhedsændring i den uafhængige variabel.

Tolkningen af odds ratio tager udgangspunkt i det relative forhold mellem kategorierne. Odds ratio = 1 betyder, at der ikke er forskel i sandsynligheden for succes. Der kan eksempelvis være 10% sandsynlighed for at være en del af både De Mistroiske eller De Systemkritiske, når man går fra kategorien folkeskoleniveau til gymnasieniveau (dette er et tænkt eksempel). I den pågældende situation vil odds ratio være lig med 1, hvilket betyder, at der ikke er en observerbar sammenhæng mellem den uafhængige og afhængige variabel. Hvis odds ratio derimod er større end 1 betyder det, at sandsynligheden relativt til referenceklyngen stiger, når man bevæger sig langs x-aksen. En odds ratio på 1,8 betyder således, at sandsynligheden for succes ved den pågældende kategori stiger med en faktor på 1,8 i forhold til referencekategorien (altså 80% større odds). Tilsvarende betyder en odds ratio under 1, at sandsynligheden relativt til referencekategorien falder, ved en ændring af den uafhængige variabel på +1 (Tufté, 2000 s. 27). Udfaldsrummet for odds ratio kan ikke antage negative værdier, men befinder sig mellem 0 og ∞ .

Som supplement til odds ratio kan der også udregnes heterogene ændringer i sandsynlighederne ved brug af de gennemsnitlige marginaleffekter (også kaldet *average marginal effects* – AME). Ved brugen af AME kan den estimerede ændring i sandsynlighed for et positivt udfald på den afhængige variabel, givet en positiv ændring af den uafhængige variabel, udtrykkes som en procentvis sandsynlighedsberegning. Dette gør fortolkningen mere intuitiv, da man hermed kan undersøge, hvor mange procentpoint den forudsagte sandsynlighed gennemsnitligt stiger eller falder for at tilhøre en hver enkelt af de inddragne klynger, med en marginal ændring i graden af enten traditionelle eller overlevelsessorienterede værdier (jf. dimensionerne af det kulturelle tilbageslag). Dermed kan man analysere på den forudsagte sandsynlighed ved hver enkelt ændring i den uafhængige variabel.

DEL 5: ANALYSE

5.1 Deskriptiv delanalyse - de danske tillidsprofiler

Det følgende afsnit tager udgangspunkt i en beskrivelse af tillidens differentiering på tværs af sociale grupper i Danmark. Som det indledningsvist blev præsenteret i afsnit 1.2, udgør kortlægningen af, hvordan disse sociale gruppers tillidsprofiler differentieres i kraft af deres socioøkonomiske position i samfundet, en væsentlig del af dette specialets forskningsinteresse. Den deskriptive analyse tager udgangspunkt i Tabel 19 og Tabel 20.

Tabel 19 viser klyngernes fordeling på de udtrukne tillidsformer (de udtrukne faktorer), som bidrager til at klassificere gruppernes differentierede tillidsprofiler. I kombination med Tabel 20, der viser klyngernes socioøkonomiske og partipolitiske overbevisning, præsenteres klyngerne i særskilte afsnit.

Tabel 19: Klyngernes fordeling på de otte tillidsformer (på en skala fra 0-10)

<u>Klynger</u>	<u>De Mistroiske</u> (Klynge 3)	<u>De Systemkritiske</u> (Klynge 2)	<u>De Moderat Skeptiske</u> (Klynge 1)	<u>De Moderat Tillidsfulde</u> (Klynge 4)	<u>De Moralistiske</u> (Klynge 5)	<u>De Tillidsfulde</u> (Klynge 6)
Tillidsformer (skala: 0-10)	n = 142 5,19%	n = 184 6,72%	n = 1.093 39,92%	n = 613 22,39%	n = 380 13,88%	n = 326 11,91%
<i>Generaliseret tillid</i>	3,23	7,33	7,59	8,09	9,34	9,07
<i>In-group tillid</i>	7,64	8,82	8,94	9,04	9,78	9,54
<i>Formel institutionel tillid</i>	4,54	4,25	5,78	6,57	6,82	7,61
<i>Repræsentativ politisk tillid</i>	2,74	0,74	3,50	5,92	5,14	7,33
<i>Procedural tillid</i>	6,68	6,87	7,16	7,56	8,43	8,61
<i>Pluralistisk tillid</i>	6,44	9,71	9,63	9,65	9,99	9,94
<i>Uformel institutionel tillid</i>	2,75	3,13	4,19	4,60	4,83	5,83
<i>Solidarisk tillid</i>	3,23	5,79	5,32	5,25	6,39	6,54
<u>Gns. sum</u>	4,66	5,83	6,51	7,08	7,59	8,06

Note: Alle værdierne er gennemsnitsværdier for hver klynge. Udfaldsrummet for hver tillidsform er skaleret fra 0-10. Gns. sum viser et gennemsnit af klyngernes samlede tillid på tværs af alle tillidsformer.

Med udgangspunkt i Tabel 19 kan det bekræftes, at klyngernes tillidsprofiler er kvalitativt forskellige fra hinanden. Der er således ikke en stigende progression fra lavtillidsklynger til højtillidsklynger på alle tillidsformer, men klyngerne differentierer sig som følge af kvalitativt forskellige profiler. Det kan eksempelvis fremhæves, at klynge 2 "De Systemkritiske" har den absolut laveste repræsentative politiske tillid på 0,74, hvorimod denne gruppes pluralistiske tillid (9,71) er højere end både De Mistroiske (6,44), De Moderat Skeptiske (9,63) og De Moderat Tillidsfulde (9,65). Dette understøtter antagelsen om, at tillidsprofilerne ikke meningsfuldt kan rangordnes kontinuerligt, men bør behandles som kvalitativt unikke udfald. Summen af klyngernes gennemsnitlige værdier kan dog rangordnes, hvilket ligger til grund for den intuitive inddeling af klyngerne fra venstre mod højre i tabellen.

Tabel 20 på næste side viser klyngernes socioøkonomiske kendetegn på en række baggrundsvariable; køn, alder, uddannelsesniveau, indkomst og politisk orientering illustreret ved partitilhørsforhold. Alle værdierne i tabellen viser procentuelle fordelinger af klyngernes interne karakteristika. Hver baggrundsvariabel er således summeret internt i klyngerne på den uafhængige variabel. Beskrivelsen af klyngerne tager udgangspunkt i eklektisk udvalgte nedslagspunkter vedrørende gruppernes socioøkonomiske karakteristika, hvorfor beskrivelsen ikke indeholder en udtømmende klassificering af klyngerne på alle items af baggrundsvariablerne.

Tabel 20: Klyngernes procentuelle fordeling på tværs af udvalgte baggrundvariable

Klynger	De Mistroiske (Klynge 3)	De Systemkritiske (Klynge 2)	De Moderat Skeptiske (Klynge 1)	De Moderat Tillidsfulde (Klynge 4)	De Moralistiske (Klynge 5)	De Tillidsfulde (Klynge 6)
Baggrunds- variable (%)	n = 142 5,19%	n = 184 6,72%	n = 1.093 39,92%	n = 613 22,39%	n = 380 13,88%	n = 326 11,91%
ALDER (%)						
18-26 år	13,38	10,87	12,0	11,09	9,47	13,19
27-35 år	14,08	13,59	10,71	9,95	8,95	9,20
36-44 år	17,61	17,93	13,10	14,03	15,0	13,50
45-53 år	19,01	14,67	17,22	19,41	18,42	21,17
54-62 år	9,6	18,48	16,39	14,52	16,32	14,72
63-71 år	10,56	14,13	18,96	17,62	19,47	19,02
72+	15,49	10,33	11,63	13,38	12,37	9,20
Total (%)	100	100	100	100	100	100
KØN (%)						
Mand	71,83	50,0	47,48	52,85	47,37	54,91
Kvinde	28,17	50,0	52,42	47,15	52,63	45,09
Total (%)	100	100	100	100	100	100
HØJEST FULDFØRTE UDDANNELSESLEVELAU (%)						
Grund- / Folkeskole	15,94	14,29	10,68	11,31	6,61	6,77
Erhvervsfaglig	52,17	31,43	32,13	25,46	17,99	20,62
Gymnasial	2,17	10,29	7,80	8,32	8,73	11,08
KVU	10,14	9,71	9,10	10,82	11,90	10,46
MVU	12,32	18,86	24,14	24,29	25,93	27,38
LVU	7,25	15,43	16,16	19,80	28,84	23,69
Total (%)	100	100	100	100	100	100
PERSONLIG DISPONIBEL INDKOMST PR. ÅR (%)						
<150.000	29,58	33,15	25,43	24,14	23,68	24,23
150.000 -250.000	36,62	39,67	34,40	31,0	22,11	23,31
250.000 -350.000	21,13	19,02	25,80	23,82	27,89	25,46
350.000<	12,68	8,15	14,36	21,04	26,32	26,99
Total (%)	100	100	100	100	100	100
PARTIPOLITISK OVERBEVISNING (%)						
Progressiv venstre (B, F, Ø, Å)	10,48	41,72	27,18	16,09	38,10	26,73
Social- demokratiet	15,32	24,50	33,93	25,26	26,61	30,69
Centrumhøjre (C, V, I)	27,42	13,91	25,89	45,85	33,05	38,61
National- populistiske (O, D)	46,77	19,87	13,0	12,80	2,24	3,96
Total (%)	100	100	100	100	100	100

Note: Vedr. uddannelse: KVU=Kort videregående uddannelse, MVU=Mellemlang videregående uddannelse, LVU=Lang videregående uddannelse.

Vedr. Partipolitisk overbevisning: B=Radikale Venstre, F=Socialistisk Folkeparti, Ø=Enhedslisten, Å=Alternativet, C=Det Konservative Folkeparti, V=Venstre, I=Liberal Alliance, O=Dansk Folkeparti, D=Nye Borgerlige.

5.1.1 De Mistroiske

Klyngen "De Mistroiske" er kendetegnet ved et lavt tillidsniveau på stort set alle parametre, hvilket giver sig til udtryk i en gennemsnitssum på 4,66. Det er samtidigt stikprøvens mindste klynge med 142 respondenter, som samlet set udgør 5,19% af stikprøvens størrelse. Denne gruppes tillidsprofil er kendetegnet ved et særdeles lavt niveau af generaliseret tillid, som på en skala fra 1-10 ligger på et gennemsnit på 3,23. De Mistroiske har et relativt højt niveau af in-group tillid (7,64), men befinder sig i bunden sammenlignet med de andre klynger. Derudover scorer gruppen væsentligt lavere på pluralistisk og solidarisk tillid (hhv. 6,44 og 3,23) sammenlignet med de resterende grupper. Isoleret set kan De Mistroiskes tillidsprofil karakteriseres som partikulær i udgangspunktet. Den lave generaliserede tillid sammenlignet med niveauerne for in-group og pluralistisk tillid tegner et billede af en gruppe, hvor omfanget af deres sociale tillid er begrænset til personer i deres nærområde og til personlige relationer. De Mistroiskes tillidsprofil er således præget af partikulær tillid og mistillid til institutioner, politiske repræsentanter eller generaliserede andre. Dog bør det fremhæves, at tillidsprofilen yderligere er præget af en relativt høj procedural tillid på 6,68, som er væsentligt højere end medianen. Dette karakteristikum kommer jeg nærmere ind på i den forklarende analyse. De Mistroiskes tillidsprofil vidner overordnet om et fællesskab, som er bundet sammen af det Portes og Sensenbrenner (1993) har betegnet *bounded solidarity*, hvor tilliden først og fremmest udvises mod de personer eller grupper, der tilhører éns egen in-group (s. 1338). Denne form for partikulær tillid former typisk forventningerne til andres troværdighed i en negativ retning, hvilket leder til eksklusion og manglende identifikation med persongrupper uden for det etablerede fællesskab (Henriksen & Skjøtt-Larsen, 2011, s. 279).

En stor del af De Mistroiske er mænd (71,83%) og en relativt lille andel på blot 9,6% af denne klynge befinder sig i aldersgruppen 54-62 år, hvorimod 15,49% er over 72 år. Derudover har De Mistroiske også en relativt anseelig andel af unge, hvor 13,38% er i aldersgruppen 18-26 år. Samlet set har De Mistroiske en væsentligt større andel af respondenter med erhvervsfaglig uddannelse (52,17%) sammenlignet med de resterende klynger. Dette betyder også, at kun 7,25% af respondenterne har en lang videregående uddannelse, og hele 15,94% af respondenterne har ingen uddannelse højere end grund- eller folkeskoleniveau. Respondenterne blandt De Mistroiske er relativt bredt repræsenteret i indkomstniveau, men kun 12,68% har en personlig disponibel indkomst på over 350.000 kr. om året. Hertil kan det fremhæves, at 46,77% af klyngens respondenter mener, at nationalpopulistiske partier

(DF og Nye Borgerlige) bedst repræsenterer deres holdninger, hvorimod kun 10,48% har en partipolitisk orientering mod de progressive venstrefløjspartier (B, F, Ø, Å).

5.1.2 De Systemkritiske

De Systemkritiske udgør med 184 respondenter 6,72% af stikprøven. Denne gruppes tillidsprofil er karakteriseret ved et lavt niveau af institutionel og politisk tillid. De Systemkritiske har den laveste tillid til formelle institutioner på 4,25 og nærer desuden relativ stor mistillid til uformelle institutioner, hvor det gennemsnitlige tillidsniveau er 3,13. De systemkritiske er desuden kendetegnet ved en markant lav grad af tillid til de politiske partier, folketinget og regeringen på kun 0,74 (repræsentativ politisk tillid). Dette er markant lavere end alle andre klynger. Til gengæld har denne klynge relativt høj generaliseret tillid (7,33) og solidarisk tillid (5,79) sammenlignet med De Mistroiske. Det er også bemærkelsesværdigt at De Systemkritiske, sammenlignet med de andre klynger, har et markant højt niveau af både pluralistisk tillid (9,71) og in-group tillid (8,82). Tillidsprofilen for denne befolkningsgruppe er således overordnet kendetegnet ved et relativt højt niveau af social tillid, hvorimod den politiske og institutionelle tillid er væsentligt lavere.

De Systemkritiske udgøres primært af 36-44-årige (17,93%) og 54-62-årige (18,48%). Der er akkurat lige mange mænd og kvinder i denne gruppe og den største andel (31,43%) af respondenterne har en erhvervsfaglig uddannelse som højest fuldførte uddannelsesniveau. 34,29% af respondenterne i denne klynge har dog en lang eller mellemlang videregående uddannelse, men samtidigt har samlet set 24,58% af De Systemkritiske et uddannelsesniveau, som hverken er højere end folkeskole eller gymnasiet. De Systemkritiske er i høj grad svagest repræsenteret ved deres indkomstniveau, hvor hele 33,15% har en disponibel årlig indkomst under 150.000 kr. og 39,67% har en indkomst mellem 150.000-250.000 kr. Kun 8,15% af respondenterne har en disponibel indkomst over 350.000 kr. De Systemkritiske er stærkt repræsenteret på den politiske venstrefløj, hvor 41,72% af klyngens vælgere mener, at deres holdninger bedst repræsenteret af de progressive venstrefløjspartier, og 24,50% vurderer lignende for Socialdemokratiet. Kun 13,91% af De Systemkritiske tilhører de partier, der er benævnt centrumhøjre (V, C, I).

5.1.3 De Moderat Skeptiske

Gruppen ”De Moderat Skeptiske” er med 1.093 respondenter stikprøvens absolut største klynge, som udgør en procentvis andel på 39,92% af alle respondenter. Denne klynge er kendetegnet ved et lavt niveau af repræsentativ politisk tillid på kun 3,50 og en relativt lav tillid til uformelle institutioner på 4,19. Tillidsprofilen for De Moderat Skeptiske er dog kendetegnet ved, at de på stort set alle parametre (med undtagelse af pluralistisk tillid) har et tillidsniveau i overensstemmelse med deres placering på et kontinuum baseret på det summerede gennemsnit – altså den tredjemest mistillidsfulde klynge. De Moderat skeptiske adskiller sig dog fra lavtillidsklyngerne ved et relativt højere niveau af tillid til formelle institutioner (5,78).

De Moderat skeptiske er repræsenteret bredt blandt alle aldersgrupper, men hovedparten befinder sig i intervallet mellem 45-53 år (17,22%) og 63-71 år (18,96%). Andelen af kvinder blandt denne klynge er 52,42%. 40,3% af respondenterne i denne gruppe har en lang- eller mellemlang videregående uddannelse, men samtidigt har klyngen den næststørste andel (32,13%) af respondenter med erhvervsuddannelse som højest fuldførte uddannelsesniveau. Indkomstmæssigt tangerer klyngen sin placering med undtagelse af indkomstniveauet på 250.000-350.000 kr., hvor De Moderat Skeptiske med 25,80% har den næststørste andel af respondenter i dette indkomstinterval. Stikprøven største andel af socialdemokratiske vælgere findes blandt De Moderat Skeptiske, hvor 33,93% af klyngen mener, at Socialdemokratiet bedst repræsenterer deres holdninger.

5.1.4 De Moderat Tillidsfulde

De Moderat Tillidsfulde udgør med 613 respondenter 22,39% af stikprøven. Denne klynges tillidsprofil er kendetegnet ved et relativt højt niveau af både institutionel og generaliseret tillid sammenlignet med lavtillidsklyngerne. Med en score på 5,92 nærer De Moderat Tillidsfulde næststørst tillid til den repræsentative politiske overbygning. De Moderat Tillidsfulde har dog samtidigt det næstlaveste niveau af solidarisk tillid med en værdi på 5,25. Overordnet set befinder denne klynges respondenter sig hovedsageligt i aldersgruppen 45-53 år med 19,41% af klyngens respondenter, og 52,85% af klyngen er mænd. 44,09% af respondenterne har en lang- eller mellemlang videregående uddannelse og har med en andel på 10,82% den næsthøjeste forekomst af

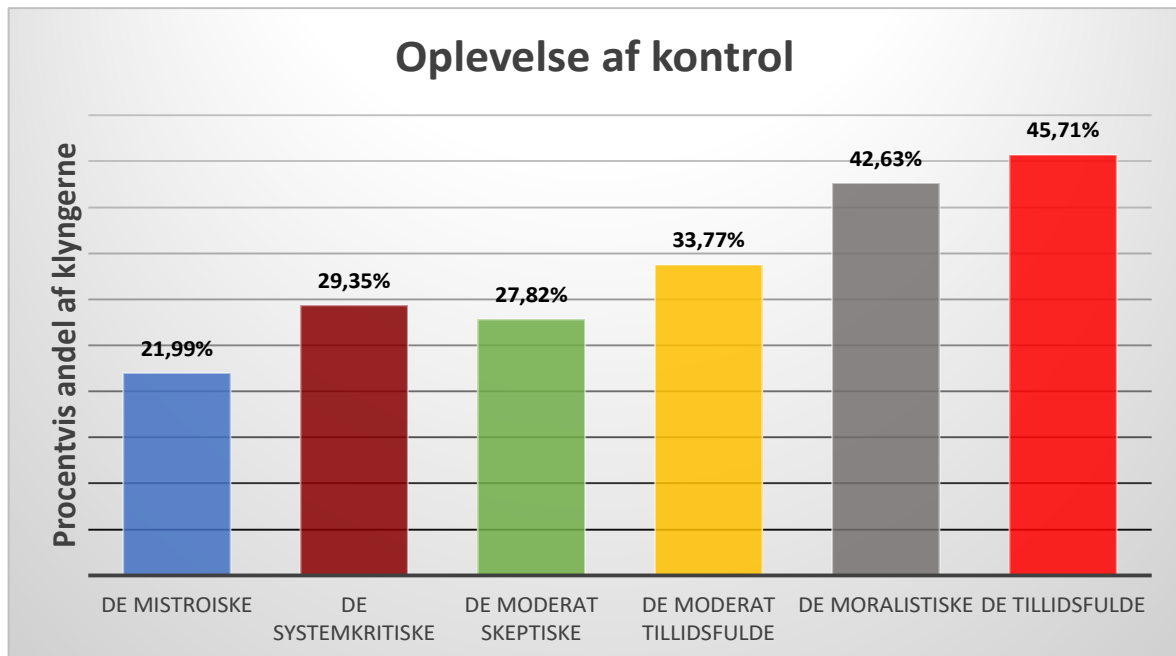
respondenter med kort videregående uddannelse. De Moderat Tillidsfulde er relativt ligeligt fordelt blandt alle indkomstgrupper. Andelen af respondenter, der har en personlig disponibel indkomst over 350.000 kr., er dog 21,4%, hvilket er en væsentligt større andel end lavtillidsklyngerne (klynge 1-3). Med 45,85% af respondenterne, hvis politiske overbevisning er i overensstemmelse med Venstre, Konservative eller Liberal Alliance, er denne klynge markant mere repræsenteret blandt centrumhøjre-partierne end nogen anden klynge.

5.1.5 De Moralistiske

Andelen af respondenter der tilhører gruppen "De Moralistiske" udgør 13,88% af den samlede stikprøve. Betegnelsen for denne klynge er valgt med henblik på at understrege, at respondenterne blandt De Moralistiske i overvejende grad orienterer deres tillid mod andre personer og grupper, som ikke er en del af respondenternes eget nære fællesskab. Med en generaliseret tillid på 9,34 mener denne gruppe i højeste grad, at mennesker i almindelighed er til at stole på. Bemærkelsesværdigt er det også, at De Moralistiske udviser en større grad af pluralistisk tillid (9,99) end tillid til personer i deres nærmiljø (familie, mennesker de kender personligt og personer i deres nabolag), dvs. in-group tillid (9,78). Rækkevidden af denne klynges moralske fællesskab kan antages at være det bredeste og mest inkluderende mht. udbredelsen af tillid til fremmede og persongrupper, som ikke nødvendigvis er en del af det samme kulturelle, værdimæssige og klasseorienterede fællesskab som dem selv. Sammenlignet med De Tillidsfulde adskiller De Moralistiske sig yderligere med hensyn til den politiske og institutionelle tillid. De Moralistiskes tillid til formelle og uformelle institutioner er blot hhv. 6,82 og 4,83. Derudover har denne klynge også en betydeligt lavere tillid til de politiske repræsentanter (5,14) sammenlignet med både De Moderat Tillidsfulde og De Tillidsfulde.

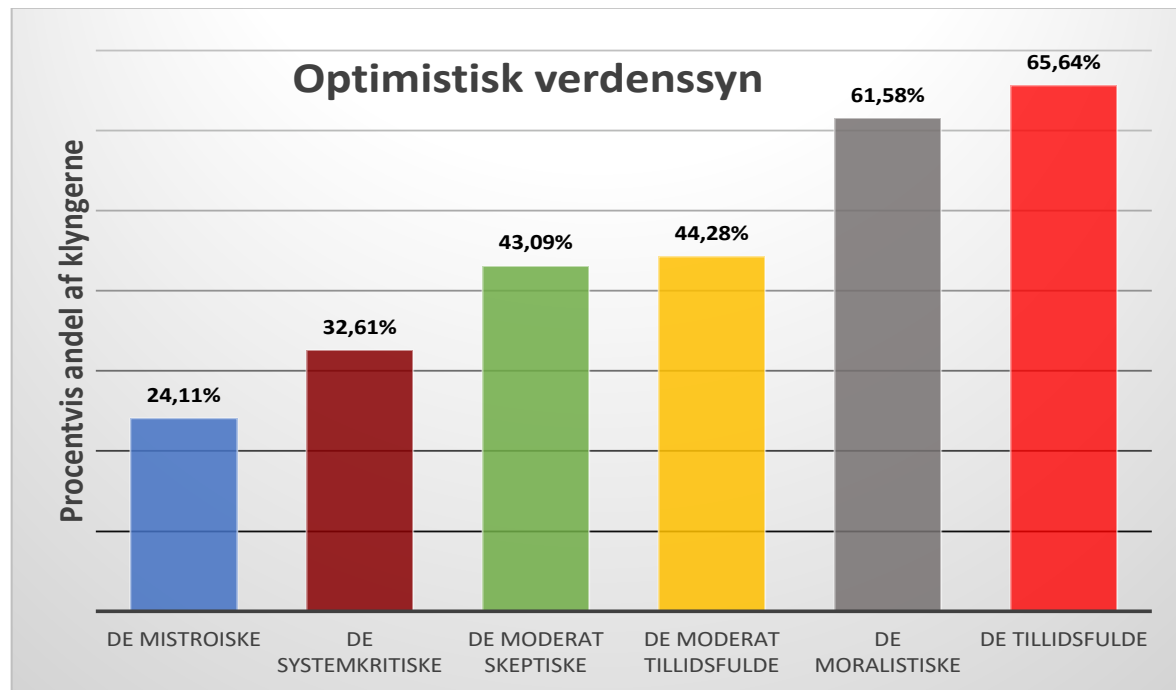
Som beskrevet i afsnit 2.2.2 *Tillid som moralsk imperativ*, stammer et højt moralistisk tillidsniveau ifølge Uslaner (2002) fra et optimistisk verdenssyn og en personlig oplevelse af kontrol, som tillæres gennem primærsocialisering. Anskuer man nedenstående Figur 4 og Figur 5 er det også tydeligt, at klyngerne differentierer sig væsentligt mht. forskellige opfattelser af, om man har det fulde herredømme over sin tilværelse, og hvor tilfredse klyngernes respondenter i gennemsnit er med livet.

Figur 4: Andelen af respondenter i hver klynge, der har en oplevelse af stor kontrol med tilværelsen

Note: Spørgsmålsformulering: "Nogle mener, at de har det fulde herredømme over den måde deres tilværelse udvikler sig på, mens andre føler, at deres egne handlinger ingen indflydelse har på, hvordan det går dem. Hvor på skalaen (1-10) vil du placere dig selv?". Figuren viser andelen af respondenter, der har markeret 9 og 10.

Figur 5: Andelen af respondenter fra hver klynge, der er meget tilfredse med livet

Note: Spørgsmålsformulering: "Alt taget i betragtning – hvor tilfreds eller utilfreds er du med livet for tiden?". Spørgsmålet er skaleret fra 1-10. Figuren viser andelen af respondenter, der har markeret 9 og 10.

De Moralistiskes tillidsprofil tegner et billede af en kulturradikal gruppering med en pluralistisk og multikulturel orientering, men samtidigt er tillidsprofilen præget af en antiautoritær modstand mod de politiske og institutionelle strukturer. Ikke overraskende bakkes denne tillidsprofil også op af De Moralistiskes socioøkonomiske ressourcer og politiske orientering.

Ikke overraskende er andelen af både 18-26-årige og 27-35-årige stikprøvens mindste med hhv. 9,47% og 8,41%, hvilket stemmer overens med tidligere forskning, som viser en positiv effekt af aldersprogression på generaliseret tillid (Li & Fung, 2013). Stikprøvens største andel af 63-71-årige befinder sig tilmed blandt De Moralistiske, og denne klynge udgøres desuden af 52,63% kvinder. Hele 28,84% af De Moralistiske har en lang videregående uddannelse og 25,93% har en mellemlang uddannelse. Kun 6,61% har et uddannelsesniveau svarende til grund- og folkeskoleniveau. De Moralistiskes indkomstniveau er tilmed højt. 27,89% har en indkomst mellem 250.000-350.000 kr., og 26,84% har en årlig personlig disponibel indkomst på over 350.000 kr. En relativt stor del (38,10%) er politisk orienteret mod de progressive venstrefløjspartier, og ikke overraskende finder vi hos De Moralistiske den mindste andel af respondenter med nationalpopulistisk overbevisning med 2,24%.

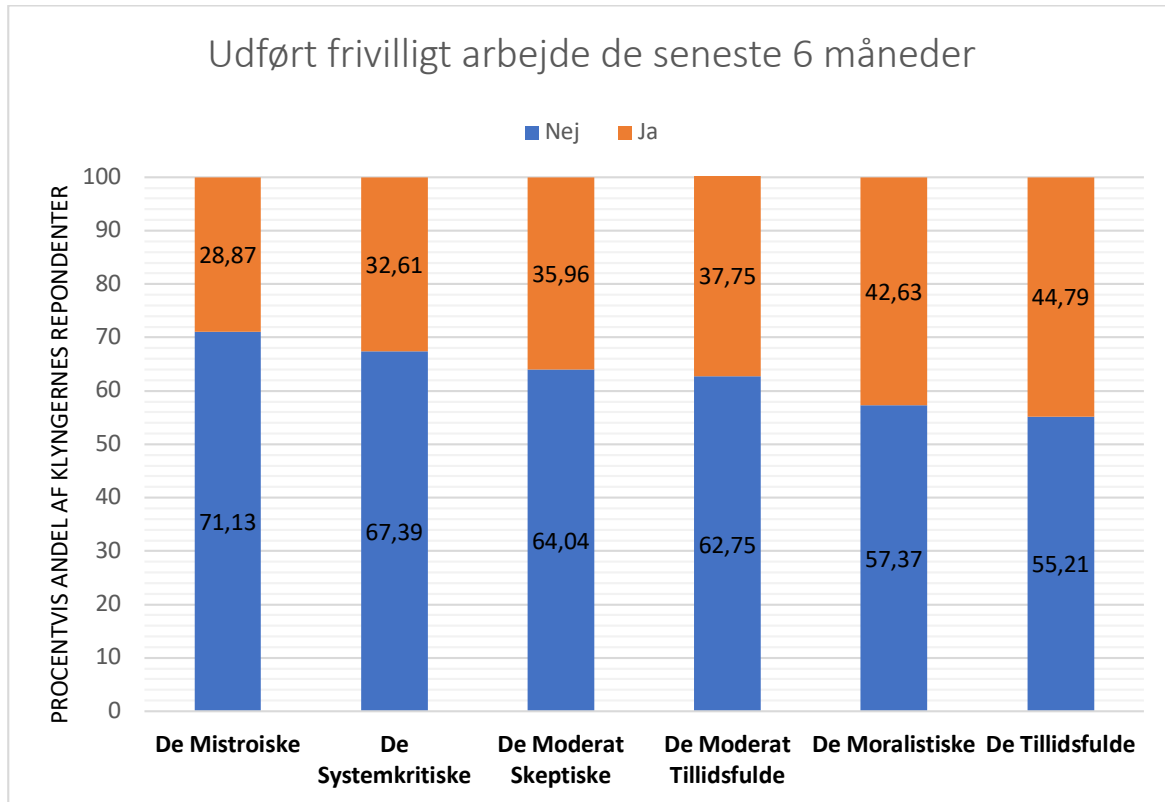
5.1.6 De Tillidsfulde

De Tillidsfulde har, som navnet antyder, det højeste gennemsnit på tværs af alle tillidsformer. Sammenlignet med de andre klynger udviser De Tillidsfulde en markant høj grad af tillid til formelle institutioner (7,61), repræsentativ politisk tillid (7,33) og procedural tillid (8,61). Denne klynge har en høj social tillid mht. generaliseret tillid til andre mennesker (9,07) og in-group tillid (9,78), kun overgået af De Moralistiske på begge parametre. Gruppen er desuden kendetegnet ved den højeste solidariske tillid (6,54) og den højeste tillid til uformelle institutioner (5,83). I relation til de resterende klynger har De tillidsfulde således en tillidsprofil, som er kendetegnet ved både institutionel, politisk og social tillid.

Tilsvarende De Moralistiske, kan De Tillidsfuldes profil også karakteriseres som værende præget af moralistisk tillid til andre kulturelle og socioøkonomiske grupperinger end klyngens egen in-group. Følger man Robert Putnams teoretiske udgangspunkt kan denne tillidsprofil også understøttes af klyngernes forskelligartede engagement i frivillige foreninger. Som Putnam (1993) påpeger, opstår

tilliden netop som følge af to kilder; sociale reciprocitetsnormer og gennem netværk af civilt engagement (s. 171). Ikke overraskende viser nedenstående Figur 6 da også, at klyngerne har vidt forskellig grad af deltagelse i frivillige foreninger.

Figur 6: Procentuel fordeling af klyngernes engagement i frivilligt arbejde

Kombinationen mellem en moralistisk tillidsprofil og et større engagement i frivillige aktiviteter leder til en forståelse af De tillidsfulde som en gruppe af højtillidspersoner. Gruppens optimistiske livsindstilling til verden som et godt sted at være, muliggør at denne gruppe indgår i flere tillidsskabende fællesskaber på tværs af sociale klasser end personer med mindre tillid (Henriksen & Skjøtt-Larsen, 2011, s. 275). Man kan på baggrund af denne sammenhæng dog ikke deducere, at et engagement i frivillige aktiviteter partout leder til øget tillid, da kausaliteten ikke er helt klar på området. Personer med høje tillidsniveauer har eksempelvis en forudgående tendens til i højere grad at engagere sig i frivillige foreninger (Stolle, 1998). Der kan således argumenteres for, at gruppens tillidsniveau omvendt kan påvirke deres deltagelse i civilsamfundet.

Ikke desto mindre viser de socioøkonomiske karakteristika for De Tillidsfulde, at der endvidere er tale om en privilegeret gruppe med ressourcer og status, som kan fungere som sikring mod de ricisi, der typisk er forbundet med at undlade at tage forbehold; dvs. at handle i tillid (ibid., s. 279). 26,99% af De Tillidsfulde råder eksempelvis over en årlig disponibel indkomst på over 350.000 kroner. Kun 9,20% af denne klynge er over 72 år, mens 21,17% befinder sig i aldersgruppen 45-53 år. Størstedelen af klyngen er mænd (54,91%), og kun 6,77% af De Tillidsfulde har folkeskole som højest fuldførte uddannelse. 27,38% af respondenterne har en mellemlang uddannelse og 23,69% har en lang videregående uddannelse. Hertil skal det påpeges, at 20,62% har en erhvervsuddannelse som højest fuldførte uddannelsesniveau. En stor andel (38,61%) mener, at centrumhøjre-partierne bedst repræsenterer deres politiske holdninger, mens 30,69% mener det tilsvarende om Socialdemokratiet. Kun 3,96% af De Tillidsfulde har en politisk orientering mod de nationalpopulistiske partier.

5.2 Forklarende delanalyse – effekten af det kulturelle tilbageslag

Som det indledningsvist blev beskrevet, udmønter erkendelsesinteressen for det indeværende speciale sig yderligere i at afdække, hvordan det kulturelle tilbageslag påvirker tillidens fremtrædelsesform. Som det fremgår af den deskriptive analyse, er tillidens fremtrædelsesform relateret til de differentierede tillidsprofiler, som aktuelt manifesterer sig blandt bestemte grupper i det danske samfund. Dermed er tillidens fremtrædelsesform yderligere tæt forbundet med en række socioøkonomiske faktorer, som antageligt yder indflydelse på sandsynligheden for, at være en del af den ene eller den anden gruppe i forhold til referencekategorien (i den følgende analyse er referencekategorien ”De Mistroiske”). Til at teste effekten af disse baggrunds faktorer er der benyttet en multinomial logistisk regression.

5.2.1 Effekten af overlevels sværdier

Som det fremgik af faktoranalysens resultater, var det muligt at måle det kulturelle tilbageslag gennem to distinkte faktorer. Det følgende afsnit inddrager faktor 1 af det kulturelle tilbageslag, som er et samlet mål for graden af overlevels sværdier. Denne faktor blev konstrueret som en skala, hvor lave numeriske værdier på skalaen udgør et mål for selvudfoldelsesværdier (pluralistiske og multi-

kulturelle indstillinger til bl.a. indvandrere og deres indvirkning på det danske samfund), hvorimod højere numeriske værdier udgør et mål for overlevelsesholdninger (protektionistiske holdninger ifm. økonomiske og velfærdsmæssige emner primært relateret til indvandring). Denne skala repræsenterer således den horisontale dimension af det kulturelle tilbageslag.

Tabel I (Bilag 1) viser effekterne af de udvalgte baggrundsvARIABLE uden inddragelse af overlevelsesholdninger. Nedenstående Tabel 21 viser derimod en samlet model med alle de udvalgte baggrundsvARIABLE samt effekten af overlevelsesholdninger (den horisontale dimension af det kulturelle tilbageslag). De to tabeller er konstrueret mhp. elaborering mellem den primære X-variabel (overlevelsesholdninger) og kontrol af de sekundære VARIABLE (køn, alder, uddannelse, indkomst).

Tabel 21: Resultaterne fra multinomial logistisk regression: Påvirkning af klyngetilhørsforhold som følge af værdiforandringer (overlevelseshværdier) og baggrundsvARIABLE - De Mistroiske som referencekategori

Afhængig variabel	De Systemkritiske			De Moderat Skeptiske			De Moderat Tillidsfulde			De Moralistiske			De Tillidsfulde		
Uafhængig variabel	β	SE	OR	β	SE	OR	β	SE	OR	β	SE	OR	β	SE	OR
Overlevelseshværdier (Det kulturelle tilbageslag – faktor 1)															
+1	-0,613***	(0,077)	0,542	-0,622***	(0,065)	0,537	-0,587***	(0,067)	0,556	-0,938***	(0,073)	0,391	-0,915***	(0,074)	0,400
Køn (Reference: mand)															
Kvinde	0,771**	(0,256)	2,163	0,923***	(0,213)	2,518	0,734***	(0,221)	2,084	0,860***	(0,236)	2,364	0,590**	(0,239)	1,805
Alder (Reference: 18-26 år)															
36-53 år	0,671	(0,347)	1,956	0,323	(0,277)	1,382	0,459	(0,291)	1,582	0,673*	(0,325)	1,961	0,452	(0,326)	1,572
54-71 år	1,201***	(0,357)	3,322	1,116***	(0,292)	3,053	1,099***	(0,306)	3,001	1,556***	(0,336)	4,739	1,200***	(0,337)	3,321
72+	0,088	(0,425)	1,092	0,394	(0,311)	1,484	0,686*	(0,325)	1,985*	1,156**	(0,366)	3,178	0,583	(0,379)	1,791
Uddannelse (Reference: Grund-/Folkeskole)															
Erhvervsfaglig	-0,180	(0,363)	0,835	0,094	(0,289)	1,099	-0,262	(0,305)	0,769	0,030	(0,367)	1,030	0,150	(0,377)	1,162
Gymnasial	1,674*	(0,715)	5,333	1,752**	(0,656)	5,767	1,796**	(0,667)	6,027	2,300***	(0,704)	9,978	2,370***	(0,706)	1,069
KVU	0,105	(0,493)	1,110	0,168	(0,399)	1,183	0,222	(0,412)	1,248	0,737	(0,465)	2,090	0,614	(0,479)	1,849
MVU	0,197	(0,444)	1,218	0,558	(0,367)	1,748	0,480	(0,379)	1,616	0,831	(0,427)	2,295	0,908*	(0,436)	2,479
LVU	0,495	(0,510)	1,641	0,663	(0,432)	1,941	0,732	(0,443)	2,079	1,297**	(0,484)	3,658	1,029*	(0,495)	2,799
Indkomst (Reference: <150.000)															
150.000-250.000	0,094	(0,306)	1,099	0,201	(0,251)	1,223	0,223	(0,264)	1,250	-0,148	(0,296)	0,862	-0,009	(0,301)	0,991
250.000-350.000	-0,193	(0,384)	0,825	0,463	(0,308)	1,589	0,471	(0,322)	1,602	0,488	(0,346)	1,630	0,473	(0,354)	1,604
350.000<	-0,775	(0,478)	0,461	0,143	(0,368)	1,154	0,463	(0,379)	1,589	0,514	(0,403)	1,671	0,674	(0,408)	1,962
Konstant	3,561***	0,663	35,205	4,965***	0,568	1,433	4,232***	0,586	6,886	5,014***	0,631	1,504	5,104***	0,637	1,647
Pseudo-R ²	0,0613														
Observationer	n = 2.681														

β = Betakoefficienten/log odds. SE = Standardfejl. OR=Odds ratio.

*p < 0.05, **p < 0.01, ***p < 0.001.

Sammenholder man Tabel 21 og Tabel I (Bilag 1) er det tydeligt, at effekten fra primært uddannelsesniveau falder, hvilket betyder at overlevelseshværdier forklarer den del af effekten fra uddannelse. Mere specifikt kan man betragte, hvordan odds ratio for at befinde sig blandt De Tillidsfulde med et langt videregående uddannelsesniveau falder fra 6,266 (Tabel I) til 2,799 (Tabel 21). Dette betyder, at odds for De Tillidsfulde stiger med 526,6% i forhold til De Mistroiske i modellen uden inddragelse af overlevelseshværdier, når man går fra grundskole til lang videregående uddannelse. Derimod stiger sandsynligheden kun tilsvarende 179,9% når overlevelseshværdierne effekt indgår i modellen. Overlevelseshværdierne påvirkning af øvrige uafhængige variables koefficienter er mest markant på uddannelsesniveauet, og navnlig hvis det højeste fuldførte uddannelsesniveau er gymnasial eller en lang videregående uddannelse. At effekten fra uddannelse ændrer sig med inddragelsen af overlevelseshværdier, kan tilmed også forklares teoretisk. Først og fremmest kan det skyldes, at de veluddannede indgår i sociale felter, hvor disse værdier ikke er nær så fremtrædende. Dernæst sikrer graden af socioøkonomiske ressourcer, at den veluddannede del af befolkningen ikke er nær så udsat for trusler mod deres eksistentielle sikkerhed, hvorfor det kulturelle tilbageslag ikke er fremtrædende i samme grad (Inglehart & Norris, 2017, s. 444).

Tabel 21 viser desuden, at sandsynlighederne for at befinde sig i en af testklyngerne alle er faldende i forhold til referencekategorien (De Mistroiske), når der sker en marginal stigning i niveauet af overlevelseshværdier (+1 på den uafhængige variabel). Baseret på odds ratio, er den forudsagte sandsynlighed for at blive klassificeret som én af De Moralistiske eksempelvis 60,9% lavere (1-0,391) i forhold til De Mistroiske, når graden af overlevelseshværdier stiger med +1. Effekten af overlevelseshværdier er højsignifikant med en p-værdi på $>0,001$ på tværs af alle klyngerne. Det er yderligere værd at bemærke, at alderskategorien 54-71 år har en signifikant indvirkning på de forudsagte sandsynligheder på tværs af alle klynger. Da referencekategorien for alder er 18-26 år, betyder dette, at den forudsagte sandsynlighed for at være en del af eksempelvis De Tillidsfulde er 232,1% højere i forhold til at være en del af De Mistroiske, når man går fra referencekategorien til alderskategorien 54-71 år. Sandsynligheden er knap tre gange større på tværs af alle klynger for netop denne alderskategori. Inglehart og Norris (2017) peger på, at efterkrigstidens generationer oplevede en markant og hidtil uset grad af velstand og eksistentiel sikkerhed, som førte til fremkomsten af mere postmaterielle værdier. Dette passer overens med resultaterne, da sandsynligheden for at blive klassificeret blandt højtillidsklyngerne er større, hvis man befinder sig i alderskategorien 54-71 år.

Sandsynligheden for at tilhøre klyngen af De Moralistiske er tilmed 217,8% højere i forhold til at tilhøre klyngen af De Mistroiske, når man går fra alderskategorien 18-26 år til kategorien 72+.

For at forstå overlevelseshæderne konkrete indvirkning på tillidens fremtrædelsesform, er der konstrueret en tabel over de gennemsnitlige marginale effekter på tværs af hvert udfald på den uafhængige variabel. Tabel 22 nedenfor viser disse effekter.

**Tabel 22: Forudsagte sandsynligheder baseret på overlevelseshæder
(Avarage Adjusted Predictions, AAP)**

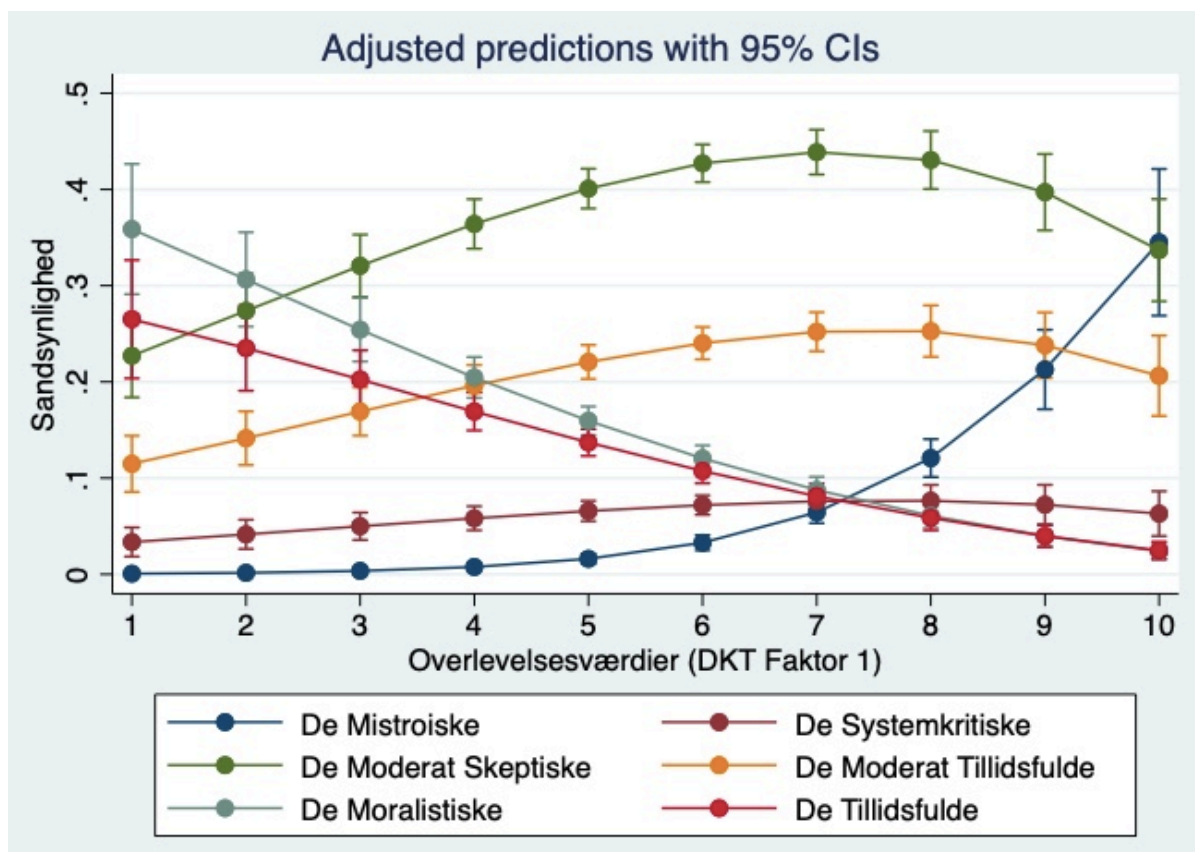
Afhængig variabel (Y)	De Mistroiske		De Systemkritiske		De Moderat Skeptiske		De Moderat Tillidsfulde		De Moralistiske		De Tillidsfulde	
	Margins	SE	Margins	SE	Margins	SE	Margins	SE	Margins	SE	Margins	SE
Overlevelseshæder (X)												
1	0,00	(0,00)	0,03	(0,01)	0,23	(0,02)	0,11	(0,01)	0,36	(0,03)	0,27	(0,03)
2	0,00	(0,00)	0,04	(0,01)	0,27	(0,02)	0,14	(0,01)	0,31	(0,02)	0,24	(0,02)
3	0,00	(0,00)	0,05	(0,01)	0,32	(0,02)	0,17	(0,01)	0,25	(0,02)	0,20	(0,02)
4	0,01	(0,00)	0,06	(0,01)	0,36	(0,01)	0,20	(0,01)	0,20	(0,01)	0,17	(0,01)
5	0,02	(0,00)	0,07	(0,01)	0,40	(0,01)	0,22	(0,01)	0,16	(0,01)	0,14	(0,01)
6	0,03	(0,00)	0,07	(0,01)	0,43	(0,01)	0,24	(0,01)	0,12	(0,01)	0,11	(0,01)
7	0,06	(0,01)	0,08	(0,01)	0,44	(0,01)	0,25	(0,01)	0,09	(0,01)	0,08	(0,01)
8	0,12	(0,01)	0,08	(0,01)	0,43	(0,02)	0,25	(0,01)	0,06	(0,01)	0,06	(0,01)
9	0,21	(0,02)	0,07	(0,01)	0,40	(0,02)	0,24	(0,02)	0,04	(0,01)	0,04	(0,01)
10	0,35	(0,04)	0,06	(0,01)	0,34	(0,03)	0,21	(0,02)	0,02	(0,00)	0,02	(0,00)

Note: Alle tal er signifikante med et sikkerhedsniveau på $>0,001$ med undtagelse af effekten +1 og +2 ved De Mistroiske (hhv. $p=0,012$ og $p=0,003$)

Sammenholder man resultaterne fra Tabel 22 med nedenstående Figur 7 bliver det tydeligt, at der er en række væsentlige tendenser på tværs af klyngernes forudsagte sandsynligheder, når graden af overlevelseshæder stiger. Som det fremgår af Tabel 22, er sandsynligheden for at tilhøre gruppen af De Mistroiske lig med 0 ved de tre laveste grader af overlevelseshæder, hvorimod der er hhv. 36% og 27% forudsagt sandsynlighed for at være en del af De Moralistiske og De Tillidsfulde ved den laveste grad af overlevelseshæder. For hver værdi over 4, stiger den forudsagte sandsynlighed for at tilhøre De Mistroiske dog markant, og ved den maksimale grad af overlevelseshæder er den forudsagte sandsynlighed 35%.

Anskuer man nedenstående marginsplot (Figur 7) bliver det også tydeligt, at de forudsagte sandsynligheder adskiller sig markant, når man betragter tendenskurverne i relation til stigningen af overlevelsesværdier. Tendenskurven for hhv. De Mistroiske og De Moralistiske og Tillidsfulde udvikler sig stort set diametralt, således at den forudsagte sandsynlighed for at befinde blandt De Mistroiske nærmest stiger eksponentielt i takt med graden af overlevelsesværdier, hvorimod sandsynligheden omvendt falder tilsvarende for De Moralistiske og De tillidsfulde.

Figur 7: Marginsplot af de forudsagte sandsynligheder baseret på effekten fra overlevelsesværdier (Average Marginal Effects)

Af Figur 7 fremgår også en bemærkelsesværdig tendens blandt de moderate klynger, hvor tendenskurverne antager en konkav parabel. De Moderat Skeptiske og De Moderat Tillidsfulde synes at være påvirket positivt af effekten fra overlevelsesværdierne, da klyngernes forudsagte sandsynlighed er initialt stigende, men flader derefter ud og falder omkring værdien $X=7$. Det er omkring samme effekt, hvor den forudsagte sandsynlighed for at befinde sig blandt De Mistroiske er markant stigende. Det lader således til, at der er et såkaldt mætningspunkt for, hvor meget tilliden kan påvirkes

af overlevelsesværdierne, før de forudsagte sandsynligheder for at befinde sig i en mere mistillidsfuld klynge overstiger sandsynligheden for at befinde sig blandt de moderate klynger. Ved de mere ekstreme overlevelsesværdier vil den forudsagte sandsynlighed for at blive klassificeret som mistroisk altså overstige oddsene for, at tilhøre de moderate klynger.

Overordnet kan det konkluderes, at graden af (særligt ekstreme) overlevelsesværdier har en markant indvirkning på, om man tilhører en befolkningsgruppe, vis tillidsprofil i overvejende grad er orienteret mod social, politisk og institutionel mistillid. Det skal dog fremhæves, at De Mistroiske tilmed er kendetegnet ved mere partikulær tillid, som også er i overensstemmelse med forventninger til, hvordan overlevelsesværdierne påvirker tillidens fremtrædelsesform:

"Growing up taking survival for granted makes people more open to new ideas and more tolerant of outgroups. Insecurity has the opposite effect, stimulating an Authoritarian Reflex in which people close ranks behind strong leaders, with strong in-group solidarity, rejection of outsiders, and rigid conformity to group norms" (Inglehart & Norris, 2017, s. 443)

Det lader dog imidlertid til, at overlevelsesværdierne ikke har en nævneværdig indvirkning på den mere systemkritiske del af befolkningen, da de forudsagte sandsynligheder for De Systemkritiske stort set er uforandret. Dette rejser spørgsmålet, om det kulturelle tilbageslag i højere grad påvirker de dele af befolkningen, vis tillidsprofil er kendetegnet af partikulære og antipluralistiske tendenser, mere end institutionel og politisk mistillid.

5.2.1 Effekten af traditionelle værdier

Det følgende analyseafsnit præsenterer effekten af den vertikale dimension af det kulturelle tilbageslag, som måles gennem en skala (1-10) fra sekulære til traditionelle værdier (faktor 2). Lave værdier på skalaen markerer i denne forbindelse sekulære/rationelle værdier, som involverer ligestilling, pluralisme, tolerance og kritik af autoriteter (Frederiksen, 2019 , s. 15). Høje værdier udgør derimod et mål for traditionelle holdninger til kønsroller, homoseksualitet, abort og indvandringens betydning for den danske kultur. Tabel 23 nedenfor viser effekten af de traditionelle værdier og baggrundvariable på klyngetilhørsforholdene blandt respondenterne ved brug af multinomial logistisk regression.

Tabel 23: Resultaterne fra multinomial logistisk regression: Påvirkning af klyngetilhørsforhold som følge af værdiforandringer (traditionelle værdier) og baggrundsvARIABLE - De Mistroiske som referencekategori

Afhængig variabel	De Systemkritiske			De Moderat Skeptiske			De Moderat Tillidsfulde			De Moralistiske			De Tillidsfulde		
Uafhængig variabel	β	SE	OR	β	SE	OR	β	SE	OR	β	SE	OR	β	SE	OR
Traditionelle værdier (Det kulturelle tilbageslag – faktor 2)															
+1	-0,539***	(0,081)	0,583	-0,426***	(0,060)	0,653	-0,344***	(0,063)	0,709	-0,770***	(0,076)	0,463	-0,641***	(0,075)	0,527
Køn (Reference: mand)															
Kvinde	0,466	(0,258)	1,594	0,657**	(0,213)	1,929	0,499*	(0,220)	1,647	0,547*	(0,234)	1,728	0,323	(0,237)	1,381
Alder (Reference: 18-26 år)															
36-53 år	0,611	(0,348)	1,843	0,298	(0,275)	1,347	0,406	(0,289)	1,501	0,682*	(0,321)	1,978	0,415	(0,321)	1,514
54-71 år	1,197***	(0,356)	3,310	1,104***	(0,289)	3,015	1,046***	(0,302)	2,846	1,589***	(0,331)	4,900	1,185***	(0,332)	3,270
72+	0,459	(0,434)	1,583	0,648*	(0,317)	1,911	0,886**	(0,331)	2,424	1,601***	(0,370)	4,958	0,855*	(0,383)	2,352
Uddannelse (Reference: Grund-/Folkeskole)															
Erhvervsfaglig	-0,502	(0,365)	0,605	-0,186	(0,289)	0,830	-0,512	(0,304)	0,599	-0,457	(0,364)	0,633	-0,363	(0,369)	0,696
Gymnasial	1,518*	(0,714)	4,562	1,738**	(0,650)	5,686	1,818**	(0,660)	6,160	2,194**	(0,696)	8,972	2,276***	(0,695)	9,733
KVU	-0,324	(0,492)	0,724	-0,175	(0,394)	0,840	-0,057	(0,407)	0,945	0,231	(0,457)	1,260	0,076	(0,469)	1,079
MVU	0,038	(0,446)	1,039	0,524	(0,366)	1,688	0,500	(0,377)	1,648	0,682	(0,424)	1,979	0,750	(0,430)	2,116
LVU	0,375	(0,511)	1,455	0,743	(0,429)	2,102	0,875*	(0,439)	2,399	1,278**	(0,480)	3,590	1,059*	(0,487)	2,883
Indkomst (Reference: <150.000)															
150,000-250,000	0,066	(0,305)	1,068	0,140	(0,246)	1,150	0,156	(0,259)	1,168	-0,277	(0,290)	0,758	-0,075	(0,295)	0,928
250,000-350,000	-0,257	(0,387)	0,774	0,374	(0,309)	1,454	0,403	(0,322)	1,497	0,324	(0,344)	1,383	0,360	(0,352)	1,433
350,000<	-0,903	(0,475)	0,405	-0,012	(0,360)	0,988	0,356	(0,370)	1,427	0,177	(0,394)	1,193	0,408	(0,400)	1,504
Konstant	1,167*	0,464	3,212	2,201***	0,377	9,038	1,450***	0,395	4,264	1,347**	0,448	3,847	1,311**	0,451	3,711
Pseudo-R ²	0,0456														
Observationer	n = 2.665														

β = Betakoefficienten/log odds. SE = Standardfejl. OR=Odds ratio.

*p < 0.05, **p < 0.01, ***p < 0.001.

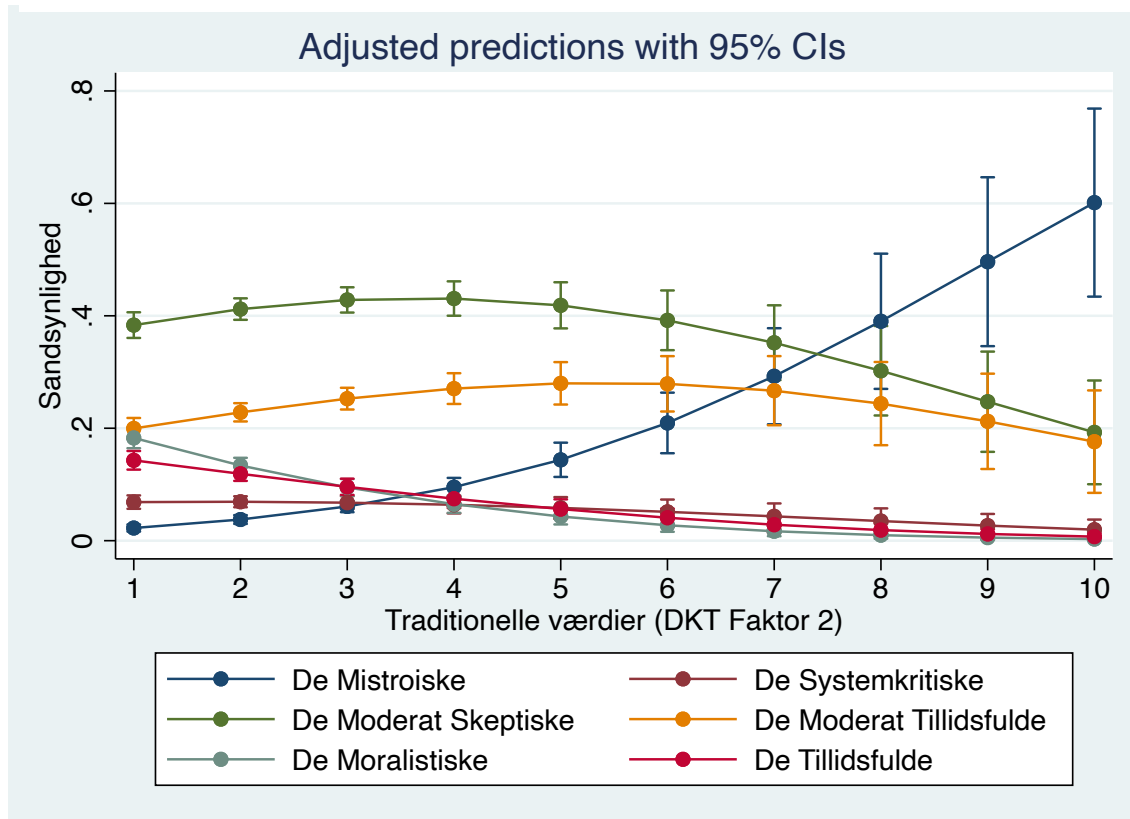
Sammenholder man igen ovenstående Tabel 23 med Tabel I (Bilag 1) viser det sig, at de traditionelle værdier i højere grad end overlevelsесværdierne forklarer en væsentlig del af effekten fra kønsvariablen (dvs. fra kategorien mand til kvinde). Odds ratio-koefficienten for De Moralistiske falder eksempelvis fra 2,511 til 1,728, når der kontrolleres for effekten af traditionelle værdier. Dette betyder, at odds for at tilhøre De Moralistiske stiger med 151,1% i modellen uden inddragelse af effekten af traditionelle værdier, når man går fra kategorien mand til kvinde, hvorimod sandsynligheden tilsvarende er 72,8% når de traditionelle værdier inddrages. Dette stemmer også overens med Inglehart og Norris' analyse af, at det populistiske tilbageslag navnlig er koncentreret omkring lavuddannede mænd:

“The proximate cause of the populist vote is anxiety that pervasive cultural changes and an influx of foreigners are eroding the cultural norms one knew since childhood [...] Authoritarian populist support is concentrated among the older generation, the less-educated, men, the religious, and the ethnic majority—groups that hold traditional cultural values. [...] men are much likelier than women to support populist authoritarian parties” (Inglehart & Norris, 2017, s. 446).

Derudover har de traditionelle værdier en positiv virkning på odds ratio-koefficienterne for kategorien 54-71 år på tværs af alle klyngerne, hvilket betyder, at de traditionelle værdier er mere fremtrædende blandt den ældre generation. Dermed hæves sandsynligheden for at befinde sig i alderskategorien 54-71 år (i forhold til kategorien 18-26 år) for alle klyngerne i takt med overlevelsесværdiernes effekt, sammenlignet med De Mistroiske. Som ovenstående citat hentyder, er dette heller ikke overraskende, da de traditionelle værdier typisk er mere fremtrædende blandt de ældre generationer.

Betrakter man nedenstående Figur 8 er det ligeledes tydeligt, at De Mistroiske skiller sig væsentligt ud sammenlignet med de resterende klynger. Figuren kan med fordel sammenholdes med Tabel J (Bilag 1) for et overblik over de præcise koefficienter for hver af de marginale effekter af de traditionelle værdier. De traditionelle værdier er markant mere udslagsgivende for, om man befinder sig blandt De Mistroiske end overlevelsесværdierne, baseret på koefficienterne for de forudsagte sandsynligheder. Ved den maksimale grad af traditionelle værdier (10) er der således 60% forudsagt sandsynlighed for at tilhøre gruppen af De Mistroiske, hvorimod den maksimale værdi af overlevelsесværdier kun medførte 35% større forudsagt sandsynlighed.

Figur 8: Marginsplot af de forudsagte sandsynligheder baseret på effekten fra traditionelle værdier (Average Marginal Effects)

De forudsagte sandsynligheder for at befinde sig blandt De Moderat Skeptiske og De Moderat Tillidsfulde er igen initialt påvirket af det kulturelle tilbageslag, men effekten af de traditionelle værdier flader tidligere ud og daler i takt med stigningen blandt De Mistroiske. Det er dog væsentligt at påpege, at standardfejlene er markant stigende ved de maksimale grader af traditionelle værdier, hvilket påvirker den statistiske sikkerhed. Dette kan formegentlig forklares som følge af, at andelen af respondenter med et holdningsmønster præget af så radikalt konservative og traditionelle værdier er få. Da standardfejlene udtrykker den statistiske usikkerhed på gennemsnittet af n målinger, kan andelen af respondenter hæmme standardafvigelsen af de forudsagte sandsynligheder (Agresti & Finlay, 2014, s. 111). De forudsagte sandsynligheder for De Mistroiske er dog højsignifikante med et signifikansniveau på 0,01%.

Det kan hermed konkluderes, at det kulturelle tilbageslag i form af tiltagende traditionelle værdier særligt påvirker den gruppe af danskere, som samlet set har mindst tillid. De forudsagte sandsynlig-

heder for at befinde sig i en højtillidsklynge udvikler sig uforandret og er gennemgående lave. Dette betyder, at selv lave grader af traditionelle værdier (dvs. sekulære/rationelle værdier) ikke har en særlig indvirkning på, om man befinder sig blandt De Moralistiske eller De Tillidsfulde. De moderate klynger har dog igen en initial forøgelse af de forudsagte sandsynligheder for at befinde sig blandt dem, men denne stigning forsvinder i takt med, at den uafhængige variabel nærmer sig medianen (5). Herefter stiger den forudsagte sandsynlighed for at befinde sig blandt De Mistroiske igen nærmest eksponentielt.

DEL 6:
TEORETISK DISKUSSION
AF UNDERSØGELSENS
RESULTATER

6.1 (Mis)tillid og klassetilhørsforhold

”... tillidskulturen i Danmark kan ikke forstås, hvis man ikke har blik for de institutionelle strukturer, der fungerer som en baggrund af sikkerhed for folk flest. Tillidskulturen er ikke bare formet af historien – den læner sig op ad institutionerne”
(Henriksen, 2011, s. 61).

At der er forskel i tillidsniveauet blandt de sociale klasser i Danmark, er ikke en ny opdagelse. Spørgsmålet er imidlertid, hvad der driver differentieringen mellem de sociale tillidsprofiler i Danmark, og på hvilke parametre tillidens fremtrædelsesform adskiller sig mellem de sociale grupper. Som ovenstående citat antyder, kan en del af forklaringen på tillidens differentiering anskues på baggrund af de institutionelle rammebetingelser, som på forskellig vis former tilværelsen for samfundets medlemmer. Som det indledningsvist blev beskrevet, udmønter erkendelsesinteressen for det indeværende speciale sig i at undersøge, hvad der driver differentieringen mellem befolkningens tillidsprofiler. Jeg vil i det kommende afsnit dykke mere ned i en teoretisk diskussion af, hvordan analysens resultater kan forstås på baggrund af teorien om det kulturelle tilbageslag, samt med inddragelse af indsigter fra de konkurrerende teoretiske forståelser af tillidens tilblivelse og reproduktion.

Det kulturelle tilbageslag tolkes generelt som et udtryk for en bred modstand mod den herskende postmaterielle værdikonsensus, som udløser vrede og foragt blandt den del af befolkningen, der oplever, at deres værdighed og økonomiske (eksistentielle) fremtid trues af globaliseringen og de kosmopolitiske udviklingstendenser (Frederiksen & Toubøl, 2019, s. 403). Blandt lavtillidsklyngerne fremtræder der tydeligt en tendens til, at den institutionelle og repræsentative politiske tillid er særligt hæmmet. Som tidligere nævnt beror den institutionelle tillid på en vurdering af institutionernes retfærdighed, troværdighed og gennemsigtighed. Den institutionelle tillid afhænger altså af, om institutionerne opfører sig i overensstemmelse med deres formål (at reducere usikkerhed og sårbarhed), under hensyn til gældende regler og procedurer, og at deres funktionelle virke er umiddelbart gennemskuelig og tilgængelig for borgerne (Torpe, 2013, s. 36). At personer eller grupper udviser mistillid og vender deres mistro mod institutionerne, er en central del af det kulturelle tilbageslag, da institutionerne i denne optik netop har fejlet i at reducere sårbarheden og usikkerheden for en del af befolkningen, der i kraft af deres udsatte position føler sig truet af globaliseringens

konsekvenser (øget indvandring, tiltagende prekære arbejdsforhold, stigende multikulturalisme og sekularisering). At opfatte institutionerne som legitime og troværdige forudsætter imidlertid, at institutionerne ikke kun udgør en baggrund for sikkerhed for den privilegerede del af befolkningen, men at de opererer gennemskueligt og tilgængeligt for den brede befolkning. I overensstemmelse med institutionalismens teoretiske udgangspunkt kan man sige, at lige adgang til f.eks. uddannelse og arbejdsmarked, og at institutionerne distribuerer ressourcer og muligheder på tværs af samfundsskel, reducerer konfliktniveauet og øger sammenhængskraften (Henriksen, 2011, s. 56). Integrationen på tværs af de samfundsmæssige tillidsprofiler kræver derfor en forståelse af, at tilliden ikke primært opstår som følge af moraldannende socialisering eller tillærte normer (som anført af den moralistiske teoriretning). Integrationen må derimod afstedkommes af et blik for centraliteten af medborgerskab og rettigheder, som formelt set formidler en lige adgang til de institutioner, der er væsentlige for reduktionen af usikkerhed og sårbarhed (ibid., s. 60). Dette placerer diskussionen om tillid inden for en forståelsesramme, som tager højde for den sociale differentiering mellem de forskellige tillidsprofiler, og at de forskellige adgange til ressourcer og magt har en afgørende betydning for at kunne udvise og handle i tillid til samfundets borgere, institutioner og magthavere.

Betrakter man i stedet differentieringen af generaliseret tillid blandt befolkningen, er det tydeligt at særligt De Mistroiske adskiller sig markant fra de resterende tillidsprofiler. Denne skærpede mistillid til mennesker i bred almindelighed kan muligvis forklares med henvisning til Russel Hardins rationelle teoretiske udgangspunkt. Opdelingen mellem materialister og postmaterialister kan risikere at skabe en værdimæssig differentiering og marginalisering mellem samfundets "in-groups" og "out-groups", hvorved de sidstnævnte kan opleve, at deres interesser ikke bliver indbefattet i de førstnævntes (Henriksen, 2011, s. 61). Mistilliden til generaliserede andre opstår således dér, hvor bestemte identiteter og holdningsmønstre dømmes ubetydelige eller afvigende fra den dominerende værdikonsensus – hvorved interesserne blandt disse befolkningsgrupper ikke indbefattes i interesserne blandt de dominerende befolkningsgrupper. Med dette in mente nærmer vi os således en forklaring på, hvorfor tilliden polariseres mellem udgrænsede grupper, som potentielt oplever en mangel på anerkendelse, og at deres interesser ikke indbefattes i hverken lovgivernes eller den generelle befolknings interesser.

Omvendt er den procedurale politiske tillid relativt høj for både De Mistroiske og De Systemkritiske, hvilket betyder, at tiltroen til de demokratiske processer er relativt intakt for disse grupper. At disse grupper til stadighed værner om den demokratiske valgproces og de demokratiske procedurer, kan potentielt forklares på baggrund af elementer fra teorien om det populistiske tilbageslag – frem for tilbageslaget mod multikulturalisme (Frederiksen, 2019, s. 21). Som det fremgik af analysen, er også De Mistroiske og De Systemkritiske stærkt repræsenteret blandt de nationalpopulistiske politiske partier med hhv. 46,77% og 19,87% af klyngernes respondenter. Det (national)populistiske tilbageslag er i høj grad kendetegnet ved at tilslutte sig det procedurale demokrati, som favoriserer majoritetens politiske beføjelser – en forståelse af demokratiet som et styre *ved* folket fremfor *for* folket (Lundkvist, 2004, s. 79). Dette indebærer dermed, at nationalpopulismens fremhævelse af de procedurale demokratiske principper står i modsætning til mindretalsinteresser og postmaterielle principper om minoritetsrettigheder (Mudde & Kaltwasser, 2018, s. 1670). Det populistiske tilbageslag er således ikke nødvendigvis en antidemokratisk tendens, men i højere grad en påberåbelse af ”folkets” legitimitet overfor den dominerende sociale elites livspolitik, der klassificerer de mistillidsfulde som xenofobiske, anakronistiske og tilhørende ”udkanten” (Frederiksen, 2019, s. 22). Denne forståelse understøtter det faktum, at de mistillidsfulde grupper vedholder en relativ tiltro til de demokratiske procedurer og opretholder et relativt højt niveau af procedural politisk tillid.

Tillidens sociale differentiering og polarisering udgør dog en risiko for, at sammenhængskraften hæmmes på længere sigt – særligt hvis mistilliden videresocialiseres blandt den underprivilegerede del af befolkningen og reproduceres på tværs af generationer. Den moralistiske tillid sættes således under pres, hvis mistilliden tillæres gennem opvæksten blandt de fødselskohorter, som vokser op i et miljø kendetegnet ved partikulær tillid (Uslaner, 2002, s. 26). Dette kan lede til, at tilliden hos efterkommerne af disse grupper ikke generaliseres, men i stedet rettes mod de nære sociale relationer og grupper med samme identifikationsgrundlag, og som deler samme værdier og skæbne som én selv (Frederiksen & Toubøl, 2019, s. 403).

DEL 7: KONKLUSION

Det følgende afsnit udfolder en række konkluderende bemærkninger, som drages på baggrund af problemformuleringen og de tilhørende arbejdsspørgsmål. Det kan indledningsvist konkluderes, at tillidsbegrebet kan defineres på baggrund af en række konstituerende delelementer, som til sammen udgør et mangefacetteret og multidimensionelt socialt fænomen. Tilliden forgrener sig overordnet i tre hoveddimensioner (social, institutionel og politisk), som alle kan uddifferentieres i mere specifikke tillidsformer.

I alt er der identificeret otte forskellige tillidsformer, som udgør en række målbare parametre, der danner grundlag for tillidens sociale differentiering mellem forskellige befolkningsgrupper i Danmark. Ved brug af statistisk klyngeanalyse blev det tydeligt, at den danske befolkning kan klassificeres blandt seks forskellige grupper med kvalitativt distinkte tillidsprofiler. Tillidens differentiering udmønter sig således ikke i en kontinuert rangering fra mistillid til tillid, men udtrykkes som kvalitativt forskellige tillidsprofiler på tværs af sociale grupperinger. De differentierede tillidsprofiler kan desuden relateres til den socioøkonomiske position i den sociale struktur, som de forskellige klynger er indlejret i. Partikulær tillid, mistillid til institutioner og de politiske repræsentanter og mistro overfor mennesker i bred almindelighed, anføres i særdeleshed af en underprivilegeret gruppering, som i kraft af deres socioøkonomiske ressourcer antageligt har en rationel årsag til at udvise mistillid, da denne gruppe vil lide de største tab, hvis tilliden er fejlplaceret. I denne forstand er tilliden ikke blind, men er koblet til ulighed, rationalitet og social differentiering.

Analysen har desuden med al tydelighed vist, at tillidens sociale differentiering i særdeleshed er påvirket af det kulturelle tilbageslag, som på to distinkte måder former befolkningens tilbøjelighed til at udvise særlige former for (mis)tillid. Tilbageslaget i retningen mod tiltagende overlevelseshæder rammer tilsyneladende bredt blandt de danske tillidsprofiler. Denne værdiforandring påvirker altså ikke udelukkende tilliden hos den underprivilegerede del af befolkningen, men yder også indvirkning på gruppetilhørsforholdet til mere moderat tillidsfulde befolkningsgrupper. Tilbageslaget af stigende traditionelle værdier lader imidlertid til at påvirke en mere udgrænset gruppering, De Mistroiske, hvis tillidsprofil og gruppetilhørsforhold accentueres i kraft af mere radikale traditionelle værdier.

Effekten af det kulturelle tilbageslag er navnlig diskuteret i lyset af de institutionelle rammebetingelser, som kan risikere at accentuere den sociale differentiering mellem tillidsprofilerne,

såfremt de sociale grupper ikke har lige adgang til de institutioner, der er væsentlige for reduktionen af usikkerhed og sårbarhed. Her er medborgerskab og lige rettigheder fremhævet som væsentlige mekanismer for en tillidsfremmende integration på tværs af sociale klasser og mellem borgerne og samfundets institutioner og magthavere. Selvom tillidsniveauet for den danske befolkning generelt er høj sammenlignet med internationale undersøgelser, risikerer det kulturelle tilbageslag at polarisere tilliden yderligere mellem de privilegerede og underprivilegerede sociale grupper i Danmark, hvis de sidstnævnte oplever, at deres interesser ikke er indbefattet i de førstnævntes. Indsigterne fra den indeværende undersøgelse viser at tilliden i al væsentlighed må forstås som et multidimensionelt fænomen, der er truet af et kulturelt tilbageslag. Et blik for tillidens sociale differentiering og mulighedsbetingelser er centralt for at imødekomme, at tilliden bliver for de lærde blot.

LITTERATURLISTE

- Agresti, A. & Finlay, B. (2014). *Statistical Methods for the Social Sciences* (4th ed.). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Alesina, A. & La Ferrara, E. (2002). Who trusts others? *Journal of public economics*, 85(2), 207–234
- Andersen, J., Andersen, J. G., & Hede, A. (2021). *Tillid og trivsel i CoronaDanmark*. TrygFonden.
- Barbalet, J. (2009). A characterization of trust, and its consequences. *Theory and Society*, 38, 367–382.
- Bauer, P. C. & Freitag, M. (2018). Measuring Trust. I: E. M. Uslaner (red.), *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*. New York: Oxford University Press.
- Bjørnskov, C. (2006). Determinant of generalized trust: A cross-country comparison. *Public Choice*, 130, 1–21.
- Bjørnskov, C. & Bergh, A. (2011). Historical Trust Levels Predict the Current Size of the Welfare State. *KYKLOS*, 64(1), 1–19.
- Blind P. K., (2006). *Building Trust in Government in the Twenty-First Century: Review of Literature and Emerging Issues*. Paper presented at the 7th Global Forum on Reinventing Government, Building Trust in Government, June 2007, Vienna.
- Borre, O. (2005). Social tillid i Danmark. *Politica*, 37. årg. nr. 2, 133–149.
- Bourdieu, P. (2010): *Distinction – A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods* (4th ed.). New York: Oxford University Press.
- Cook, K. S. & Santana, J. J. (2018). Trust and Rational Choice. I: E. M. Uslaner (red.), *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*. New York: Oxford University Press.
- Cortina, J. (1993). What Is Coefficient Alpha? An Examination of Theory and Applications. *Journal of Applied Psychology*, 78(1), s. 98–104.
- Delhey, J. & Newton, K. (2003) Who trusts? - The origins of social trust in seven societies. *European Societies*, 5:2, 93–137.

- Delhey, J., Newton, K. & Welzel, C. (2011). How general is trust in "most people"? Solving the radius of trust problem. *American Sociological Review*, 76(5), 786–807.
- de Vaus, D. A. (2001). *Research Design in Social Research*. London: SAGE Publications Limited.
- Dinesen, P. T. & Sønderskov, K. M. (2012). Hvorfor stiger tilliden?. *Politica*, 44. årg. nr. 1, 87-110.
- Dinesen, P. T., Schaeffer, M., & Sønderskov, K. M. (2020). Ethnic Diversity and Social Trust: A Narrative and Meta-Analytical Review. *Annual Review of Political Science*, 23, 441-465.
- Durkheim, É. (1933 [1893]). *The Division of Labor in Society*. Glencoe: Free Press.
- Eek, D. & Rothstein, B. (2005). Exploring a Causal Relationship Between Vertical and Horizontal Trust. *QOG Working Paper Series*, 2005:4.
- Everitt, B. S., Landau, S., Leese, M. & Stahl, D. (2011). *Cluster Analysis* (5th Edition). King's College London, UK: John Wiley & Sons, Ltd.
- Frederiksen, M., Larsen, C. A. & Lolle, L. H. (2016). Education and trust: Exploring the association across social relationships and nations. *Acta Sociologica*, Vol. 59(4), 293-308.
- Frederiksen, M. (2019). Stabilitet og forandring i danskernes værdier. I: M. Frederiksen (red.), *Usikker Modernitet – Danskernes værdier fra 1981 til 2017*. Hans Reitzels Forlag.
- Frederiksen, M. & Toubøl, J. (2019). Polarisering af danskernes tillid til hinanden. I: M. Frederiksen (red.), *Usikker Modernitet – Danskernes værdier fra 1981 til 2017*. Hans Reitzels Forlag.
- Freitag, M. & Traunmüller, R. (2009). Spheres of trust: An empirical analysis of the foundations of particularised and generalised trust. *European Journal of Political Research*, 48(6), 782–803.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. London: Hamish Hamilton.
- Giddens, A. (1994). *Modernitetens konsekvenser*. Hans Reitzels Forlag.
- Giddens, A. (2004 [1991]). *Modernitet og selvidentitet – Selvet og samfundet under senmoderniteten*, (8. oplag). Hans Reitzels Forlag.
- Goertz, G. (2020). *Social Science Concepts and Measurement – New and Completely Revised Edition*. Princeton: Princeton University Press.

- Grimen, H. (2009). *Hva er tillit*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grimen, H. (2012). Gode institusjoners betydning for tillit. I: H. Skirbekk & H. Grimen (red.), *Tillit i Norge*. Oslo: Res Publica.
- Hansen, C. D. (2017). Eksplorativ Faktoranalyse. I: M. Frederiksen, P. Gundelach, & R. S. Nielsen (red.), *Survey – Design, stikprøve, spørreskema, analyse*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, K. M. (2012). Kvantitative datakilder. I: L. B. Andersen, K. M. Hansen & R. Klemmensen (red.), *Metoder i Statskundskab (2. udgave)*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, K. M. (2021). Politisk emneejerskab og vælgernes placering af partierne på de politiske emner. I: K. M. Hansen & R. Stubager (red.), *Klimavalget – Folketingsvalget 2019*. København: DJØF Forlag.
- Hardin, R. (1993). The Street-Level Epistemology of Trust. *Politics and Society*, 21(4), 505-529.
- Hardin (1999). Do we want trust in government?. I: M. E. Warren (red.), *Democracy and Trust*. Cambridge University Press.
- Hardin, R. (2004). *Distrust*. New York: Russell Sage Foundation.
- Hardin, R. (2006). *Trust*. Cambridge: Polity Press.
- Heinrich, J. P. (2020). *The Weirdest People in the World - How the West Became Psychologically Peculiar and Particularly Prosperous*. UK: Allen Lane.
- Henriksen, L. S., Koch-Nielsen, I. & Rosdahl, D. (2008). Formal and Informal Volunteering in a Nordic Context: The Case of Denmark. *Journal of Civil Society*, 4(3), 193-209.
- Henriksen, L. S. (2011). Tillid – et spørgsmål om moral?. *Dansk Sociologi*, vol. 22(2): 47-63.
- Henriksen, L. S. & Skjøtt-Larsen, J. (2011). (Mis)tillidens sociale differentiering. I: P. Hegedahl & G. H. Svendsen (red.), *Tillid – samfundets fundament. Teorier, tolkninger, cases*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Hill, A. D., Johnson, S. G., Greco, L. M., O'Boyle, E. H., & Walter, S. L. (2021). Endogeneity: A Review and Agenda for the Methodology-Practice Divide Affecting Micro and Macro Research. *Journal of Management*, 47(1), 105-143.
- Hochschild, A. R. (2016). *Strangers in Their Own Land - Anger and Mourning on the American Right*. New York: The New Press.

- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution – Changing values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (2008). Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006. *West European Politics*, 31(1-2), 130-146.
- Inglehart, R. & Norris, P. (2016). *Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash*. Harvard Kennedy School: Faculty Research working Paper Series.
- Inglehart, R. & Norris, P. (2017). Trump and the Populist Authoritarian Parties: The Silent Revolution in Reverse. *American Political Science Association*, 15(2), 443-454.
- Inglehart, R. & Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change and democracy – The human development sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jensen, J. M. (2017). Faktoranalyse, I: M. A. Hussain & J. T. Lauridsen (red.), *Videregående kvantitative metoder*, (1. udgave). Samfundslitteratur.
- Kafka, K. I. & Kostis, P. C. (2021). Post-materialism and economic growth: Cultural backlash, 1981-2019. *Journal of Comparative Economics*, 49(4), 901-917.
- Karlson, K. B. (2017). Klyngeanalyse. I: M. Frederiksen, P. Gundelach & R. S. Nielsen (red.), *Survey – Design, stikprøve, spørgeskema, analyse* (1. udgave). København: Hans Reitzels Forlag.
- Knack, S. & Keefer, P. (1997). Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-country Investigation. *Quarterly Journal of Economics*, 112 (4): 1251-1288.
- Kramer, R. M. (2004). Collective Paranoia: Distrust Between Social Groups. I: R. Hardin (red.), *Distrust*. New York: Russell Sage Foundation.
- Kreuter, F., Presser, S., & Tourangeau R. (2008). Social Desirability Bias in CATI, IVR, and Web Surveys: The Effects of Mode and Question Sensitivity. *Public Opinion Quarterly*, 72(5), 847-865.
- Krysan, M., Schuman, H., Scott, L. J., & Beatty, P. (1994). Response Rates and Response Content in Mail Versus Face-To-Face Surveys. *The Public Opinion Quarterly*, 58(3), 381–399.
- Kumlin, S. & Rothstein, B. (2005). Making and Breaking Social Capital - The Impact of Welfare-State Institutions. *Comparative Political Studies*, 38(4), 339-365.
- Kwon, O. Y. (2019). Social trust: its concepts, determinants, roles, and raising ways. I: O. Y. Kwon (red.), *Social Trust and Economic Development - The Case of South Korea*. Edward Elgar Publishing Limited.

- Køppe, S. (2008). En moderat eklekticisme. *Psyke & Logos*, 29, 15-35.
- Larsen, C. A. (2007). How Welfare Regimes Generate and Erode Social Capital - The Impact of Underclass Phenomena. *Comparative Politics*, 40(1), 83-101.
- Larsen, C. A. (2013). *The Rise and Fall of Social Cohesion – The Construction and Deconstruction of Social Trust in the US, UK, Sweden, and Denmark*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Larsen, E. G. (2016). Logistisk regression med binært udfald. I: A. Hussain & J. T. Lauridsen (red.), *Videregående kvantitative metoder*. Samfundslitteratur.
- Levi, M., Moe, M. & Buckley, T. (2004). The Transaction Cost of Distrust: Labor and Management at the National Labor Relations Board. I: R. Hardin (red.), *Distrust*. New York: Russell Sage Foundation.
- Li, P. L. (2015). Trust as a Leap of Hope for Transaction Value - A Two-Way Street Above and Beyond Trust Propensity and Expected Trustworthiness. I: B. H. Bornstein & A. J. Tomkins (red.), *Motivating Cooperation and Compliance With Authority – The Role of Institutional Trust*, vol. 62. Springer International Publishing.
- Li, T., & Fung, H. H. (2013). Age differences in trust: an investigation across 38 countries. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 68(3), 347–35.
- Luhmann, N. (1999). *Tillid – en mekanisme til reduktion af social kompleksitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lundkvist, A. (2004). *Hoveder og Hæveder, Bind III: Demokrati og Økonomisk Demokrati*. Frydenlund.
- Løgstrup, K. E. (2008). *Den Etske Fordring*. København: Gyldendal.
- Meltzoff, J. & Cooper, H. (2018). *Critical Thinking About Research – Psychology and Related Fields*. Washington: American Psychological Association.
- Merkulova, T. & Bohdanova, H. (2021). Determinants of social trust: analysis using machine learning methods. *CEUR Workshop Proceedings*, vol. 2927, 108-124.
- Mishler, W. & Rose, R. (2001). What are The Origins of Political Trust? - Testing Institutional and Cultural Theories in Post- Communist Societies. *Comparative Political Studies*, 34(1), 30-62.

- Morrone, A., Tontoranelli, N. & Ranuzzi, G. (2009). How Good is Trust? - Measuring Trust and its Role for the Progress of Societies. *OECD Statistics Working Papers*, vol. 2009(3).
- Möllering, G. (2013). Trust without knowledge? - Comment on Hardin, 'Government without trust'. *Journal of Trust Research*, vol. 3(1), 53-58.
- Mudde, C. & Kaltwasser, C. R. (2018). Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda. *Comparative Political Studies*, 51(13), 1667-1693.
- Nannestad, P. (2008). What Have We Learned About Generalized Trust, If Anything? *Annual Review of Political Science*, 11: 413-36.
- Nannestad, P., Svendsen, G. T., Dinesen, P. T. & Sønderskov, K. M. (2014). Do Institutions or Culture Determine the Level of Social Trust? The Natural Experiment of Migration from Non-western to Western Countries. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40:4, 544-565.
- Newton, K. (2001a). Trust, Social Capital, Civil Society, and Democracy. *International Political Science Review*, Vol. 22, No. 2, 201-214.
- Newton, K. (2001b). Social Trust and Political Disaffection: Social Capital and Democracy. Paper presented at the EURESCO Conference on Social Capital: Interdisciplinary Perspectives, Exeter, UK.
- Newton, K., Stolle, D. & Zmerli, S. (2018). Social and Political Trust. I: E. M. Uslaner (red.), *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*. New York: Oxford University Press.
- Nielsen, P. (2007). *Produktion af Viden - En Praktisk Guide til Samfundsvidenskabelig Metode* (3. udgave). København: Nyt Teknisk Forlag.
- North, D. C. (1991). Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1): 97-112.
- OECD (2023). *OECD Economic Outlook, Interim Report March 2023: A Fragile Recovery*. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/d14d49eb-en>.
- Offe, C. (1999). How can we trust our fellow citizens. I: M. E. Warren (red.), *Democracy and Trust*. Cambridge University Press.
- Olsson, A., Ebert, J. P., Banaji, M. R. & Phelps, E. A. (2005). The role of social groups in the persistence of learned fear. *Science*, 309(5735), 785-787.

- Paldam, M. (2004). Introduction to the 2003 European Public Choice Society plenary lectures: The Nordic welfare state—success under stress, 20, 739-742.
- Paldam M. & Svendsen G. T. (2000). An Essay on Social Capital: Looking for the Fire Behind the Smoke. *European Journal of Political Economy*, Vol.16, No. 2, 339-366
- Pallant, J. (2011). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS (4th ed.)*. Maidenhead, Australia: McGraw-Hill Education.
- Paxton, P. & Glanville, J. L. (2015). Is Trust Rigid or Malleable? A Laboratory Experiment. *Social Psychology Quarterly*, 78(2), 194-204.
- Pedersen, E. O. (2009). Skitser til en teori om tillid, socialitet og moral. *Res Cogitans*, 1(6), 62-96.
- Portes, A. & Sensenbrenner, J. (1993). Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action. *American Journal of Sociology*, Vol. 98, No. 6, 1320-1350.
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(68).
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R. D. (2000). E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century - The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 30, No. 2, 137-174.
- Rabe-Hesketh, S. & Everitt, B. S. (2004). *A Handbook of Statistical Analyses using Stata (3rd edition)*. Chapman & Hall/CRC Press LLC.
- Reeskens, T., & Hooghe, M. (2008). Cross-cultural measurement equivalence of generalized trust - Evidence from European Social Survey (2002 and 2004). *Social Indicator Research*, 85(3), 515-532.
- Rothstein, B. (2003). *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS-förlag.
- Rothstein, B. & Stolle, D. (2008). The State and Social Capital - An Institutional Theory of Generalized Trust. *Comparative Politics*, 40(4), 441-459.

- Rothstein, B. & Uslaner, E. M. (2005). All For All: Equality, Corruption, and Social Trust. *World Politics*, 58(1), 41-72.
- Scholz, J. T. & Lubell, M. (1998). Trust and Taxpaying: Testing the Heuristic Approach to Collective Action. *American Journal of Political Science*, 42(2): 398-417.
- Simmel, G. (1990 [1900]). *The Philosophy of Money*. London: Routledge.
- Sonne-Ragans, V. (2019). *Anvendt videnskabsteori- reflekteret teoribrug i videnskabelige opgaver* (2. udg.). København: Samfundslitteratur.
- Stephany, F. (2017). Who are Your Joneses? Socio-Specific Income Inequality and Trust. *Social Indicators Research*, 134:877-898.
- Stolle, D. (1998). Bowling together, bowling alone: The development of generalized trust in voluntary associations. *Political Psychology*, 9(1), 497-525.
- Stubager, R. (2021). Politisk tillid: Et spørgsmål om ressourcer, magt og marginalisering. I: K. M. Hansen & R. Stubager (red.), *Klimavalget – Folketingsvalget 2019*. København: DJØF Forlag.
- Svendsen, G. T. & Svendsen, G. L. H. (2006). *Social Kapital – En Introduktion*. Hans Reitzels Forlag.
- Sztompka, P. (1999). *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sønderskov, K. M. (2009). Er social tillid værd at investere i?. I: J. Blom-Hansen & J. Elklit (red.), *Perspektiver på politik - Bidrag til samfundsdebatten*. Aarhus: Academica
- Sønderskov, K. M. (2014). *STATA – en praktisk introduktion* (2. udgave). København: Hans Reitzels Forlag.
- Sønderskov, K. M. & Dinesen, P. T. (2016). Trusting the State, Trusting Each Other? The Effect of Institutional Trust on Social Trust. *Political behavior*, 38(1), 179-202.
- Torpe, L. (2013). *De Stærke Samfund – social kapital i Skandinavien*. Frederiksberg: Frydenlund Academic.
- Torpe, L. & Lolle, H. (2011). Identifying Social Trust in Cross-Country Analysis: Do We Really Measure the Same?. *Social Indicators Research*, Vol. 103, No. 3, 481-500.
- Tourangeau, R., & Smith, T. W. (1996). Asking Sensitive Questions: The Impact of Data Collection Mode, Question Format, and Question Context. *The Public Opinion Quarterly*, 60(2), 275-304.

- Treiman, D. J. (2009). *Quantitative Data Analysis – Doing Social Research to Test Ideas*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Tufte, P. A. (2000): *En intuitiv innføring i logistisk regresjon*. Arbeidsnotat nr. 8-2000, SIFO.
- Uslaner, E. M. (2002). *The Moral Foundation of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uslaner, E. M. (2008). Where You Stand Depends Upon Where Your Grandparents Sat – The Inheritability of Generalized Trust. *Public Opinion Quarterly*, 72(4), 725-740.
- Uslaner, E. M. (2018). *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*. New York: Oxford University Press.
- van der Meer, T. W. G. (2017). Political Trust and the "Crisis of Democracy". I: *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- van der Meer, T. W. G. & Zmerli, S. (2017). The deeply rooted concern with political trust. I: T. W. G. van der Meer & S. Zmerli (red.), *Handbook on Political Trust*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Voigt, S. W. & Klemmensen, R. (2017). Analyse af paneldata. I: M. A. Hussain & J. T. Lauridsen (red.), *Videregående Kvantitative Metoder*. Samfundslitteratur.
- Wilkinson, R. & Pickett, K. (2011). *Lighed – Hvorfor alle klarer sig bedre i mere lige samfund*. København: Informations Forlag.
- Wollebæk, D., Fladmoe, A. & Steen-Johnsen, K. (2022). 'You can't be careful enough': Measuring interpersonal trust during a pandemic. *Journal of Trust Research*, 11(2), 75-93.